# ORUÇ NOTLARI



@

Elazığ 27.08.2009

# İÇİNDEKİLER

# ORUÇ

## I. ORUCUN ANLAMI VE RAMAZAN ORUCUNUN FARZ KILINIŞI

Savm (oruç) kelimesi Arapça'da "*bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, engellemek, yeyip-içmekten kendini tutmak, imsak, hareketsiz kalmak ve her şeyden el, etek çekmek*" anlamında kullanılır. Fıkıh terimi olarak oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar, Allah Teala'nın emrine uyarak bir ibadeti yerine getirmek için yeme içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak demektir.

İslâm'da ibadetler üç şekilde yapılırlar: *1) Beden ile yapılan ibadetler:* Namaz ve oruç gibi. Beden ile yapılan ibadetlerde başka birini vekil tayin etmek câiz değildir. Yani bir kimse başka birinin yerine namaz kılamadığı gibi, oruç da tutamaz. Bunları herkes kendi yapmalıdır. Hz. Peygamber "*Bir kimse, başka bir mükellefin yerine oruç tutmaz. Yine bir kimse, başka bir mükellefin yerine namaz kılmaz*" buyurmuştur. *2) Mal ile yapılan ibadetler:* Zekât gibi. Mal ile yapılan ibadetlerde başka birini vekil yapmak câizdir. *3) Hem beden hem de mal ile yapılan ibadetler:* Hac gibi. Parası olduğu halde hacca gitmekten âciz olan veya herhangi bir özürden dolayı hac vazifesini yapamayan bir kimsenin başka birini yerine vekil göndermesi caizdir.

Oruç, hicretten bir buçuk sene sonra Şaban ayının 13. günü farz kılınmıştır. Hz. Peygamber daha önce Aşûre orucuna devam etmiş ve sahabeye de tavsiye etmiştir. Medine'de her ay üç gün oruç tutulduğu da rivayet edilmiştir. Orucun farz kılındığını bildiren âyetler:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (183) أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (184) شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (185)

"**183-** *Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, (fenalıklardan) sakınırsınız diye oruç sizin üzerinize de farz kılındı.* Kuran yanında gerek kutsal metinler gerekse sözlü anlatımlardan, orucun çeşitli türevleriyle kadim bir ibadet olduğunu anlıyoruz. Ancak onlara farz kılınan orucun -bazı rivayetler hariç- kaç gün olduğu, ne zaman ve nasıl tutulduğu hakkında bugün kesin bir bilgiye sahip değiliz. Çünkü önceki ilâhî kitapların büyük ölçüde tahrif edildiği ve dinî hükümlerin ve dolayısıyla orucun da değişikliğe uğradığı bilinmektedir. Bu sebeple, oruç ibadetinin onlara farz kılınan aslı bozulmamış şekli hakkında sağlıklı bilgi vermemiz mümkün değildir. Ancak Hıristiyan ve Yahudilerin bugün değişik şekillerdeki oruç tutmaktadırlar. Tufan koparken Hz. Nuh'un gemisinde selamette kalanların hatırasını yad etmek üzere Araplar, Ramazan orucunun farz kılınmasından önce Âşûrâ orucu tutarlardı. Hicretin ikinci yılında Ramazan orucu farz olunca Âşûrâ orucu tercihe bırakıldı. Denebilir ki, üç semavi (İbrâhîmî) dinde ortak olan ibadetlerin bir bölümü Hz. Âdem'den başlamak üzere her peygamber tarafından tebliğ edilmiştir. Dinlerin menşei bir olduğu gibi, ibadetlerin de menşei birdir. Ancak ibadet şekilleri zaman içinde farklılıklar gösterebilirler. Oruç, bütün dinlerde meşru kılınmış önemli bir ibadettir. İslam, orucun diğer semavi olan ve olmayan dinlerdeki ibadet dışı boyutuna son vermiştir. İslam, orucun yalnız şekli ile yetinmeyip, onun manevi hakikatine de gereken önemi vermiştir. İslam'da oruçla birlikte yalnızca, yemek yemek, cinsi yakınlıkta bulunmak gibi eylemler yasaklanmakla kalmamış, bununla birlikte; orucun gayesini, ruhi ve ahlaki kaidelerini bozan her türlü davranış da yasaklanmıştır. Orucun sayısız hikmetleri vardır: Rubûbiyetin daha geniş çapta anlaşılmasını sağlar. İnsanın rûhunu kötü etkilerden, hırslardan korur. Bedenine iyi bir perhiz olarak zararlı maddeleri atmasına vesile olur. İnsanlara aç ve fakir insanların sıkıntılarını tattırarak toplumdaki dengesizlikleri gidermeye katkıda bulunur, Haramlardan uzaklaşmaya vesile olarak kişinin ebedî hayatını korur. Hülasa Kuran bütün bu gayeleri "*korunma (ittika)*" kelimesiyle özetlemiştir. **184-** *Oruç sayılı günlerdedir (Ramazan ayıdır). Sizden her kim o günlerde hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruç tutamayanlara fidye gerekir. Fidye bir fakiri doyuracak miktardır. Her*

*kim de, kendi hayrına olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer işin gerçeğini bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.* ***"hasta olursa"***: Fıkıhçılar buradaki hastalığı "oruç tutulduğu takdirde artacak veya iyileşmesi gecikecek yahut bir organın zarar görmesi neticesini doğuracak olan hastalık" şeklinde anlarlar. Hasta bu konuda işinin ehli, güvenilir bir doktorun sözüne itimat edebileceği gibi daha önceki tecrübelerine ve bilinen bazı işaretlere de itimat edebilir. Ayetteki ***"ve ale'llezîne yutîkûnehû"*** ifâdesinin dil açısından (gizli bir "*lâ*" takdiri ile) oruca güç yetiremeyenler anlamına gelebileceği gibi, zorlukla güç yetirenler anlamına da gelebileceği belirtilmiştir. Hatta kimi rivâyetlerde; "*... Sizden Ramazan ayına yetişenler o ayda oruç tutsun. ...*" (Bakara 2/185) âyeti nâzil oluncaya kadar, fidye âyetinden hareketle, ashâptan dileyenin oruç tuttuğu, dileyenin de tutmayıp fidye verdiği, bu âyet nâzil olduktan sonra ise oruç tutmaya gücü yetenler hakkında fidye hükmünün kaldırılıp sadece hasta ve yaşlılar için bir ruhsat olarak devam ettirildiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber ve sahâbenin uygulamasının da bir sonucu olarak âyetteki "*Oruç tutmakta zorluk çekenler*" ifâdesiyle, şeyh-i fâni (düşkün ihtiyar) denilen yaşlı kimselerin kastedildiği yaygın olarak benimsenmektedir. Buna göre âyet, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlıların tutamadıkları oruç için fidye vermesi hükmünü getirmiş olmakta ve fidyenin miktarını "*bir fakir doyumluğu*" olarak belirlemektedir. Fidye, fakir bir kimseyi sabah ve akşam doyuracak olan bir günlük yiyecektir. Bu, bir fitre sadakasına eşittir. **185-** *O Ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kuran o ayda indirildi. Artık sizden kim Ramazan ayının hilâlini görürse, o gün oruç tutsun. Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar. Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez. Oruç günlerini tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden ötürü Allah'ı tazim etmenizi/tekbir ile yüceltmenizi ister. Şükredesiniz diye bu kolaylığı gösterir*" (Bakara 2/183-185). *İnzâl* bir defada, *tenzîl* ise parça parça indirmek demektir. Kuran yirmi üç senede parça parça indirilmiş olduğu halde burada Ramazan ayında inzalinin beyan buyurulması dikkate değer. Bunda ikiç mânâ vardır: a) Tefsircilerin çoğundan varit olan rivayetlere göre Kurân Ramazan ayının kadir gecesi denen mübarek bir gecesinde dünya semasına; Beyt-i Ma'mûr'a bir defada indirilmiş, sonra yirmi üç senede tedricen, parça parça yeryüzüne indirilmiştir. b) Kuran bu ayda inmeye başladı, demektir. "*Zikr-i kül, irâde-i cüz*" cinsinden mecazdır. Bu durumda Hira mağarasında "*Rabbinin adıyla oku!*" (Alak 96/1) âyetinin inişi Ramazanın kadir gecesine tesadüf etmiştir. Ramazan ayında oruç tutmak farzdır. Çünkü Allah Teala "*Sizin üzerinize oruç farz kılındı*" diye buyurur. Ayrıca farziyyeti hususunda kati icma teşekkül etmiştir. Bundan dolayı Ramazan orucunun farziyyetini inkâr eden kimse kâfir olur.

Oruç İslâm'ın beş temel erkânından biridir. Peygamberimiz bu hususu şöyle ifade etmiştir: "*İslâm şu beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve gücü yetenler için Beytullah'ı ziyâret etmek (haccetmek)*" (Buhârî, "İman", 1; Müslim, "İman", 19-22).

## II. ORUCUN İÇ ANLAMI (DERÛNÎ TARAFI)

İnsan Allah'ın en hârika eseridir. Onda zıtlar birleşmiştir. Bedenle ruh, madde ile mânâ iç içedir. İnsanın mutluluğu bu iki farklı unsurun dengede tutulmasına bağlıdır. Maddi yönümüz rûhi güçlerimizi gölgelemek ve ona baskın çıkmak eğilimindedir. O bakımdan bedenin ruha boyun eğmesi için, bedenin gücünü sınırlı tutmak ruhunkini ise artırmak gerekir. Bu gayeye ulaşmada açlık, susuzluk, cinsel arzuları sınırlama, dilin, kalbin, zihnin ve öteki organların denetim altına alınması en etkili yoldur. Bu durum tecrübe ile sabittir. Kişinin olgunluğunun belirtilerinden biri, hayvanî tabiatını aklına ve ruhuna boyun eğdirmesidir. İnsan tabiatı serkeştir (asi, inatçı, kafa tutandır), bazen aşırılık bazen yumuşaklık gösterir. Onun aşırılıklarını bastırmak için oruç gibi uygulamalara ihtiyaç vardır. Bir hadiste şöyle geçer: Cenâb-ı Hakk nefse "*Ben neyim, sen nesin?*" demiş. Nefis "*Ben benim, Sen sensin!*" demiş. Cenâb-i Hakk nefse azap vermiş, ateşe atmış ve yine aynı soruyu sormuş, nefis yine "*Ben benim Sen sensin!*" cevabını vermiş. Hangi azap verilirse verilsin nefis firavunluktan vazgeçmemiş. Daha sonra Cenâb-ı Hakk nefsi aç bırakmış ve "*Ben*

*neyim, sen nesin?*" sorunu tekrarlamış. Nefis "*Sen Rahîm olan Rabbimsin, ben ise âciz bir kulunum*" demiş. Oruç tutmak aynı zamanda insanın iradesini güçlendirdiği gibi ruhunu arındırır ve teselli verir. Yememe ve içmeme bir melek özelliğidir. Bunu yapan insan meleklere benzemeye çalışmış olur.

"*Oruç kalkandır*" hadisi oruç, insanla mâsivâ (Allah'tan gayri şeyler) arasında perde olmalıdır seklinde yorumlanmıştır. Bilindiği gibi kalkan, savaşlarda kişiyi düşmanın kılıcından koruyan bir vasıta idi. Kalkan, sahibini düşmandan koruduğu gibi, oruç da aynı şekilde kişiyi kötülüklerden ve günah işlemekten korur.

Hz. Mevlânâ: Oruç ağzın bağlanmasına karşı gönül gözünün açılmasına yarar. Can gözünün açılması, bedenî güçleri etkisiz hale getirmekle mümkün olur. Gönül gözü kör olanları hiçbir ibadet aydınlatamaz.

Hz. Mevlânâ: Oruç ibadetlerin en büyüğüdür, insanları mîraca götüren buraktır, Kuran'ın sırrıdır. İnsanların arzularıyla ve nefisleriyle yaptıkları savaştır; onlara taze can bağışlar, insanların insanlığını olgunlaştırır. Varlıkta yokluğa ulaştırır.

## III. FARZ ORUCUN RAMAZAN AYINDA TUTULMASININ HİKMETLERİ

Farz oruç kamerî bir ay olan Ramazan ayında tutulur. Bunda birtakım hikmetler vardır: Kamerî yıl, güneş yılından 10-11 gün daha eksik olduğu için, kameri aylar (Muharrem, Safer, Rabîulevvel, Rabîulâhir, Cemâziyelevvel, Cemâziyelâhir, Receb, Şaban, Ramazan, Şevvâl, Zilkâde, Zilhicce) güneş takvimindeki aylara göre 10-11 gün önce gelir. Böylece her yıl, güneş yılına nazaran Ramazan 10-11 gün kadar önce gelir. Böylece Ramazan ayı yaklaşık 33 yılda sıra ile yılın bütün mevsimlerini dolaşmış, bu süre boyunca yılın her günü mutlaka oruçlu geçirilmiş olur. Yılın içerisinde uzun günler, kısa günler vardır. Hem sıcak ve hem de soğuk günler mevcuttur. Böylelikle bütün bölgelerdeki Müslümanlar, orucun miktar ve şiddeti açısından eşit olurlar. Şayet güneş aylarından biri seçilmiş olsaydı, sıcak bölgelerde yaşayan Müslümanların payı, soğuk bölgelerde yaşayan Müslümanların payından daha ağır olurdu. Kimi hayat boyunca uzun günlerde oruç tutarken, kimi de hayat boyu kısa günlerde oruç tutacaktı. Ama kemerî ay seçildiğinden yaklaşık 36yıllık bir devre içerisinde herkesin çektiği şiddet eşit seviyede olur (10x3: 30 yani bir ay. 12x3= 36). Bir kimse yazın kavurucu sıcaklarında olduğu kadar, kışın dondurucu soğuklarında da bu mahrûmiyetlere alışmış olur. Çeşitli meyveler ve değişik yiyecekler için belli mevsimler vardır. Böylece Müslüman, her bir devredeki yiyeceğe karşı kendisini tutabilme alışkanlığını kazanır. Buna karşılık oruçlu bulunduğu müddetçe yiyeceğin bir çeşidinden hayat boyu mahrum kalmamış olur. Bu durum Müslüman'ın değişik mevsimlerde oruç tutmasını ve dolayısıyla her mevsimin zorluklarına kendini alıştırmasını ve yoksulların çeşitli mevsim şartlarında çektikleri sıkıntıları anlamasını sağlar. Bilindiği gibi dünya üzerinde bölgeler arasında önemli farklar vardır. Meselâ Kuzey yarım kürede kış iken güney yarım kürede yaz hüküm sürmektedir. Eğer oruç, güneş takvimine göre belirli bir mevsimde tutulsaydı, bazı bölgelerdeki Müslümanlar ömür boyu soğuk mevsimde oruç tutarken bazıları daima sıcak günlerde tutacak, aynı şekilde Müslümanların bir kısmı daima uzun günlerde oruç tutarken, bir kısmı da kısa günlerde tutmuş olacaktı. Böylece bazı Müslümanlar orucu her zaman kolaylıkla tuttuğu halde bazıları da daima güçlük içinde tutmak zorunda kalacaktı. Orucun, yılın bütün mevsimlerini sıra ile dolaşan kameri bir ayda (Ramazanda) tutulması ile bu sakıncalar ortadan kalkmıştır.

Ramazan ayının oruç ayı olarak seçilmesinin ve insana bir yıl içerisinde dilediği ayı seçme yetkisi verilmemesinin zikrettiğimiz faydalarının yanında, ayrıca birçok sosyal etkileri vardır: Müslümanlara birlik şuuru aşılanmaktadır. Müslümanlar topluca ve düzenli bir şekilde Allah'a teslim olmaya alışmaktadır. Onun için Müslümanların bulunduğu bölge ve memleketlerden birinde Ramazan hilâli görüldüğünde dünyadaki bütün Müslümanların oruca başlamaları gerekir. Böylece Müslümanların tümü bir günde, aynı zamanda bir medreseye, büyük mânâlar taşıyan Ramazan okuluna girmiş olurlar. Hacda, bayramlarda ve Cuma gününde de aynı anlam vardır.

### IV. FARZ ORUÇ KAÇ GÜNDÜR?

Ramazan ayı, bazı yıllarda 30 gün, bazı yıllarda da 29 gün olur. Hz. Peygamber bir kere iki elinin on parmağını açarak "*Bir ay şöyledir, şöyledir*" buyurmuş ve üçüncüsünde serçe parmağını kısarak "*şöyledir*" demiştir ki bu 29 oluyor. Sonra "*Bazı ay da şöyle, şöyle, şöyledir*" demiş ve on parmağını üç defa açıp kapayarak bazı ayın 30 olduğuna işaret etmiştir. Ramazan ayının 30 gün çektiği yıllarda tutulan oruç tam olduğu gibi, 29 gün olduğu yıllarda da yine tamdır. Çünkü farz olan ayın tamamını oruç tutmaktır. Bu sebeple Ramazan ayının 29 gün olduğu yıllarda orucun eksik olması söz konusu değildir. Nitekim Hz. Peygamber 9 Ramazan orucu tutmuştur. Bu Ramazanların dördü 29 gün, beşi ise 30 gün olmuştur.

Hicri takvim tarih başlangıcı olarak Hz. Peygamberin Medine'ye hicret etmesini kabul etmiştir. Bu takvimde yıl 12 aya bölünmüş ama 1 ay, Dünyanın güneş çevresinde dönmesinin 12'de biri olarak değil de, Ay'ın Dünya çevresinde bir kere dönmesi olarak ele alınmıştır. Ay'ın bu dönüşü 29,5 gün tutar. Buna göre hicri takvimde 1 yıl; $12 \times 29,5 = 354$ gündür (Buna göre senesinin ayları 29 veya 30 gün olur). Böylece güneş yılından 11 gün daha kısadır. Şu anda dünyanın hemen hemen her yerinde kullanılan takvim, esas olarak bir güneş takvimidir, dünyanın güneş çevresinde dönmesi esası üzerine kurulmuştur. Dünya güneşin çevresindeki dönüşünü 365 gün, 5 saat, 48 dakika, 46 saniyede tamamlar. Hesapları kolaylaştırmak için bu, 365 gün olarak kabul edilir. Her yıl saat 24'te yılbaşı kutlanır, ama gerçekte yılbaşı her yıl aynı saatte olmaz; yani herhangi bir yılın gece yarısında yılbaşı olsa, ertesi yılbaşı, 365 gün sonra gelen günün gündüzünün ortasında olur. İşte bu geriye kalan saatler, 4 yılda bir toplanır, aşağı yukarı 24 saat eder. Bu fazladan ele geçen gün, 4 yılda bir, Şubat ayının sonuna eklenir ve o yıl Şubat 28 gün olacağı yerde 29 gün olur.

### V. RAMAZAN AYININ BELİRLENMESİ/RÜ'YET-İ HİLÂL (HİLÂLİN GÖRÜLMESİ)

Ramazan kameri bir aydır ve kamerî aylar, adından da anlaşıldığı gibi, başlangıcı ve bitişi ayın hareketlerine göre belirlenen aylardır. Kamerî aylar, hilalin batıda görülmesiyle başlar. Hilalin tekrar batıda görünmesi bazen 29, bazen de 30 sürdüğünden, kamerî ayın başlangıcını tespit etmek, ancak onu izlemekle mümkündür. İslâm'ın temel ibâdetlerinden oruç ve haccın tam zamanında yapılabilmesi için hilalin izlenmesi gerekmektedir. Hilâli izleme, ibâdete bir zemin hazırladığı için aynı zamanda kendisi de bir ibâdettir. İslâm dininin temel ibâdetlerinden olan namazın vakitleri güneşe göre, oruç ve hac ibâdetlerinin vakitleri ise, ayın dünya etrafındaki dönüşlerine göre belirlenmiştir: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ... "*Sana hilâlleri soruyorlar. De ki: 'Onlar, insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. ...*" (Bakara 2/189). أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا "*Gündüzün güneş (in batıya) dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl, bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir*" (İsra 17/78). Hem gece hem de gündüz melekleri sabah namazında hazır olurlar, şahit olurlar.

Hz. Peygamber "*Hilâli (Ramazan hilâlini) görünce oruca başlayın ve hilâli (Şevval hilâlini) görünce bayram edin. Hava bulutlu olursa içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayın*" buyurmuştur. Bunun için Şaban ayının 29. gününden itibaren hilâli görmek için araştırmalar yapmak gerekmektedir. Aynı şekilde, Ramazan ayının çıkıp Şevval ayının girdiğini anlamak, dolayısıyla bayram günü oruç tutmuş olmamak için de bu defa Ramazan'ın 29. gününden itibaren hilâl gözetlemek gerekmektedir.

#### A. Hilalin Tespitinde Astronomik Hesaba İtibar Edilir mi?

Ramazan hilâlinin görülmesinde baş gözüyle görmeye mi itibar edilecektir, yoksa bu hususta astronomik hesaplara dayanmak câiz midir? Eski fakîhlerin büyük çoğunluğuna göre rasathane hesaplarına itibar edilmez. Hilâlin görülmesi gerçekleşmediği takdirde önceki ayı otuza tamamlamakla kamerî ay başlar. Şâfiîlerden bazı âlimler ile çok az sayıdaki Hanefî âlimlere göre ise, rasathane hesaplarına da itibar edilir.

**1. İtibar etmeyenlerin delilleri**

Sahih senetlerle rivâyet edilen hadislerde Rasûlüllah, hilâllerin sübûtunu, hilâlin gözle görülmesine bağlamaktadır. Bu anlamda rivâyet edilmiş bütün hadislerin hiçbirinde hesaba itibar edileceğine dair bir işaret mevcut değildir.

İslâm dini, belli bir zümrenin değil, her sınıf ve toplumdan insanların dinidir. Hilâlin gözle gözetlenmesi, havas-avam herkesin imkânı dâhilinde olan bir husustur. Hesap esas alındığı takdirde, ancak bu işten anlayanlar, tahkikî bir bilgiye dayanarak hilâli tespit edebilirler. Genel halk tabakası ile bu işten anlamayanlar onları taklit etmek zorunda kalırlar. Bu durumda tahkikî bir bilgiye dayanarak bütün Müslümanların Ramazan orucuna başlamaları ve bayram yapmaları mümkün olmaz.

Rüyeti esas alan âlimlerden bir kısmı, hilâlin hesapla kesin olarak tespit edilebileceğini (belki o zamandaki âletlerin ve gelişmelerin yetersizliği veya o âlimlerin iletişimsizliği veya güvensizliği ile) de kabul etmezler. Hanefîlerin bu husustaki genel görüşleri, astronomi bilginlerinin ayın hareketlerini esas alarak yaptıkları hesaplara itibar edilerek Ramazan ayının girdiğinin ilân edilemeyeceği şeklindedir.

Astronomi ilminin sonuçları inkâr ediliyor değildir. Ancak hilâlin gözlenmesi, nasla sâbit olan bir ameldir. Nitekim Hanefî ulemâsı bunun vacip olduğunda ittifak etmişlerdir. İlmin ilerlemiş olması, herhangi bir vâcibi ortadan kaldırmaz. Kaldı ki gözle görmenin kalbe vereceği güven ve rahatlıkla, takvim yaprağına bakmak arasında büyük bir fark vardır. Hesaplar kesin olsa bile, bunları yapanlar hatâdan mâsum değildir. Nitekim memleketlerin takvimlerinin birbirinden farklı oluşu da bunu göstermektedir.

Ramazan ve oruca hazırlanan bütün Müslümanlar, ayın başlangıcını tespit etmeye, araştırmaya ve uyanık olmaya, başka egemen güçlerin ve devletlerin onları kandıramayacağı seviyeye yükselmeye gayret edecek, hilâli (Ramazan ayının başlangıcını) bizzat kendisi gözetleyecek ve tespit edecektir.

**2. İtibar edenlerin delilleri**

Hz. Peygamberin انا امية لا نكتب ولانحسب "*Biz ümmî bir ümmetiz; yazı bilmeyiz, hesap bilmeyiz*" [Buhârî, Savm 13 (II, 230); Müslim, Sıyâm 15 (I, 761); Ebû Dâvûd, Savm 4 (II, 739, Hadis no: 2319); Nesâî, Sıyâm 17 (IV, 139-140); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 43] şeklindeki hadisi o günkü bir vâkıayı dile getirmektedir. Yoksa Hz. Peygamber İslâm ümmetinin ilelebet bu hal üzere devam edeceğini söylemektedir. Hesaba başvurmanın müneccimlik ve kâhinlikle de bir ilgisi yoktur. Kâhinler, yıldızların hareketlerinden fert ve toplumun geleceği hakkında mânâ çıkarır, kehânetlerde bulunurlar. Oysa rasathane hesapları, ilmî usullerle neticeye varır. Yüce Allah güneş, ay ve yıldızların belli ölçüler dâhilinde hareket ettiklerini, kâinatın tamamına bir nizamın hâkim bulunduğunu ve bu nizamda bir değişiklik olmadığını haber vermektedir:

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (96) وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (97)

"96- *Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran O'dur. Geceyi dinlenmek, Güneş ve Ayı da vakitlerinizi hesaplamak için O yarattı. İşte bütün bunlar, Azîz; mutlak galip ve Alîm; hakkiyle bilen Allah'ın takdiridir.* 97- *Karanın ve denizin karanlıkları içinde size yıldızlardan yararlanıp yol bulma imkânı veren O'dur. Gerçekten bilmek, öğrenmek isteyen kimseler için ayetlerimizi açıkça bildirdik*" (En'am 6/96-97),

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

"*O'dur ki güneşi bir ışık yaptı. Ay'ı da bir nûr kılıp, ona birtakım menziller/konaklar/farklı doğuş noktaları/duraklar tayin etti ki yılların sayısını ve vakitlerin hesabını bilesiniz. Allah, bunları boş yere değil, ancak hikmet uyarınca, sabit bir gerçek olarak yaratmıştır. Bilip anlayacak kimselere Allah ayetleri böylece açıklar*" (Yunus 10/5),

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

"*Geceyi ve gündüzü, Güneşi ve Ayı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzmektedir*" (Enbiya 21/33),

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (38) وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ (39) لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ (40)

"38- *Güneş de bir delildir onlara, akar gider yörüngesinde. Takdir-i Aziz u Alim böyle olur işte!* Kuran'ın muhataplarına vermek istediği ders şudur: Çok mükemmel ve en ufak aksaklık göstermeyen bir nizam vardır. Her tarafı birbiriyle tam irtibatlı bu nizam, bu sistem de, nizamın sahibinin tek olduğunu gösterir. Bunun misallerinden biri Güneşin hareketidir. Güneşin hareketi kendi etrafında olabilir. Dünyanın etrafında olabilir, Güneş sistemi olarak olabilir, içinde bulunduğu Saman yolu galaksisi olarak saniyede 10 mil veya daha fazla olabilir. Astronomi bilginlerine göre güneş tüm sistemle birlikte saniyede 20 km. hızla hareket etmektedir. Ayetin aslında öyle bir cümle yapısı vardır ki bütün bunları ifade etmesi mümkündür. Fakat önemli olan şudur ki nizam fikri, bütün ihtimallerde mevcuttur. Her biri ayrı ayrı yörüngede, muazzam faaliyetlerine rağmen hiçbir uyumsuzluğa yol açmamakta, en ufak bir aksaklık göstermemektedir. 39- *Ay için de birtakım safhalar, duraklar tâyin ettik, dolaşa dolaşa, nihayet eski hurma salkımının çöpü gibi kuru, sarı, kavisli bir hâle gelir.* Yani ayın durumu her gün değişmekte ve 1. gün hilal iken, 14. gün Bedir haline gelmektedir. Daha sonra tekrar yavaş yavaş küçülerek eski şekline dönüşmektedir. Bu hadise milyonlarca yıldan beri, bir değişikliğe uğramadan sürüp gider. Dolayısıyla insanoğlu, ayın hangi gün nasıl bir şekil aldığını hesap edebilmektedir. Aksi takdirde bunu hesap edebilmek mümkün olmayacaktı. 40- *Ne Güneş (gündüz) Aya kavuşabilir, ne gece gündüzün önüne geçebilir (Gece ve gündüzün birbirine karışması söz konusu değildir), o gök cisimlerinden her biri, birer yörüngede akar, durur*" (Yasin 36/38-40). ***Ne Güneş (gündüz) Aya kavuşabilir:*** Bu cümle iki anlama da gelebilir ki, ikisi de doğrudur. *Birincisi;* güneş, ne ayı kendi yörüngesine çekebilecek kadar güçlüdür, ne de ayın yörüngesine girerek ona çarpabilir. *İkincisi;* ay için tayin edilen vakitte güneş çıkmaz.

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ

"*Güneş ve Ay bir hesap ile hareket ederler*" (Rahman 55/5).

Eski fakîhlerin dönemlerinde astronomi ilmi bu günkü kadar gelişmemişti. Bugün, ayın çıplak gözle görülmesine göre çok ince hesaplar ve gözlemler yapılabilmektedir. Astronomi ile meşgul olanlar, hassas âletlerle donatılmış rasathanelerde bu hareketleri hesap etmektedirler. Ayrıca hilâlin hesapla tespiti Müslümanlar arasında birliği sağlar. Böylece Müslümanlar aynı günde oruca başlama ve aynı günde bayram yapma imkânına kavuşmuş olurlar. Hesaba itibar edilmesini savunan âlimler, bu delillere ek olarak, orucun da namaz gibi bir ibâdet olduğunu, namaz vakitlerini tespit ederken nasıl hesaba itibar ediliyorsa, oruç konusunda da hesaba itibar edilmesi gerektiğini söylerler. Dinimiz ilim ve tecrübeye büyük önem vermiş, İslâm bilginleri ilmin hemen her dalında olduğu gibi astronomi konusunda da değerli çalışmalar yapmışlardır. Hal böyle iken, oruç vaktinin belirlenmesinde ayın ve güneşin hareketleri hakkında kesin bilgiler veren ve pek çok kolaylıklar sağlayan astronomiden, ilme büyük değer veren bir dinin mensupları olan Müslümanların yararlanması gerekmez mi? Kaldı ki, namaz vakitleri de ilk zamanlar güneşin hareketine (gerçekte ise dünyanın güneş etrafında dönmesine) bağlı olarak ışık ve gölge durumlarına göre çıplak gözle tespit edildiği halde, günümüzde yine Kitap ve sünnetteki ölçüler esas alınarak önceden hesapla belirlenip takvimlerde gösterilmektedir. Günlük orucun başlangıç (imsak) ve bitiş (iftar) vakitlerinin tespiti de yine güneşe göre, namaz vakitlerinde olduğu gibi astronomik hesaplarla yapılmaktadır.

Şâfiî âlimlerden İmam Sübkî, hesaba itibar etmenin ötesinde, hesabın esas alınması gerektiğini savunur. Ona göre şâhitler, hilâli gördüklerine dâir şâhitlik etseler, hesap ehli de o gün görülmeyeceğini söyleseler, hesap ehlinin görüşüyle amel edilir. Çünkü hesap kesindir, şâhitlerin şâhitliği ise zannîdir. Aynı mezhebe bağlı İbnu'l-Hacer ise bu durumda hesaba uyabilmek için hesap uzmanlarının ittifakını şart koşar. Bu görüşte olan âlimler, her hesap uzmanına

güvenilemeyeceğini, vereceği bilgiye dinî bir ibâdet dayandırılacağından mümin ve âdil olması gerektiğini belirtirler.

Son yıllarda rüyet-i hilâl konusunda, farklı siyasî coğrafyalarda bulunan Müslümanlar arasında ihtilâf görülmektedir. Bunun giderilmesi için rüyet-i hilâl toplantıları yapılmış ve bazı kararlar alınmıştır. Fakat pratikte bu kararların hiçbir faydası olmadığı müşâhede edilmektedir. Müslümanlar yine ayrı ayrı günlerde Ramazan orucuna başlamakta ve farklı günlerde bayram etmektedirler. Bunun sebebini Kemâlüddîn İbnü'l-Hümâm'ın şu tespitinde bulmak mümkündür: "*Müslümanların kendi içlerinden bir emîr seçmelerinin sebebi; İslâm'ın emirlerini (ve hükümlerini) hakkı ile edâ etmek içindir*" (*Müsâyere,* 265). O, bu ifâde ile siyâsî şuurun temelini tespit etmiştir. Müminlerin kendi içlerinden seçtikleri bir emîre itaat etmeleri nasla emredilmiştir. Günümüzde bu mâhiyette bir emîr sahibi bulunmadığı için rüyet-i hilâl konusundaki ihtilâflar devam edecektir.

Ramazan orucunun başlangıç ve bitişini rüyetin dışında bazı yollarla tespit etmek mümkündür. Ancak bu hiçbir zaman rüyet-i hilalin önemini azaltmaz. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Allah'ım! Hilal üzerimize güvenle ve imanla, esenlikle ve İslam'la doğsun. Ey Hilal! Benim Rabbim ve senin Rabbin Allah'tır*".

**3. Oruca başlarken ihtilâf-ı metâlie (ayın doğuş yer ve vakitlerinin değişmesine) itibar edilir mi?**

Dünyanın yuvarlak olması sebebiyle hilâlin bir yerde görülürken başka yerde görülmemesi mümkündür. Buna *ihtilâf-ı metâli'* denilir. Oruca başlarken, ihtilâf-ı metâlie itibar edilip edilmeyeceği hususunda; Şâfiîler buna itibar edileceğini, dolayısıyla bir yerde görülen hilâlin oraya uzak yerler için geçerli olmayacağını, eğer ay farklı yerlerde değişik görülüyorsa her beldenin halkının kendi ayını gördüğünde orucuna başlayacağını söylemişlerdir. Onlar bu konuda İbn Abbas'ın (r) delilini ileri sürmektedirler. Çünkü o Medine'de olduğu halde Şam halkının ayı görmesiyle oruca başlamamıştır. Şam halkı Hz. Muaviye zamanında Cuma gecesi ayı görmüş ve oruca başlamışlardı. Medine halkı ise Cumartesi gecesi ayı gördüler. Kureyş kendisine Şam halkının ayı gördüğünü ve oruca başladıklarını haber verince İbn Abbas "*Ama biz onu Cumartesi akşamı gördük, onun içinde ya ayı görünceye, ya da otuza tamamlayıncaya kadar oruca devam ediyoruz*" demiş ve Hz. Peygamberin şu hadisini delil almıştı: "*Ayı görünce oruç tutun, yine ayı görünce bayram edin*". Bu söz onun kuvvetli delilidir. Suudi Arabistan'daki Büyük Alimler Kurulu'nun üyeleri de bu görüştedirler.

Cumhur-i ulemâ ise ilk dönemlerden beri ihtilâf-ı metâlie itibar edilmeyeceğini, bir yerde görülen hilâlin diğer yerler için de geçerli olacağını söylemişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber orucu ayın görülmesine göre emretmiş, bu konuda fazla açıklama yapmamış ve şöyle buyurmuştur: "*Ayı görünce oruç tutun, yine ayı görünce bayram edin. Eğer hava kapalı olursa otuz güne tamamlayın*". Bu hadisin sahih olduğunda ittifak edilmiştir. Yine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Ayı görünceye veya otuza tamamlayıncaya kadar oruca başlamayın, ayı görünceye veya otuza tamamlayıncaya kadar da bayrama başlamayın*". Bu konuda daha başka birçok hadis de vardır. Hz. Peygamber ayın farklı yerlerde değişik görülmesini bildiği halde bundan hiç bahsetmemiştir.

Hz. Peygamber: "*(Muteber) oruç, (hep beraber) tuttuğunuz gündekidir. (Muteber) iftar, (hep beraber) ettiğiniz gündekidir. (Muteber) kurban (hep beraber) kurban kestiğiniz gündekidir*".

**B. Hilâlin Görülme Vakti**

Hem güneş battıktan sonra daha kolay görüleceği, hem de başlayacak günün hilâli olmasının netleşeceği düşüncesinden dolayı âlimlerin büyük çoğunluğu hilâlin gündüz değil, güneş battıktan sonra (güneşin battığı yer civarında) görülmesine itibar edileceğini söylemişlerdir. Ebû Hanife ve İmam Muhammed, bir sonraki geceye âit olma ihtimalinden dolayı, zeval vaktinden (güneşin gökyüzünün ortasından batıya doğru hareket etme zamanından/öğle zamanından) önce veya sonra olmasına bakmaksızın gündüzün görülen hilâli ile Ramazan orucuna başlanamayacağı gibi, Ramazan orucunun bittiğine de hükmedilemeyeceği görüşündedir. Diğer mezheplerin görüşü de bu yöndedir. Ebû Yûsuf ise, zevalden sonra görülecek hilâli sonraki geceye; zevalden önce görülecek

hilâli ise -iki gecelik olmayan hilâlin zevalden önce görülemeyeceğine ilişkin câri tecrübi bilgiye dayanarak-, önceki geceye âit saymıştır.

## VI. ORUCUN BAŞLANGIÇ VE BİTİŞ VAKTİ

Kuran'da orucun başlangıç ve bitiş vakti, mecâzî bir anlatımla belirtilmiştir:

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ
وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ
أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَتَّقُونَ (187)

"*(Ey kocalar), oruç tuttuğunuz günlerin gecelerinde, eşlerinize yaklaşmak size helal kılındı. Eşleriniz sizin elbiseleriniz, siz de eşlerinizin elbiselerisiniz. Allah nefsinize güvenemeyeceğinizi bildiği için yüzünüze bakıp, size bu lütufta bulundu. Artık bundan böyle onlara yaklaşıp Allah'ın sizin için takdir buyurduğu neslin arayışı içinde olun.* ***Fecrin beyaz ipliği (aydınlığı/şafak vakti günün ağarması), siyah ipliğinden (gecenin karanlığından) ayırt edilecek hale gelinceye kadar yiyip içiniz. Sonra gece girinceye kadar/akşama kadar orucu tamamlayın.*** *Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz sırada eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar Allah'ın yasak sınırlarıdır, sakın o hudutlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah insanlara, zararlardan sakınıp korunmaları için ayetlerini iyice açıklar*" (Bakara 2/187). İmam Serahsi bu ayette zikr olunan "*Siyah ve beyaz iplik*" kelimelerinin renk manasına kullanıldığını; ufuktaki yaygın beyazlığın zahir olması ile orucun başlayacağını söyler.

## VII. ORUCUN VÜCÜB (FARZ OLMA) VE SIHHAT (GEÇERLİLİK) ŞARTLARI

### A. Vücüp (Farz Olma) Şartları

İbâdetin vücüp sebebi, o ibâdetin mükellef tarafından bizzat yerine getirilmesi yükümlülüğünün başladığını gösteren maddî göstergelerdir. Meselâ vaktin girmesi, namaz yükümlülüğünün; zenginlik zekât yükümlülüğünün sebebi sayılmıştır. Orucun vücüp sebebi ise vakittir, yani Ramazan ayının girmesidir. Buna göre yükümlülük şartlarını taşıyan kimsenin Ramazan ayına ulaşması oruç emrinin fiilen ona yönelmesi anlamına gelir. Vücüp sebebi tâbiriyle kastedilen budur. Nitekim "*... Ramazan ayına yetişen onu oruçlu geçirsin*" (Bakara 2/185) âyeti bu yükümlülük-sebep ilişkisini göstermektedir. Fıkıh literatüründe, bir kimsenin oruç ibâdetiyle mükellef sayılması, farz veya vâcip bir orucun bir kimsenin zimmetinde borç olarak sâbit olması için aranan şartlar da, "*Orucun vücüp şartları*" olarak anılır. Bu şartlar şöyledir:

#### 1. Müslüman olmak

Gayr-i müslimlere oruç tutmak farz değildir. Onlar ilk önce iman etmekle mükelleftirler. Şayet tutacak olsalar oruçları sahih olmaz. Bir gayrimüslim Ramazan ayı içinde Müslüman olduğu halde, geri kalan günleri oruç tutmayacak olsa, bakılır: Eğer küfür diyarında İslam'a girmişse ve Ramazan ayı çıkıncaya kadar orucun farz olduğunu öğrenmemişse özürlü sayılır ve İslam'a girdikten sonra geçirdiği günler için kaza etmesi gerekmez. Fakat İslam yurdunda ihtida etmişse, her halde kaza etmesi lazımdır. Çünkü İslam diyarında bu gibi cehalet özür sayılmaz. Atiyye b. Süfyan (r): "*Sakif kabilesinin müslüman olmalarını müzakere etmek üzere Resulullaha (a) gönderilen heyetimizin bize anlattığına göre, heyet Ramazan ayında O'na varmıştır. Hz. Peygamber onları, mescidin içinde kurduğu çadırda ağırlamıştır. Heyet müslüman olunca ayın geri kalan günlerinin orucunu tutmuşlardır*".

Ramazan ayında gündüz vakti bir kâfir Müslüman olsa, o günün geri kalan saatlerinde oruçlu gibi davranır (orucu bozan şeylerden uzak durur), ondan sonraki günlerin orucunu edâ eder. Geçen günleri kaza etmesi gerekmez.

**2. Âkıl ve bâliğ olmak**

Deliler, delilik esnasında oruç tutmakla mükellef değildirler. Uyku hastalığına tutulan, bayılan veya komaya giren kimselerin durumu da mükelleflik dışındadır.

Çocuklara temyiz gücüne sahip de olsalar oruç farz değildir. Ramazan orucu yedi ve daha büyük yaştaki güç yetirebilen erkek ve kızlara da müstehaptır. Ergenlik yaşına gelmeyenler ibâdetlerle yükümlü olmamakla birlikte, alıştırmak ve ısındırmak maksadıyla, âile büyükleri onlara ara ara namaz kılmalarını ve oruç tutmalarını söylemelidirler. Peygamberimiz, yedi yaşından on yaşına kadarki sürede çocuğun namaza alıştırılmasını tavsiye etmiştir. Tutmasa hafifçe dövülebilir. Bununla beraber tutmazsa, kaza etmesi gerekmez. Bedenî durumlar dikkate alınmak şartıyla çocukların da aynı yaşlarda oruca alıştırılmaları uygundur. Çünkü çocuklar için oruç tutmak, namaz gibidir. Bunun için on yaşında bulunan bir çocuğa oruç tutması emredilir.

Ramazan ayında gündüz vakti bir çocuk buluğa erse, o günün geri kalan saatlerinde oruçlu gibi davranır (orucu bozan şeylerden uzak durur), ondan sonraki günlerin orucunu edâ eder. Geçen günleri kaza etmesi gerekmez.

**3. Sıhhatli olmak**

Hastalar oruç tutmakla mükellef değildirler. Ramazan ayına hasta olarak giren bir kimse, mümin ve mütehassıs bir doktora müracaat ederek, orucun kendisine zarar verip vermeyeceğini öğrenmelidir. Eğer orucun edası mümkün olmazsa, sıhhat bulduğu zamanda kaza eder, fidye vermez. Şayet o hastalık sebebiyle ölürse, yakınları durumu araştırırlar; hastalıktan kurtulmuş ve nefsine mağlup olarak tutmamışsa fidye vermeleri müstehap olur.

Yaşlılık sebebiyle oruç tutmaya artık gücü yetmeyenler, bunun yerine her bir oruç için bir fakir doyumluğu olan fidye verirler (Bakara 2/184). Oruç tutmaktan aciz bulunan bir ihtiyar, fidye vermekten de aciz bulunuyorsa, bu imkan (para) eline geçince fidyeleri ödemesi gerekir. Buna da fırsat bulamasa, malından ödenmesi için vasiyet eder.

Her kim, günün uzunluğundan dolayı veya tecrübe ve belirtilerle veya mümin ve mütehassis bir doktorun kendisine bildirmesiyle veya zannına göre, tuttuğu bir günlük orucun kendisini şiddetli bir hastalığa veya hastalığının artmasına ve iyileşmesinin gecikmesine veya ölüme götüreceğine kanaat getirir de aciz kalırsa, orucunu bozarak iftar eder. Tutamadığı bu günlerin orucunu Ramazan ayının dışındaki herhangi bir günde kaza eder. Çünkü Allah Teâla şöyle buyurmaktadır:

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (184) شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (185)

"184- *Oruç sayılı günlerdedir (Ramazan ayıdır). Sizden her kim o günlerde hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruç tutamayanlara fidye gerekir. Fidye; bir fakiri doyuracak miktardır. Her kim de, kendi hayrına olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer işin gerçeğini bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.* Ayetteki ***"ve ale'llezîne yutîkûnehû"*** ifâdesinin dil açısından (gizli bir "*lâ*" takdiri ile) oruca güç yetiremeyenler anlamına gelebileceği gibi, zorlukla güç yetirenler anlamına da gelebileceği belirtilmiştir. Hatta kimi rivâyetlerde; … فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ … "… *Sizden Ramazan ayına yetişenler o ayda oruç tutsun. …*" (Bakara 2/185) âyeti nâzil oluncaya kadar, fidye âyetinden hareketle, ashâptan dileyenin oruç tuttuğu, dileyenin de tutmayıp fidye verdiği, bu âyet nâzil olduktan sonra ise oruç tutmaya gücü yetenler hakkında fidye hükmünün kaldırılıp sadece hasta ve yaşlılar için bir ruhsat olarak devam ettirildiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber ve sahâbenin uygulamasının da bir sonucu olarak âyetteki "*Oruç tutmakta zorluk çekenler*" ifâdesiyle, şeyh-i fâni (düşkün ihtiyar) denilen yaşlı kimselerin kastedildiği yaygın olarak benimsenmektedir. Buna göre âyet, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlıların tutamadıkları oruç için fidye vermesi hükmünü getirmiş olmakta ve fidyenin miktarını "*bir fakir doyumluğu*" olarak

belirlemektedir. Fidye, fakir bir kimseyi sabah ve akşam doyuracak olan bir günlük yiyecektir. Bu, bir fitre sadakasına eşittir. 185- *O Ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kuran o ayda indirildi. Artık sizden kim Ramazan ayının hilâlini görürse, o gün oruç tutsun. Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar. Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez. Oruç günlerini tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden ötürü Allah'ı tazim etmenizi ister. Şükredesiniz diye bu kolaylığı gösterir*" (Bakara 2/184-185), … لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا … "*Allah kişiye gücünün üstünde, yük yüklemez. …*" (Bakara 2/286), … وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ … "*… Allah din hususunda sizin üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi. ..*" (Hac 22/78).

İhtiyâr olup, ölünceye kadar Ramazan orucunu veya kazâya kalmış oruçlarını tutamayacak kimse ve iyi olmasından ümit kesilen hasta, oruç tutmaz. Eğer zengin ise, her gün için bir fitre (1750 gr. buğday veya un veya kıymeti kadar altın veya gümüş parayı) bir veya birkaç fakîre verir. Ramazan'ın başında veya sonunda toptan hepsi bir fakîre de verilebilir. Hasta, fidye verdikten sonra hasta iyileşirse Ramazan ve kazâ oruçlarını tutması gerekir (bu durumda önceden vermiş olduğu fitreler ona kafi gelmez): ... فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ … "*Allah'tan gücünüz yettiği kadar korkun. …*" (Teğabün 64/16).

**4. Mukim olmak**

En az üç günlük (18 saatlik veya 104/90 km.lik) yola gidecek olan ve gittiği yerde 15 günden az bir süre kalmaya niyet ederek yola çıkan kimse, dinen misafirdir. Yolcu olan kişiler isterlerse oruç tutmayabilirler (Bakara 2//184-185). Tutmadıkları oruçları normal duruma döndükten sonra kazâ ederler. Ancak sefer halinde bulunan kimseye oruç zarar vermeyecekse, tutması daha evladır, menduptur: وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ … "*Eğer işin gerçeğini bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır*" (Bakara 2/184). Hz. Peygamberin "*Sefer halinde iken oruç tutmak bir (itaat ve iyilik) değildir*" hadisi, güçlük durumuna hamledilir. Yolcunun oruç tutmaması, dinimizin tanıdığı bir ruhsat; oruçlu olmak ise azimettir. Yolculuğa çıkanın oruç tutmamasına fetva varsa da tutması takva ile amel etmektir. Ruhsat kulların özürlerine binaen meşru kılınmış hükümleri içine alır. Seferî halde bulunmak güçlükten uzak olmaz. Ancak Ramazan ayında tutulan oruçla, diğer zamanlarda tutulan oruç aynı değildir. İslam alimlerinden bazıları yukarıda zikrettiğimiz hadisin zahirini esas alarak seferî halde iken oruç tutulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber, yolculukta şiddetli sıcağın üzerine çöktüğü oruçlu bir adamı gördüğünde ona şöyle demiştir: "*Allah ruhsatlarını kullananları sever, kötülükleri işleyenleri sevmediği gibi*".

Amr b. Ümeyye ed-Damri (r): "*Bir sefer dönüşü Resulullaha (a) uğradım. Bana "Ey Ebu Umeyye, sabah yemeğini bekle (beraber yiyelim)" buyurdular. Ben "Oruçluyum" dedim. "Öyleyse gel yaklaş, sana yolcudan haber vereyim (de dinle!" dedi ve devamla) Allah Teâla Hazretleri yolcudan orucu ve namazın yarısını kaldırdı" buyurdu*".

Ramazan ayında sefere çıkacak olan bir mükellef, geceden oruca niyet etmeyebilir. Bu mubahtır ve nasla sabittir. Fakat bir kimse oruç tuttuktan sonra, gündüzün yolculuğa çıksa, bu yolculuk o ilk gün için bir özür sayılmaz, orucuna devam etmesi gerekir. Ancak o gün yola çıkar da, ondan sonra orucunu açarsa, kendisine keffaret gerekmez, sadece kaza gerekir. Şâfiî ve Hanbelîler ise Ramazan'a Hz. Peygamberin Mekke fethine çıktığında Kadîd denilen yere varıncaya kadar oruçlu olup orada orucunu bozduğuna dâir rivâyete dayanarak, geceden niyet edilmiş orucun bile sefer durumunda bozulabileceğini söylemişlerdir.

Hz. Peygamber fetih yılında Mekke'ye müteveccihen Ramazan ayında yola çıkmıştı. Kürâ'u'l-Gamim namındaki mevkiye gelinceye kadar kendisi de, beraberindekiler de oruç tuttular. Sonra orada bir bardak su istedi ve bardağı kaldırdı. Herkes bardağa baktı. Sonra sudan içti. Bundan sonra bazıları kendisine "*Halkın bir kısmı oruç tuttu*" diye haber verdi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "*Onlar âsilerdir! Onlar âsilerdir!*".

Hz. Peygamber: "*Kim sefer sırasında Ramazan'a erer ve beraberinde kendisini karnını doyuracak yere götürecek bir bineği varsa nerede olursa olsun orucunu tutsun*".

Hamza b. Amr el-Eslemi (r) peygamberimize yolculukta oruç tutup tutmayacağını sordu. Kendisi çok oruç tutan birisi idi. Hz. Peygamber "*İster tut, ister tutma*" diye cevap verdi.

Enes (r): "*Biz Rasulullah (a) ile beraber (seferde) idik. Bir kısmımız oruçlu bir kısmımız oruçsuz idi. Ne oruçlu oruçsuzu ayıplıyor, ne de oruçsuz, oruçluyu kınıyordu*".

Enes (r): "*Biz bir seferde Rasulullah (a) ile beraberdik. Aramızda bir kısmı oruç tutuyor, bir kısmı da tutmuyordu: Sıcak bir günde bir yerde konakladık. Gölgelenenlerin çoğu elbisesi olanlardı. Bir kısmımız güneşe karşı eliyle korunuyordu. Derken oruçlular yığılıp kaldılar, oruçsuzlar kalkıp çadırları kurdular, hayvanları suladılar. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (a) "Bugün sevabı oruçsuzlar kazandı!" buyurdular*"

Muhammed b. Ka'b: "*Ramazan'da Enes b. Malik'in (r) yanına geldim. Sefer hazırlığı yapıyordu. Devesi hazırlandı, yolculuk elbisesini giydi. Yemek getirtip yedi. Ben kendisine: "Yola çıkarken orucu bozmak sünnet midir?" diye sordum. "Evet!" dedi ve bineğine atlayıp yola çıktı*".

Hz. Peygamber bir seferdeydi. Etrafına insanların toplandığı bir adam gördü, ona gölge yapıyorlardı. "*Nesi var?*" diye sordu. "*Oruçlu biri!*" dediler. Rasulullah (a) şöyle buyurdu: "*Seferde oruç birr (Allah'ı memnun edecek dindarlık) değildir!*". Başka bir rivayette "*Seferde oruç birr'den değildir*" denmiştir.

Yolculuk genellikle sıkıntı ve meşakkatli olduğu için yolcu olanlara çeşitli kolaylıklar getirilmiştir. Yolcu olanlar için, namazın terkine değil, kısaltılmasına veya cem edilmesine ruhsat verildiği halde, namaza göre daha yorucu ve yıpratıcı olduğu için orucun terk edilmesine ruhsat verilmiştir. Bununla birlikte yolcu sayılan kimsenin, eğer gerçekten bir sıkıntı yoksa ve zarar da görmeyecekse oruç tutması daha fazîletli görülmüştür. Fakat güçlük çekilecekse veya arkadaşları oruçsuz olup yiyecekleri aralarında müşterek ise, iftar etmesi daha faziletlidir.

Yolculuk yapan birisi eğer yoldayken veya yolculuktan evine döndükten hemen sonra ölürse orucu kaza edilmez veya fakir doyurulmaz. Çünkü o da dinen özürlü sayılır. Ama kim yolculuktan evine döndükten sonra kaza etmesi mümkün olduğu halde ölmüşse akrabaları onların yerine kaza ederler. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Her kim üzerinde oruç borcu olduğu halde ölürse velisi onun için oruç tutar*". Bu hadisin sahih olduğunda ittifak edilmiştir. [Cumhura göre bedeni ibadetlerde vekalet caiz değildir.]

### B. Oruç Tutmamayı Mubah Kılan Özürler

*Mubah;* yükümlünün yapıp yapmamakta muhayyer bulunduğu işlerdir. Bunun hükmü; işlenmesinde veya terk edilmesinde sevap veya kınamanın bulunmamasıdır. Eşyada asıl olan mubahlıktır.

Kurân'ın ilgili âyetlerinden ve hadislerden açıkça anlaşılır ki İslâm dini, insanların kaldıramayacağı ağır yükleri onlara yüklemediği için, kadınların aylık rahatsızlıklarında, hâmilelik ve doğum sonrasında anne ve çocuk için orucun zarar verdiği zamanlarda, uzun yolculuk ve şiddetli hastalık hallerinde oruç, başka bir münâsip zamanda tutulmak üzere ertelenir. Bu, İslâm dininin gösterdiği kolaylık ve sağlığa verdiği önemi gösterir. Ramazan orucunu tutmamayı mubah kılan özürler genel hatlarıyla şunlardır:

#### 1. Hastalık

Mükellef, hastalık sebebiyle nefsinin telef olmasından veya bir azasını kaybetmekten korkarsa oruç tutmaz. Hastalık, tecrübe veya mümin bir mütehassıs doktorun teşhisiyle kesinlik kazanır. Onun için bir hasta, oruç tutmak suretiyle hastalığının artacağından, uzamasından veya şiddetli meşakkatin ortaya çıkacağından korkacak olursa, görülen bir belirti veya tecrübe suretiyle, yahut Müslüman bir mütehassıs doktorun söylemesiyle kuvvetli bir zan hasıl olursa, oruç tutmayabilir veya tuttuğu orucu bozabilir.

Hasta, yolcu, hayız ve loğusa halinde bulunanların kendilerini oruçlu gibi göstermeleri gerekmez. Yolcu ile hasta aşikare yiyebilirler. Ancak kendilerini yolcu veya hasta tanımayan insanlara karşı açıkta yemeleri uygun değildir. Suçlanmadan kurtulmak ve din kardeşlerine saygı

göstermek için meydanda yememelidir. Haiz ve loğusa için de, gizli yiyip içmek edebe daha uygundur.

**2. Yolculuk**

Bununla ilgili bilgi, yukarıda "*Mukim olmak*" başlığı altında geçti.

**3. Hamilelik ve çocuk emzirmek**

Zann-ı galip ile, kendi hayatından veya çocuğunun hayatından korkan hamile yahut emzikli kadın oruç tutmayabilir. Süt annenin durumu da aynıdır. Bu durumdaki kadınlara keffaret gerekmez, daha sonra oruçlarını kaza ederler. Bunlar bir yönüyle hasta hükmündedirler. Ayrıca onlara bu ruhsatı tanıyan hadisler de vardır:

Hz. Peygamber: "*Allah Teâla Hazretleri, yolcudan namazın yarısını kaldırdı, oruca da yeme hususunda ruhsat tanıdı. Ayrıca çocuk emziren ve hamile kadınlara, çocukları hususunda endişe ettikleri takdirde, orucu yeme ruhsatı tanıdı*".

İbn Ömer'e (r) "*Hamile kadın, karnındaki çocuk için endişeye düşecek olur ve oruç da kendisine ağır gelmeye başlarsa ne yapmalı?*" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "*Orucu yer, her gün için bir fakire, Rasulullahın (a) müddü ile bir müd buğday verir*". [Genel kabule göre kazaya imkanı olan kaza eder, kazaya imkanı olmayan ise fidye verir.]

**4. Şeyh-i fani (Çok yaşlı) olmak/Yaşlı ve düşkün olmak**

*Şeyh-i fani;* ölüme kadar her gün kuvveti noksanlaşan kimsedir ki, bunlar tekrar kuvvet bulmadan vefat ederler. Şeyh-i fani, o ihtiyar kimsedir ki, ölünceye kadar vücuduna zafiyet gelir ve tekrar kuvvet bulmadan ölür.

Oruç tutmaya gücü yetmeyen ihtiyar kimse iftar eder ve her gün için bir yoksula fidye verir. İyileşme ümidi bulunmayan hastalar da bu hükümdedir. Şayet oruç tutmaya gücü yeterse, fidye batıl olur. Çünkü fidyenin orucun yerini tutabilmesinin şartı, acizliğin devam etmesidir. Dilerlerse fidyelerini Ramazan'ın başında, bir defada verir, dilerse sonunda verir.

**5. Hayız ve nifas hali**

Hayız ve nifas halindeki kadınların oruç tutmaları haramdır. Hz. Âişe: "*Bizlerden birisi Resul-i Ekrem (s) zamanında, hayızdan temizlendikten sonra orucunu kaza eder, namazı ise kaza etmezdi*".

Bir kadın Ramazanda gündüzün adet görmeğe başlarsa veya çocuk doğurursa, orucu bozulmuş olur. Artık adet günlerinde ve loğusalık müddetinde oruç tutamaz caiz değildir. Bir kadın adet günü sanarak orucunu bozduğu halde, o gün adet görmemiş olursa, tercih edilen görüşe göre kendisine keffaret gerekir. Ramazan'da adet gören bir kadın geceleyin adet kesilip temizlenecek olsa bakılır: Eğer adet günleri tam 10 gün ise, ertesi gün Ramazan orucuna başlar. Fakat 10 günden az ise, adeti kesildikten sonra imsak vaktine kadar yıkanmasına yetecek kadar fazla bir zaman kalmışsa, yine oruca başlar. Bu kadar bir vakit bulunmaz ise, yıkanması arkasından hemen imsak zamanı olursa, o gün oruca başlamaz. Çünkü böyle 10 günden noksan adet görenler hakkında yıkanma müddeti de adet vaktinden sayılır.

Hayızlı ve nifaslı kadınlar oruçlarını kaza etme imkanları olduğu halde kaza edemeden ölürlerse ve yerine kaza edecek olana ağır gelirse (genel kabule göre bedeni ibadetlerde vekalet caiz değildir), her gün için bir fakir doyurulur. Eğer ölenin mirasında fakiri doyuracak kadar para yoksa hiçbir şey yapılmaz. Çünkü Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا.. "*Allah kişiye gücünün üstünde, yük yüklemez. …*" (Bakara 2/286), … وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ … "… *Allah din hususunda sizin üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi. ..*" (Hac 22/78), … فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ "*Allah'tan gücünüz yettiği kadar korkun. …*" (Teğabün 64/16).

* Nifas (Lohusalık)

* İstihaza (Hastalık Kanı)

* Hayız (Âdet/Aybaşı/Ay Hali)

**6. Açlık ve susuzluktan helak olma korkusu**

Oruçlu kimse açlıktan veya susuzluktan dolayı helak olacağından, aklına bir noksanlık gelmesinden, beden ve ruh sağlığının ciddî boyutta bozulacağından, kendi tecrübesi veya Müslüman bir doktorun raporuna binaen korkarsa veya emin olursa orucunu bozabilir. Daha sonra o günün orucunu kaza eder. Böyle bir kimsenin orucuna devam etmesi ölümüne sebep olacak nitelikte ise orucunu açmaması haram olur.

**7. İkrah (Zorlama)**

Hayata tesir edecek veya bir organın telef olmasına sebebiyet verecek şekilde bir cebir ve zorlamadan dolayı oruç bozulabilir. Bu oruç daha sonra kaza edilir. Bununla beraber yolcu veya hasta bulunmayan bir kimse, böyle bir zorlamaya rağmen Ramazan orucunu bozmaz da zulmen öldürülürse daha büyük bir sevap kazanır ve dindeki sağlamlığını göstermiş olur. Ancak bu durumda orucu bozmanın daha doğru olacağı kanaatinde olan alimler de vardır. Yolcu veya hasta olan kimse, bu zorlamaya rağmen orucunu açmaz da öldürülecek olursa, günaha girmiş olur. Çünkü bunlar için aslında oruçlarını açma izni dinde vardır. Bu ruhsattan zorlanma halinde yararlanmamak doğru olmaz.

**8. Savaş hali/Düşmanla cihat**

Ramazan'da düşmanla savaşacak bir İslâm mücahidi, düşman karşısında zayıf düşeceğinden korkarsa oruç tutmayabilir. Savaşa katılacağı kesinlikle veya kuvvetli bir ihtimalle biliniyorsa henüz savaşa girmeden önce de zayıf düşme endişesiyle yine oruç tutmayabilir. Tutamadığı oruçları daha sonra kaza eder. Şâfiî ve Hanbelîler, Ramazan'da Hz. Peygamberin Mekke fethine çıktığında Kadîd denilen yere varıncaya kadar oruçlu olup orada orucunu bozduğuna dâir rivâyete dayanarak, geceden niyet edilmiş orucun bile sefer durumunda bozulabileceğini söylemişlerdir. Savaş durumu veya cephede uzun süre çatışma durumu da aynı şekilde bir mâzerettir. Bu durumlarda kalan kişi, sağlığına ve görevine uygun düşen seçeneğe göre hareket etmelidir.

Hz. Peygamber:

"*Kim Allah Teâlâ yolunda (cihat ederken) bir gün oruç tutsa, Allah onunla ateş arasına, genişliği semâ ile arz arasını tutan bir hendek kılar*",

"*Allah yolunda bir gün oruç tutan kimseyi Allah Teâlâ, bu bir günlük oruç sebebiyle cehennem ateşinden yetmiş yıl uzak tutar*".

Hz. Peygamber yazın en şiddetli günlerinde de, birçok muhârebede de oruç tutmuştu. Hele bazen harp öyle şiddetlenirdi ki, bunlardan birinde kendisi ile beraber Abdullâh b. Revâha'dan başka oruç tutan kalmamıştı. O "*Oruç insanı günâha karşı koruyan bir zırhtır*" demişti ve bu zırhın en sağlamını da kendisi giymişti.

**9. Acilen tedavi olma gereği**

Bu durumda iftar eder. Çünkü gecikme halinde telef olma korkusu söz konusudur. Bunun meşru bir mazeret olduğu sabittir. Bu oruç daha sonra kaza edilir.

**10. Ziyafet / Ziyaret**

Ziyafet vermek veya bir ziyafete çağrılmak nafile oruçları bozmak hususunda bir özür sayılabilir. Bunun için sonradan kaza edebileceğine güvenen kimse, vereceği veya çağrıldığı bir ziyafetten dolayı nafile orucunu bozabilir. Çünkü orucuna devam ettiği takdirde, bir Müslüman kardeşini gücendirmiş olabilir. Bir görüşe göre bu durumda, zevalden (güneşin gökyüzünün ortasından batıya doğru hareket etme zamanından/öğleden) önce ise oruç bozulabilir, zevalden sonra ise bozulmaz. Eğer ana ve babanın haklarına riayetsizliği gerektiren bir hal olursa, o zaman bu oruç bozulabilir. Ziyafet farz ve vacip oruçlar için bir özür değildir. Nezredilmiş bir oruç da vacip derecesine yükselmiş bulunmaktadır. Bu sebeple onu da bozmak caiz olmaz.

Düğün veya sünnet yemeği gibi bir ziyâfete çağrılan kimsenin, genel olarak diğer dâvetlerde olduğu üzere bu dâvete icâbet etmesi, dostluk bağlarının güçlendirilmesi veya ilişkilerin geliştirilmesi vb. amaçlara hizmet edeceği için teşvik edilmiştir. Nâfile oruç tuttuğu bir günde böyle

bir ziyâfete çağrılan kimse, sözü edilen olumlu amaçlara hizmet edeceğinden eminse, bu dâvete icâbet etmesinin yerinde bir davranış olacağı, yararlara ve güzelliklere yol açabileceği mülâhazasıyla genel olarak bu tür dâvetlere icâbet edip orucunu bozmasında bir beis bulunmadığı ifâde edilmiştir.

Rasulullah (s) ve ashâbı, Bilâl'ın (r) oruçlu olduğu bir mecliste yediler ve içtiler. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "*Biz rızkımızı yiyoruz, Bilâl'ın rızkı ise cennettedir*". Bu hadîs gösteriyor ki, niyet ve kalbin durumuna göre îcâp ettiğinde nâfile orucu bozup-bozmamak husûsunda her iki davranış da câizdir.

Saîd (r): "*Ben, Rasulullah (s) ve ashâbı için bir yemek hazırlamıştım. Yemeği kendilerine takdîm edince, aralarından bir kimse çıkıp "Ben oruçluyum!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kardeşiniz sizi çağırdı ve sizin için hazırlık yaptı. Simdi sen 'ben oruçluyum' diyorsun. Orucunu boz ve onu bir başka gün kazâ et!*".

Ziyafet veren ev sahibi de nafile oruç tuttuğu bir günde ziyafet verse, kendisinin yememesini misafirler hoş karşılamadığı takdirde onun da orucunu bozması caizdir.

Hz. Peygamber: "*Kim bir kavme misafir olursa, onlar müsaade etmedikçe (nafile) oruç tutmasın*".

Hz. Peygamber Ümmü Ammâre bintu Ka'b'ın (r.anhâ) yanına girmişti. Ammâre yemek ikram edince, Hz. Peygamber "*Sen de ye!*" dedi. Kadın "*Ben oruç tutuyorum*" deyince Rasulullah şöyle buyurdu: "*Oruçlu kimse, başkasına ikramda bulunur ve yemeğinden başkaları yerse, onlar yedikleri müddetçe melekler oruçluya rahmet duasında bulunurlar*". Bir başka rivayette ise şöyle denmiştir: "*Oruçlunun yanında oruçsuzlar yemek yiyecek olursa, melekler oruçluya rahmet okurlar*".

Hz. Aişe: "*Ben ve Hafsa oruçlu idik. Bize yiyecek hediye edildi. Ondan yedik. Rasulullah (a) yanımıza girdi. Hafsa (cürette) babası (Hz. Ömer) gibiydi, sözde benden evvel davranıp "Ey Allah'ın Resulü, biz, Aişe ve ben nafile oruca niyet etmiş, bu niyetle sabaha kavuşmuştuk. Bize bir yemek hediye edildi. Biz de ondan yedik"* dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "*Bunun yerine bir başka gün kaza orucu tutun!*".

Nafile olarak tutulan orucu özürsüz olarak bozmak mekruhtur. Herhangi bir sebeple bozulan nafile orucun kaza edilmesi vacip olur.

**11. Zor ve meşakkatli işte çalışmak**

Esas itibariyle bir insanın ibadetlerini normal bir şekilde yapmasını engelleyecek zor ve ağır işlerde çalışması veya çalıştırılması doğru değildir. Ancak kişisel veya toplumsal zorunluluklar, bazılarının böyle işlerde çalışmalarını gerektirmektedir. Böyle bir durumda bulunan kişi, oruç tuttuğu takdirde sağlığına bir zarar gelmesinden korkuluyorsa, oruçlarını tutmayabilirler. Bunlar izin günlerinde tutamadıkları oruçları kaza etmelidirler. Yıllık izninin bulunmaması ve haftalık izninin de yeterli olmaması gibi mazeretlerle buna da imkanı yok ise fidye vermelidirler.

Nafakasını kazanmaya muhtaç olan bir işçi veya sanatkar, bu işle uğraştığı takdirde orucunu bozmasını mubah kılacak bir hastalığa uğrayacağını bilecek olsa bile, daha hasta olmadan iftar etmesi helal olmaz.

**12. Boşamaya yemin etmek**

Bir kişi, nafile veya kaza orucuna başlamış olan başka bir kişinin orucunu bozmaması durumunda kendi hanımının boş olmasına yemin etse, oruçlunun o yemin eden adamı zarardan ve eziyetten kurtarması için orucunu açması mendup olur. Bazı alimlere göre ise daha istiva zamanı (gün ortası) olmamışsa bu menduptur, değilse mendup olmaz. Fakat yemin eden kimse oruçlunun babası ise mendup olur. Kişi sözlerine dikkat etmelidir. Hz. Peygamber şu üç şeyin şakasının da ciddi olduğunu buyurmuştur: Nikah, talak ve itak (azat etme).

**13. İş verimini düşürmesi**

Oruç, ücret karşılığında hizmet gören kişinin hizmet ve çalışmasına noksanlık verecekse, işverenin rızası olmadıkça nafile oruç tutamaz.

### C. Oruç Tutmayan/Tutamayan Nasıl Hareket Etmelidir?

Yukarıda sıralanan mâzeretlerden biri sebebiyle oruç tutamayan kimse, oruca, oruçlulara ve Ramazan ayına hürmeten, mümkün oldukça bunu belli etmemelidir. Oruç tutması gerekmeyen bir kimse, Ramazan günleri içinde oruç tutmamasını gerektiren bir hal ile karşılaşırsa, günün geri kalanını oruç tutması (yeyip içmemesi) uygundur. Mesela imsak vaktinden sonra temizlenen haiz veya loğusa bir kadın, o günün akşamına kadar imsak etmelidir. Oruçlu olarak sabahlayan yolcu sonra beldesine dönse veya başka bir beldeye girip ikamet etse veya oruçlu olmadığı halde imsak vaktinden sonra ikametgahına dönse, artık o günün akşamına kadar imsak etmelidir. İftar etmesi çirkindir. İmsak vaktinden sonra sağlığa kavuşan bir hasta, aklını kaybettikten sonra kendine gelen bir mecnun, buluğa eren çocuk, İslam'ı kabul etmekle ihtida eden kimse ve herhangi bir sebeple orucu bozulan için gerekli olan, günün geri kalan kısmını oruçlu gibi geçirmelidir. Din terbiyesi bunu gerektirir. Hatta böyle davranmak, sahih olan görüşe göre vaciptir. Diğer bir görüşe göre ise müstehaptır. Buluğa eren çocuk ile ihtida eden şahsa, o günün orucunu ayrıca kaza etmek gerekmez. Çünkü bunlar imsak vaktinde mükellef bulunmamışlardır. Diğerlerine ise kaza etmek gerekir.

Oruçlu iken hayız gören kadının, orucu bozulmuş olduğu için oruçlu gibi davranmasının bir manası ve faydası yoktur. Orucu yemesi gerekir.

Hz. Peygamber: "*Ramazan ayında, hasta veya ruhsat sahibi olmaksızın kim bir günlük orucunu yerse, bütün zaman boyu oruç tutsa bu orucu kaza edemez*".

Bu oruçların kazasını gelecek senenin Ramazan ayına kadar kabul edilir bir özrü olmadan tutmamışsa, bundan dolayı Allah'a tövbe etmelidir. O günlerin kaza orucunu tutmalı ve aynı zamanda da her gün için bir fakiri doyurmalıdır. Aynı şekilde hasta ve yolcu olanlar da tutmadıkları oruçların kazasını, kabul edilir bir özür olmadan gelecek Ramazan ayına kadar tutmamışlarsa, o günlerin kaza orucunu tutmalı ve aynı zamanda her gün içinde bir fakiri doyurmalıdırlar.

Hayızlı olan bir kadın Ramazan'da gündüz vakti temizlenirse; alimlerin iki görüşünden en doğru olanına göre şer'i özrü ortadan kalktığı için hemen oruca başlar, hem de o günü daha sonra kaza eder. Bunun bir örneği Ramazan'ın başlangıcı olan ayın, gündüz vakti görülmesi gibidir. Alimlerin çoğunluğuna göre Müslümanlar hemen o günün orucunu tutarlar hem de daha sonra o günü kaza ederler. Aynı şekilde yolculukta olan birisi eğer evine gündüz vakti dönerse, alimlerin iki görüşünden en doğru olanına göre, yolculuk özrü ortadan kalktığı için günün kalan kısmını oruçlu tamamlar, hem de daha sonra o günü kaza eder.

### D. Sıhhat (Geçerlilik) Şartları

Orucun sahih (geçerli) olması için, oruç tutmaya niyet etmiş ve orucu bozacak şeylerden kaçınmış olmak şarttır. Esasen orucu bozacak şeylerden kaçınmak, teknik anlamda rükün olmakla birlikte, ibâdetin sahih olması için kaçınılmaz bir şart olduğu için, burada sıhhat şartı olarak ele alınmıştır. Kadınlar için ilâve şart ise, onların hayız ve nifas durumunda olmamalarıdır.

#### 1. Niyet etmek

Hz. Peygamber: إِنَّمَا اْلأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ إِمْرِئٍ مَا نَوَى "*İşlerin kıymeti ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ve maksadı ne ise, eline geçecek olan da odur*".

Niyetsiz oruç sahih değildir, ibadetle adeti birbirinden ayıran şey niyettir. Nitekim, hastalık sebebiyle perhiz yapan bir kimse, ibadet niyeti olmadığı için oruçlu sayılmaz.

Bir kimse, Ramazan ayında Ramazan olduğunu bildiği halde, ne oruca ve ne de iftara niyet etmemiş bulunsa, sağlam rivayete göre oruçlu bulunmuş olmaz.

Bir kimse, daha güneş batmadan "*Yarın oruç tutayım*" diye niyet edip de sonra yarınki günün istiva zamanına kadar uyusa, gafil veya baygın bir hal de bulunsa, oruç tutmuş olmaz. Fakat güneşin batmasından sonra böyle niyet etmiş olursa orucu sahih olur.

Bir kimse geceleyin herhangi bir oruç için niyet etmiş bulunsa, sonra fecrin doğuşundan önce bu niyetinden dönse, bu dönüşü sahih olur. Fakat oruçlu bir kimse orucunu bozmaya niyet ettiği halde bozmasa, sadece bu niyet ile orucu bozulmuş olmaz.

Bir kimse, Ramazan'da başka bir vacip oruca niyet edecek olsa, o kimse Ramazan orucuna niyet etmiş sayılır. Bu konuda imameyne göre mukim ile misafir arasında fark yoktur, İmam-ı Azam'a göre ise misafir olunca, niyet ettiği vacip için oruçlu bulunmuş olur. Çünkü misafirin Ramazan orucunu tutma mecburiyeti yoktur. Nafile oruca niyet edilecek olsa, sahih olan görüşe göre Ramazan orucuna niyet edilmiş olur. Hastanın da bu şekilde olan niyetleri, sahih olan görüşe göre Ramazan orucuna sayılır. Misafir ile hastanın mutlak şekildeki niyetleri de Ramazan orucuna sayılır.

Muayyen bir adak gününde, keffaret veya Ramazan orucunu kaza gibi başka bir vacibe niyet edilerek oruç tutulmuş olsa, sahih olan görüşe göre, bu oruç o vacip için sayılır, o muayyen nezir orucunun kaza edilmesi gerekir.

Bir oruç için hem keffarete, hem de nafileye niyet edilse keffaret olarak caiz olur. Fakat bir oruç için hem kazaya, hem de yemin keffaretine niyet edilecek olsa hiç biri geçerli olmaz. Çünkü bunların aralarında zıddiyet vardır. Bu durumda o oruç bir nafile olmuş olur.

Bir kadın henüz adet içinde iken, geceleyin oruca niyet edip fecirden (güneşin doğmaya başlama zamanı, tan vakti, güneşin doğmasından önceki alacakaranlık) önce temizlenecek olsa orucu sahih olur.

Esir bulunan kimse, Ramazan ayının girip girmediğini bilemezse araştırır ve kanaatine göre oruç tutar. Sonra bakılır: Eğer orucu Ramazan'a rastlamışsa veya Ramazan'dan yahut oruç tutulması yasak olan günlerden sonra geceleyin niyet ederek oruç tutmuş ise, orucu Ramazan'dan sayılır. Ramazan günlerinden noksan olarak oruç tutmuşsa, bu noksan günleri kaza eder. Fakat Ramazandan öncesine rastlamışsa, yalnız nafile bir oruç olur.

**a. Niyetin vakti**

Her türlü oruç için sabah vakti girmeden veya geceden niyet etmek en fazîletli olanıdır. Çünkü bu sûretle hem mezheplerin bu konudaki ihtilâflarının dışında kalınmış, hem de niyet, ibâdetin başlama vaktiyle aynı zamana getirilmiş olur.

***i. Ramazan orucu, nâfile oruçlar ve vakti belirtilmiş adak oruçlarında***

Hanefîlere göre bu oruçlara niyet etme vakti; gün batımından başlayıp ertesi günün kuşluk vaktine (öğle öncesine), hatta öğle namazı vaktinin girmesinden az önceki vakte kadar devam eder. Öğle vakti girdikten sonra artık hiçbir oruca niyet edilemez. İstiva zamanına kadar böyle niyet edilebilmesi, ikinci fecirden sonra yiyip içmek gibi orucu bozan haller bulunmadığı taktirdedir. Zevalden önce nâfile oruca niyet etmenin câizliğini gösteren hadisler bulunmaktadır. Bunlardan birisi şöyledir: Peygamberimiz bir gün Âişe vâlidemize öğle yemeği hazırlayıp hazırlamadığını sordu, Hz. Âişe'nin yiyecek bir şey olmadığını söylemesi üzerine o gün oruç tuttu.

İstiva zamanına (gün ortasına) kadar niyet edilmesi caiz olan oruçlarda, gündüzün niyet edileceği takdirde, o günün başlangıcından itibaren oruçlu bulunmuş olmaya niyet edilmesi gerekir. Niyet edileceği andan itibaren oruç tutmaya niyet edilecek olsa bununla oruç tutulmuş olmaz.

Mâlikîlere göre niyetin geçerli olması için güneşin batmasından itibaren gecenin son kısmına kadar veya fecrin doğması ile birlikte yapılması gerekir. Çünkü sabahleyin, yani oruç ibâdetinin başlama vaktinde niyet edilmeyince o günün oruçlu geçirilmeyeceği belirli hale gelmiş olur. Şâfiîlere göre ise Ramazan orucu, kazâ orucu ve adak orucuna geceden niyetlenmek şarttır. Fakat nâfile oruca zevalden önceye kadar niyetlenmek câizdir. Yine Şafiîlere göre nafile oruca güneşin batışından öncesine kadar niyet edilebilir. Yeter ki sabahtan itibaren oruca aykırı bir iş yapılmamış olsun. Çünkü nafile ibadet için din yönünden takdir edilmiş bir zaman yoktur. Bu oruç, oruç tutacak olan kimsenin isteğine bağlıdır. Zevalden sonra da oruç tutma arzusu bulunabilir.

Güneş batmadan önce veya tam istiva zamanında (gün ortasında) veya ondan sonra akşama kadar hiç bir oruca niyet edilemez. Bunda mukîm, misafir, sağlıklı ve hasta eşittir.

Ramazan gecesinde veya gündüzünde bayılan veya deliren kimse, istiva zamanından önce kendine gelip oruca niyet ederse oruçlu olmuş olur.

Ramazanda her gün için ayrı ayrı niyet şarttır. Çünkü araya geceler girmektedir. Ayrıca her günün orucu başlı başına bir ibadet bulunmaktadır. Bunun içindir ki bir günün orucundaki bozukluk, diğer günün sıhhatine engel olmaz.

Ramazan'da, Ramazan orucundan başka oruç tutulamayacağı için hangi oruca niyet edilirse edilsin, Ramazan orucu yerine geçer.

***ii. Zimmette sübût bulmuş oruçlarda***

Orucun zimmette sübût bulması, oruç borcunun kaçınılmaz bir şekilde kesinleşmiş, sâbit hale gelmiş olması demektir. Meselâ başlanmış fakat bir sebeple tamamlanamamış nâfile orucun kazâsı zimmette sâbit olmuş, borçluluğu kesinleşmiştir. Ramazan orucunun kazâsı da böyledir. Fakat Ramazan orucunun kendisi henüz zimmette sâbit borç sayılmaz. Çünkü meselâ, kişinin ertesi gün yaşayıp yaşamayacağı belli değildir. Kişi ertesi günün herhangi bir vaktinde ölecek olsa, o günkü oruç zimmetine borç yazılmaz. Ancak daha önceki günlerde kazâya kalan Ramazan orucu zimmetinde borç olarak mevcuttur. Keffâret oruçları ile mutlak (muayyen olmayan) adak oruçları da zimmette sübut bulmuş borç kapsamına girmektedir.

Bu çeşit oruçlara geceden veya en geç ikinci fecrin başlangıcında (imsak vaktine kadar) niyet etmek gerektiği gibi, niyet ederken tutulan orucun mutlak nezir mi, bir orucun kazâsı mı olduğunu da belirtmek gerekir. Bu oruçların îfâ zamanı için dinde belirlenmiş muayyen bir zaman olmadığı için, mükellef bunları kendi belirleyeceği bir zamanda tutabilir. Öyle olunca da, hangi orucu tutacağını belirlemesi şarttır. Şayet bir kazâ orucuna ikinci fecrin doğmasından sonra niyet edilse, bununla kazâ geçerli olmayacağı için oruç nâfileye dönüşür.

**b. Niyetin şekli**

Oruç tutup-tutmayacağında tereddüt olması veya niyetin bir şarta bağlanması durumunda niyet gerçekleşmiş olmaz. Mesela "*Yarın davete çağırılsam iftar etmeye, çağrılmazsam oruç tutmaya*" diye yapılan bir niyet geçerli değildir. Böyle tereddütlü bir niyetle oruç tutulmuş olmaz. Niyet, kesin azim ve karar demektir. Sahura kalkıp yeme ve içme niyet yerine geçer. Ramazan orucu için geceleyin niyet edilmesi ve ne orucu olduğunun belirlenmesi daha fazîletlidir. Meselâ, "*Yarınki Ramazan orucunu tutmaya niyet ettim*" diye kalbinden geçirmekle (ve istiyorsa bunu diliyle de söylemekle) belirleme yapılmış olunur. Fakihlerin çoğunluğuna göre Ramazan'ın her günü için ayrı ayrı niyet edilmesi şarttır. Çünkü her bir günün orucu, kendi başına bir ibâdet olup, öteki günlerde tutulan veya tutulacak olan oruçla ilişkisi yoktur. Bunun için bir günün orucu bozulduğu zaman, sadece o günün orucu bozulmuş olur, öteki günlerin orucu bundan etkilenmez.

Ramazan orucu, belirlenmiş adak ve herhangi bir nafile oruç için mutlak bir niyet yeterlidir. "*Yarınki günün orucunu tutmaya, yarın oruç tutmaya, yarın nafile oruç tutmaya*" diye niyet edilebilir. Bununla beraber bunlar için geceleyin niyet edilmesi, bu oruçların tayin edilmesi ve şöyle denilmesi daha faziletlidir: "*Yarınki Ramazan orucunu tutmaya niyet ettim*".

Fecirden (imsak vaktinden) evvel niyet ederken "*Niyet ettim, yarın oruç tutmaya*" denir. İmsâkten sonra niyet ederken ise "*bugün oruç tutmaya*" denir. [Bu niyet miladi güne göredir. Dini günler ise akşam namazı ile birlikte başlar.]

Herhangi bir oruca kalben niyet yeterlidir. Fakat niyetin dil ile de yapılması menduptur.

Bir veya birkaç Ramazan'dan orucu kazaya kalmış olan kimse için uygun düşen, bunları kaza ederken "*Üzerine kazası ilk/son vacip olan oruca*" niyet etmektir. Bununla beraber böyle belirtilmeksizin yalnız kazaya niyet etmesi de yeterlidir.

"*İnşallah yarın oruç tutmaya niyet ettim*" şeklinde yapılan niyet sahihtir.

**2. Orucu bozan şeylerden kaçınmak (imsak)**

İbâdetlerde rükün, o ibâdetin meydana gelmiş sayılabilmesi için bulunması zorunlu olan ana unsurlar demektir. Orucun rüknü (aslî unsuru), oruç süresince yeme içme ve cinsî ilişkiden uzak durma anlamına gelen imsaktır. Bunun için bu anlama gelecek davranışlar orucun bozulmasına sebep olur. Yemek ve içmek, yenilip içilmesi mûtat olan her şeyi içine alır. Sigara, nargile gibi keyif veren tütün kökenli dumanlı maddeler ile tiryâkilik gereği alınan tüm maddeler oruç yasakları

kapsamına girdiği gibi, her ne sebeple olursa olsun, ağızdan alınan ilâcın da bu kapsamda yer aldığında tereddüt yoktur. Tedâvi maksadıyla iğne yaptırmanın hükmü ise tartışmalıdır.

**3. Kadınların ayhali ve loğusa halinde bulunmaması**

Hayız ve nifas halindeki kadınların oruç tutmaları sahih değildir. Bu durumda iken tutamadıkları oruçlarım kaza ederler (halbuki kılmadıkları namazları kaza etmezler). Hz. Aişe'ye "*Hayızlı kadın orucunu ve namazını kaza eder mi?*" diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "*Biz orucu kaza etmekle emrolunurduk namazı kaza etmekle emrolunmazdık*". Bu hadisin sahih olduğunda ittifak edilmiştir. Alimler, Hz. Aişe'nin bu sözünden dolayı, hayızlı ve nifaslı kadınların sadece orucu kaza etmeleri, namazı kaza etmemelerin vacip olduğunda icma etmişlerdir. Bu onlara Allah tarafından bir rahmet ve kolaylıktır. Çünkü namaz günde beş kere olduğundan kaza ederken ağır gelebilir. Ama oruç senede bir keredir, kaza ederken bir zorluk olmaz. Peygamberimizin hanımlarından gelen bütün rivâyetler, onların aybaşı hallerinde namaz kılmadıkları ve oruç tutmadıkları yönündedir.

[**Hayız**: Ergenlik çağına giren sağlıklı kadının döl yolundan düzenli aralıklarla belirli sürelerle gelen kanı ifade eder. Kadınların ergenlik dönemine girdiklerinden menopoz (gebe kalma ve doğurma yeteneğinin sona ermesi, âdetten kesilme, âdet görmezlik) dönemine kadar görülen fizyolojik (vücutla ilgili) bir olaydır. Kadının döl yatağının iç yüzünü kaplayan zarın, yumurtanın döllenmeyip ölmesi ve yumurtalık hormon (iç salgı bezlerinden kana geçen ve organların işlemesini düzenleyen adrenalin, insülin, tiroksin gibi fizyolojik etkisi olan maddelerin genel adı) salgısının kesilmesi üzerine parçalanarak kanla birlikte dışarı atılmasından ibarettir. Türkçede bu olaya, hayız hali denildiği gibi, âdet hali, âdet görme, adet kanaması, aybaşı hali de denilmektedir. Kadının cinsel organından üç türlü kan gelir. Birincisi belirli çağda ve belirli periyotlarla (dönemlerle, devirlerle) gelen hayız kanı; ikincisi doğumdan sonra gelen loğusalık kanı; üçüncüsü ise, bu ikisi dışında kalan ve bir hastalıktan kaynaklanan özür kanıdır. Hayız ile kadın ergenlik çağına ulaşır, dinî ve hukukî hükümlerle mükellef olur. Hanefî mezhebine göre ay halinin en az süresi 3 gün; en çok da 10 gündür; 3 günden az ve 10 günden çoğu hayız değildir. Kadınlar hayız ve nifas hallerinde, cinsel ilişkide bulunamaz (Bakara 2/222); namaz kılmaz, oruç tutmazlar (Buharî, Hayz, 1; Müslim, Hayz, 14, 15). Bu konuda müçtehitler görüş birliği içindedirler. Kadınlar hayız ve nifas hallerinde kılmadıkları namazları daha sonra kaza etmez, ancak, oruçları kaza ederler. Diğer taraftan kadınlar, bu hallerinde müçtehitlerin büyük çoğunluğuna göre Kâbe'yi tavaf edemezler. Özel hallerinde kadınların Kur'an okumaları ile ilgili olarak, Hanefî ve Şafiîlere hayızlı ve loğusa kadınlar, dua kastıyla dua anlamı içeren ayetler dışında Kur'an okuyamayacaklarını; İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel, el sürmeden ezbere veya yüzünden okuyabileceklerini söylemişlerdir. İmam Mâlik bu durumdaki öğretici ve öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i tutmalarını da câiz görmüştür. İbn Hazm ise, hayız ve loğusa olan kadınlarla cünüp olan kimselerin hem Kur'an-ı Kerim'i tutmalarının ve hem de okumalarının câiz olduğunu söylemiştir.]

[**Loğusalık hâli (Nifas)**: Doğum yapan kadının rahminden gelen kan anlamına gelmektedir. Böyle kadına nüfesâ veya loğusa denir. Doğumdan ve uzuvları belirmiş ceninin düşürülmesinden sonra görülen kan, nifas kanıdır. Loğusalık hâlinin alt sınırı olmamakla birlikte, en çok kırk gün sürer. Kırk günden fazla görülen kan, nifas kanı değildir. Loğusalık günlerinde akıntı bir süre kesilip sonra devam ederse, akıntının kesildiği günler de loğusalık hâlinden sayılır. Loğusalık halinde kanın kesilmesiyle kadın yıkanır ve ibadetlerini yapmaya başlar; kırk gün geçtiği halde kan kesilmemişse, özürlü kabul edilir; kırk gün dolunca yıkanır ve ibadetlerini yapar. Çocuk doğurduktan sonra kan gelmeyen kadın ise, yıkanır ve ibadetlerine devam eder.]

Cünüplük (gusül etmeyi gerektiren durum), hayız ve nifastan farklıdır. Çünkü cünüplüğün gerçekleşmesi ihtiyarî olduğu gibi, gusletmek sûretiyle cünüplükten temizlenmek de mümkündür. Bu bakımdan cünüplük oruca başlamaya engel görülmemiştir. Bununla birlikte, mümkün olan en kısa zamanda cünüplükten temizlenmek gerekir.

## VIII. ORUCU BOZUP KAZA İLE BİRLİKTE KEFFARETİ GEREKTİRENLER

Farz olan Ramazan orucunu kasten ve taammüden bozmak büyük bir cinayettir: وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ … "… *Amellerinizi iptal etmeyiniz*" (Muhammed 47/33). İhlâsla niyet ettiği bir ameli meşrû bir sebep yokken bozmak "*ameli iptal etmek*" hükmündedir.

Hz. Peygamber "*Oruç, vücûda girenden dolayı bozulur*" buyurmuştur. İnsan, fıtratının gereği olarak gıda maddelerini boğaz vasıtasıyla vücûduna ulaştırır. En tabii yol budur. Bunun dışında kulak, burun, ön ve arka menfezler gibi, arızî yollarla da vücûda ilâç vs. gibi şeylerin girmesi mümkündür. Orucu nelerin bozacağı sorusuna verilecek ilk cevap "*yeme, içme, cinsel ilişkide bulunma ve bu kapsamda değerlendirilebilecek şeyler*" olacaktır. Bu ölçü, açık ve anlaşılabilir olmakla birlikte, orucun anlamına aykırı davranış sayılıp-sayılmayacağında tereddüt edilen bazı durumlar bulunması sebebiyle eskiden beri fakîhler, nelerin bu kapsama gireceğini tek tek saymaya çalışmışlar. Bu arada gerçekleşmesi düşünülemeyecek nâdir bazı durumların hükümlerini dahi belirleme durumunda kalmışlardır. İlmihal kitaplarında çoğu zaman tebessümle karşılanan birçok ihtimalin veya anormal durumun gündeme alınıp orucu bozup-bozmadığının tartışmaya açılması da bu sebep ve gayretten kaynaklanmaktadır. Özel durumlar ve muhtemel seçenekler yan yana getirildiğinde de, zaman zaman orucun bozulmasını gerektiren aslî durumun göz ardı edildiği, bu konudaki ölçü-kuralın geri plana itildiği olmuştur.

Oruç tutma esprisi ve orucun anlam ve amacıyla pek bağdaşmayan muhtemel bütün davranışları ve olayları tek tek sıralamak mümkün olmadığı için, bu konuda şöyle bir açıklama gerektirmek doğru olur: Orucun anlamı, Allah rızâsı için gerek beslenme, gerekse tat ve keyif alma kasıt ve arzusu içeren yiyip içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak, özetle nefsi iştah ve şehvet (nefsin meyil ve arzu, cinsel istek, aşırı istek) duyduğu şeylerden mahrum etmektir. Bu yasağın ihlâli sayılan her davranış orucun mânâ ve gâyesine aykırıdır. Yeme, içme ve cinsel ilişki sayılan her davranış orucu bozar, sehven yapılırsa kazâ, kasıtlı olarak yapılırsa hem kazâ, hem keffâret gerekir.

*Keffaret;* lügatte gidermek ve örtmek manasındadır. Allah, bazı kusurları ve günahları birtakım vesilelerle bağışlayıp örttüğünden, bu vesilelerden her birine keffaret denilmiştir. *Keffaret;* yanlışlıkla veya mecburiyet sonucu bazı fiilleri işleyen mükelleflerin günahlarının bağışlanması için İslam'ın koyduğu bazı yükümlülüklerdir. Bu keffaretler yasak olan şeylerin işlenmesine engel olur. Bu engelleme, yenip içilmesi adet olan ve yaratılış gereği kendilerine meyil duyulan şeylere karşı uygulanır. İnsanlar yaratılışı gereği tiksineceği şeylerden zaten kaçınacakları için bunlardan dolayı zorlamaya gerek yoktur.

Sadece Ramazan orucunun bozulmasından dolayı keffaret gerekir (ayrıca o günün orucunun kaza edilmesi de gerekir). Ramazan'da özürsüz olarak oruç tutmamak büyük günahtır. Bununla birlikte Ramazan'da mâzeretsiz olarak kasten oruç yemek, Ramazan'ın saygınlığını ihlâl etmek anlamına geleceği için keffâret ödemek gerekir. Ramazan orucunun bozulmasından dolayı keffaret gerekmesi için, hem şekil ve hem de mana bakımından iftar gerçekleşmelidir. Bu da, adet olarak gıdalanmak, tedavi olmak veya lezzetlenmek kastı ile yenip içilen şeylerden birini kendi isteğiyle ve kasten yutmakla veya canlı kişiye kendi isteğiyle kasten iki yoldan biriyle cinsel ilişki kurmakla meydana gelir. Bunda inzal olması şart değildir. Ramazan'da oruçlu iken kocasıyla cinsi münasebette bulunan kadına da keffaret gerekir. Gıda sayılmayan, beden için elverişli olmayan, aslen murdar olup kendisinden tiksinilen bir şeyin rıza ile ve kasten yenip içilmesinden veya bir ilacın ağızdan başka bir yerden içeriye akıtılmasından dolayı keffaret gerekmez. Yine diri bir insana başka bir taraftan veya ölü insana normal yoldan, ölü veya diri bir hayvana herhangi bir taraftan isteyerek yapılan ve inzal bulunan temaslar da bu hükümdedir, yalnız kazayı gerektirir. Şafîîlere göre ise ölü veya hayvan hakkındaki cinsel ilişki keffareti gerektirir. Çünkü bu halde oruca engel olan bir temas mevcuttur.

Ramazan'da oruç bozmanın keffâretle cezâlandırılmasının altında, Ramazan ayına ve Ramazan orucuna karşı yapılmış saygısızlık suçu yatar. Bu espriyi dikkate alan bazı fakîhler, keffâreti oruç tutmamanın değil, orucu bozmanın cezâsı olarak değerlendirip, Ramazan ayında Ramazan orucuna niyet edilmediği takdirde oruç yemenin keffâreti gerektirmediğini söylemişlerdir.

Fakat bu görüş, pek anlamlı ve isâbetli görünmemektedir. Çünkü niyet etsin veya etmesin, Ramazan'da mâzeretsiz olarak oruç yiyen kişi, Ramazan orucuna olmasa bile, Ramazan ayına saygısızlık etmiş olmaktadır. Öte yandan, bir Ramazan'da birden fazla oruç yemek durumunda sadece bir keffâretin öngörülmesi, keffâret konusunda tek başına orucun değil, bir bütün olarak Ramazan'ın göz önünde tutulduğunu göstermektedir. Şayet keffâretin sebebi, Ramazan orucu olacak olsaydı, bozulan her bir Ramazan orucu için keffârete hükmedilmesi gerekirdi. Esâsen Ramazan ile Ramazan orucunu birbirinden ayırmak da gerçekte mümkün değildir. O halde Hanefîlerin ortaya attığı bu görüşün anlamı nedir? Öyle sanıyoruz ki, Ramazan ayı ile Ramazan orucunun birbirinden ayrılması, zihnen mümkün olsa bile, gerçekte böyle bir şeyin mümkün olmadığını elbette onlar da bilmekteydiler. Fakat hukuk tekniği bakımından kendi görüşleri arasındaki tutarlılığı kaybetmemek ve bu yönden tenkide mâruz kalmamak için bu ayrımı yapmak durumunda kalmışlardır. Bu bakımdan teknik bir ayrıntının soncu olan bu görüşü, aslî bir görüş gibi değerlendirip "*Canım, niyet etmediğimiz zaman keffâret gerekmiyormuş*" düşüncesiyle işi hafife indirgeyerek Ramazan'da oruç tutmamak yanlıştır. Böyle yapan kişi kendi kendini kandırmış olur. Ayrıca bu kimse dinin temel vecîbelerinden birini hafife aldığı, gerek Ramazan'a, gerek oruca saygısızlık ettiği için büyük günah işlemiş olur. Peygamberimiz, mâzeretsiz olarak Ramazan'da bir gün oruç yiyen kimsenin ömür boyu oruç tutsa da o günün borcunu gerçekten ödemiş olmayacağını ifâde etmiştir. Keffâretin gerekip-gerekmemesi teknik bir konudan ibâret olup, mâzeret olmadıkça Ramazan orucu konusunda titiz davranmak gerekir. Burada Ramazan ayında Müslümanların orucuna saygı göstererek açıktan yiyip içmeyen ve oğluna bu yönde tavsiyede bulunan bir Mecusi'nin cennete konulacağı ile ilgili kıssayı hatırlamak yerinde olur. Oruç tutana, dini vecibelerini yerine getirene saygı göstermek insanlığın bir gereğidir.

**A. Genel Prensipler**

**1) Kasten bozulması**

Oruca niyet eden mükellef hata ederek iftar ederse, sadece kaza gerekir. Meselâ abdest alırken ağzına su verdiği anda, elinde olmayarak boğazına su kaçarsa orucu bozulur. Ancak bu fiilde kasıt unsuru mevcut olmadığı için günü gününe kaza etmesi gerekir.

**2) Kendi iradesi ile; zorlama ve ikrah olmadan bozulması**

Mesela kendisiyle cima edilen kadın bu fiile razı olmuşsa hem kaza, hem keffâret gerekir, eğer zorlama ve ikrah sonucu olmuşsa sadece gününe gün kaza gerekir. Çünkü orucunu bozması hususunda zorlanmıştır, ihtiyarı mevcut değildir.

**3) Hastalanılmaması veya sefere çıkmaması**

Mükellef oruca niyet ettikten sonra hastalanır veya sefere çıkarsa muhayyerdir; ister durumuna katlanır orucunu tamamlar, isterse iftar ederek gününe gün kaza eder.

**4) Tabii gıdalarla veya gıda yerine geçebilecek (ilaç vs.) yiyecek ve içecekler ile bozulmuş olması**

Meselâ çakıl taşını veya demir parçasını yutan kimsenin orucu bozulur. Ancak keffâret gerekmez. Zira bunlar gıda olmadığı gibi, gıda yerine geçecek besleyici özelliğe de sahip değildirler.

**5) Oruca geceden niyet edilmiş olması**

**B. Özel Bazı Durumlar**

**1) Bile bile cinsel ilişkide bulunmak/Meninin inzâli**

Karı-kocadan biri ötekine zorla cinsel ilişkide bulunduğu takdirde, zorla ilişkide bulunana kaza ve keffaret, kendisine zorla ilişkide bulunulan kişiye de kaza lâzım gelir.

Yalnız yapışmak, öpmek ve oynamakla oruç bozulmayacağı gibi, yalnız bakmak ve düşünmek sonucu olarak inzal olmakla da bozulmaz.

Bir erkek zevcesini veya bir kadın kocasını öpüp de erkekten meni, kadından bir yaşlık belirse bunların orucu bozulmuş olur, bundan dolayı da kaza gerekir. Kadın bu öpme sonunda bir yaşlık değil de, bir lezzet duyacak olsa, İmam Ebû Yusuf'a göre orucu bozulur, İmam Muhammed'e göre ise bozulmaz. Okşamak, el tutuşmak, boyuna sarılmak da öpme gibidir.

İki yoldan başka herhangi bir uzva yapılacak temas sonunda inzal olmazsa, oruç bozulmaz. Eğer bu durumda inzal olursa oruç bozulur ve yalnız kaza gerekir. El ile meni getirmek veya hayvan ve ölüye temasla olan inzal da böyledir.

Zevcesinin sıcaklığını duymayacak şekilde elbisesi üstünden tutmakla inzal olsa orucu bozulmaz, sıcaklığını duymuşsa bozulur.

Bir kadın kocasını, inzal oluncaya kadar tutsa, kocasının orucu bozulmaz. Fakat bu tutması kocasının teklifi üzerine ise bu durumda orucunun bozulup-bozulmamasında ihtilaf vardır.

Meninin inzalinin ilişki ile, öperek, oynaşarak veya istimnâ (mastürbasyon) yoluyla olması arasında fark yoktur. Çünkü bu tür şeyler kutsi hadiste de geldiği gibi oruç tutanın kaçınması ile emrolunduğu şehevî arzulardır: "*Benim için yiyeceğini içeceğini ve şehvetini bırakır*".

**2) Sigara içmek, uyuşturucu maddeleri kullanmak, enfiye çekmek**

**3) Dışarıdan buğday yahut susam tanesi yutmak**

**4) İlaç olarak kullanılan çamuru yemek/Yenmesi alışılmış olan çamur, kil ve kömür gibi şeyleri yemek**

Bazı kimseler bunları severek yerler.

**5) Az miktarda tuz yemek**

**6) Gıybet ettikten sonra orucum bozuldu diye kasten yemek**

Gıybetin orucu bozduğu şeklindeki hadisi, zahiri anlamıyla anlayıp amel etmek.

**7) Kan aldırdıktan veya sadece karısını öptükten sonra orucu bozulduğu kanaatiyle bile bile orucunu bozmak**

**8) Karısının veya sevdiği bir kimsenin tükürüğünü yutmak**

Bundan zevk aldığı için kaza ve keffaret gerekir. Başkasının tükürüğünden iğrendiği için bundan keffaret gerekmez.

**9) O günün orucuna baştan niyet etmiş bir kadının, o gün ayhali günümdür zannıyla orucunu bozup ayhali olmaması**

Eğer o günün orucuna baştan niyet etmemişse sadece kaza gerekir.

**10) Dişlerini fırçalayanın orucunun bozulduğunu zannederek bile bile yeyip içmesi**

**11) Sıtma nöbetine tutulan bir kimsenin sıtma nöbetinin olduğu günde, sıtma nöbeti tutmamışken zeval vaktinde iftar etmesi**

Henüz nöbet başlamamış iken, hastalığın geleceğini düşünerek oruç bozmak, zanna dayalı bir karar olur. İslam dini, kesin olan durumlara göre hareket etmeyi esas olarak almıştır. Zan veya vehim ile bir vazife terk veya tehir edilemez.

**12) Çiğ et yemek**

**13) Güneş batmadığı halde, battı zannederek iftar etmek**

Güneşin battığını zannederek iftar ederken güneşin henüz batmadığı anlaşılsa bu durumda kazâ yanında keffâret de gerekir (genel kanaate göre, yanlışlıkla orucu bozmadan dolayı sadece kaza gerekir). Bu durumdaki zan zayıftır; çünkü aslolan gündüzün devam ediyor olmasıdır. Bu bakımdan güneşin batıp batmadığından şüphe eden kimse hemen iftar etmemeli, durumun netleşmesini beklemelidir. İmsak ve iftar vakitlerini gösteren bir takvim ve saatin bulunmadığı durumlarda kişi, kendi bilgi ve tecrübesiyle içtihat ederek ona göre davranır.

### C. Keffâret Nasıl Yerine Getirilir?

Keffaret (seçeneklerinden hangisini yapacağı) hususunda, kişinin, keffareti gerektiren fiili işlediği zamanki haline değil, keffareti yerine getirme zamanındaki haline bakılır. Buna göre, bir keffaret ödeyicisi, keffaretin gerektiği zamanda zengin iken, bunu ödeyeceği zaman fakir düşmüşse keffaretini oruç tutmakla yerine getirir. Fakat daha orucunu bitirmeden tekrar zenginleşip köle azat etmeye güç kazansa, köle azat etmek suretiyle keffareti yerine getirmesi gerekir.

Hz. Peygamber "*Kim Ramazan ayında orucunu bozarsa, onun üzerine zıhar yapan kimsenin üzerine lâzım gelen şey (keffâret) gerekir*" buyurmuştur. Zıhar; bir kimsenin karısına "*sen bana anamın sırtı gibisin*" diyerek, onu kendisine haram kılmasıdır, kelime anlamı sırt demektir. Zıhar keffareti ile ilgili ayet şöyledir:

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ (1) الَّذِينَ
يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ
غَفُورٌ (2) وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا ذَلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ (3) فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ
وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ (4)

"1- *Kocası hakkında sana başvurup tartışan ve halini Allah'a arz eden o kadının sözlerini elbette Allah işitti. Allah sizin konuşmalarınızı dinliyordu. Şüphesiz Allah Semî'dir; her şeyi işitir ve Basirdir;her şeyi görür.* 2- *İçinizden kadınlar hakkında zıhar yapanlar bilsinler ki onlar kendilerinin anneleri değildir, onların anneleri sadece kendilerini doğurmuş olanlardır. Onlar gerçekten çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Bununla beraber, Allah'ın affı ve merhameti çoktur (geçmiş durumlar hakkında tövbe edenleri affeder).* 3- *Eşlerine zıhar yapıp onlardan ayrılmaya kalkıp da sonra söylediklerinden dönenlerin, eşleriyle temastan önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. İşte size emredilen budur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.* 4- *Buna imkân bulamayan kimse, temaslarından önce iki ay ara vermeksizin oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurmalıdır. Bu hükümler Allah'ı ve Rasûlünü tasdik ve onlarla amel edip Cahiliye uygulamalarını ret etmeniz için konulmuştur. İşte bunlar Allah'ın hudutlarıdır. Kâfirler için gayet acı bir azap vardır*" (Mücâdele 58/1-4). **Bu âyetlerin nüzul sebebi:** Evs b. Samit (r) hanımı Havle b. Sa'lebe'yi (r) yatağına çağırmıştı. O reddedince Evs, Havle'ye kızarak "*Sen bana annemin sırtı gibi ol*" diyerek zıhar yapar ve evi terk eder. Havle Hz. Peygambere gelip özetle şöyle der: "*Evs benimle genç ve cazip olduğum sırada evlendi. Bunca zaman ona hizmet ettim. Çocuklar doğurup büyüttüm. Gençliğim gidince beni ortada bıraktı. Kocama dönme imkânı yok mu? O da buna razı?*". Hz. Peygamber cari duruma göre kocasına haram olduğunu söyledi. Havle iki defa daha ısrar etmesine rağmen yine aynı cevabı aldı. Havle sonra halini Allah'a arz ederek "*Allah'ım yalnızlığımın şiddetini sana arz ediyorum. Küçük yavrularım var, Evs'e bıraksam zayi olacaklar, yanıma alsam aç kalacaklar*" dedi. Havle henüz oradan ayrılmadan bu sûre nazil oldu. Böylece erkeğin bu sözüyle karısının haram olmayacağı bildirildi. Yalnız yeminin ciddiyetini korumak için, böyle bir sözü söyleyene, toplum yararına, fakirlere yardım fonunda kullanılan bir fidye (altmış fakire yemek verme) hükmü verildi. Ayet nâzil olduktan sonra Hz. Peygamber ile Havle arasında şu konuşma geçti: "*Kocan seninle temas etmeden evvel bir köle azat etsin*". "*Kölesi yok*". "*Öyleyse iki ay oruç tutsun*". "*Yâ Resulullah! O yaşlıdır, o kadar oruç tutamaz*". "*Öyleyse altmış miskini doyursun*". "*Onun sadaka verecek bir şeyi de yoktur*". "*Ben ona altmış sa' (1 sâ' yaklaşık 3.333 kg.dır) hurma vereyim*". "*Bir altmış sa' da ben veririm*". "*İyi yaparsın. Sen onun yerine altmış yoksulu doyur ve amcaoğlunun yanına git*".

Başka bir rivayet göre Peygamberimiz, oruç keffâreti hükmünü, o zaman vuku bulan bir cinsel ilişki olayı üzerine vermiştir: Hz. Peygambere bir adam geldi ve "*Ey Allah'ın Resulü helak oldum*" dedi. Nebi (a) "*Seni helak eden şey nedir?*" diye sorunca, "*Oruçlu iken hanımıma temas ettim*" dedi. Bunun üzerine Rasulullah ile aralarında şu konuşma geçti: "*Azat edecek bir köle bulabilir misin?*", "*Hayır!*", "*Üst üste iki ay oruç tutabilir misin?*", "*Hayır!*", "*Altmış fakiri doyurabilir misin?*", "*Hayır!*", "*Öyleyse otur!*". Orada bulunan topluluk bu minval üzere beklerken Hz. Peygambere içerisinde hurma bulunan bir büyük sepet getirildi ve "*Soru sahibi nerede?*" diyerek adamı aradı. Adam "*Benim! Buradayım!*" deyince, "*Şu sepeti al, tasadduk et!*" dedi. Adam "*Benden fakirine mi? Allah'a yemin ediyorum Medine'nin şu iki kayalığı arasında benden fakiri yok!*" cevabını verdi. Bunun üzerine Rasulullah güldüler ve şöyle buyurdular: "*Öyleyse bunu ehline yedir!*". Buradaki naslardan anlaşıldığı üzere oruç keffareti sırasıyla şöyledir:

**1) Müslüman veya gayr-i müslim bir köle/cariye azat etmek**

Gücü yetenin bir köle azat etmesi gerekir. Ancak günümüzde kölelik olmadığı için bu seçeneğin tatbik imkânı yoktur.

**2) Arka arkaya kesintisiz iki ay oruç tutmak**

Köle azadına güç yetiremeyen oruç tutar. Keffaret orucu, ara verilmeden peş peşe tutulacağı için, Ramazan ayına ve oruç tutulması haram olan bayram ve lohusalık (nifas) günlerine

rastlamaması lâzımdır. Bundan kadınların adet halleri müstesnadır. Çünkü bu halden kurtulmak kadınlar için mümkün olmayacak derecede zordur. Geçirecekleri adet günleri kesinti sayılmaz. Adet halleri geçince ara vermeksizin devam ederek 60 günü tamamlarlar.

Keffaret orucuna kameri aylardan birinin ilk gününde başlanırsa iki ay ara vermeden oruç tutulur. Bu aylardan ikisi de yirmi dokuz gün çekse bile iki tam ay oruç tutulduğu için keffaret tamamlanmış olur. Kamerî ayın ilk günü değil de, diğer günlerde başlanırsa hiç ara vermeden 60 gün oruç tutularak keffaret tamamlanır. Herhangi bir sebeple keffaret orucuna ara verilir veya eksik tutulursa yeniden başlayıp altmış günü kesintisiz tamamlamak lâzımdır. Keffaret orucu tutan ve araya ayhali giren kadın, âdet hali bittiği halde temiz olan günlerinde, oruç tutmayarak keffaret orucuna ara verirse, keffarete yeniden başlaması gerekir.

**3) Altmış fakire (sabah akşam) yemek yedirmek**

Yaşlı veya hasta olup keffaret orucu tutmaya gücü yetmeyenin keffareti, buluğa ermiş veya yaklaşmış altmış aç fakiri sabah akşam doyuracak kadar yedirmek veya bunun parasını vermektir. Her günlük yiyecek bir fitre miktarıdır. Tam bir fitre; 520 dirhem/yarım sâ' (yaklaşık 1.666 kg.) buğday veya 1040 dirhem/1 sâ' (yaklaşık 3.333 kg.) arpa/hurma/kuru üzümdür. Yedirilecek yemek yalnız buğday ekmeği olabilir, buğday ekmeği yanında katık mecburiyeti yoktur. Fakat katıksız arpa ekmeği yeterli değildir.

Fitre ayrı ayrı altmış fakire verebileceği gibi, her gün bir fitre miktarı olmak üzere altmış günde bir fakire de verebilir. Yüz yirmi fakire yalnız bir vakit yemek yedirmek ancak altmış fakire yedirilmek sayılır. Altmış günlük yiyeceği veya fitre miktarı olan değerini bir günde bir fakire verirse sadece bir günlük yerine geçer.

Oruç keffaretinin iyi hal sahibi olan fakirlere verilmesi daha faziletlidir. İmam Ebû Yusuf'a göre bu keffaret bedeli gayr-i müslim fakirlere verilemez. Fetva da buna göredir.

### D. Keffârette Sırayı Gözetmek

Hanefî ve Şafiiler keffâret seçeneklerinde sıra gözetmenin gerekli olduğunu savundukları için öncelikle iki ay peş peşe oruç tutmayı, bu mümkün olmazsa altmış fakiri doyurma seçeneğinin uygulanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Mâlikîler ise sıra gözetmeksizin herhangi bir seçeneğin yerine getirilmesini yeterli görmüşlerdir.

### E. Birden Fazla Keffareti Gerektiren Fiili İşlemek

Birkaç defa keffareti gerektirecek şekilde orucunu bozan kimseye bunların hepsi için bir keffaret orucu yeterli olur. Sahih olan görüş budur. Çünkü ceza yönü, keffarete üstün gelmektedir. Sebepleri bir olan cezalarda bir ceza yeterlidir. Fakat keffaret yapıldıktan sonra tekrar orucunu aynı şekilde kasten bozacak olursa, bundan dolayı ayrıca bir keffaret gerekir. Birinci keffaret ile tam bir ders alınamadığı anlaşılmış olur.

### F. Keffareti Düşüren Durumlar

Keffareti gerektiren bir şeyi yaparak orucunu bozan kimse, aynı gün oruç tutamayacak derecede hastalanır veya kadın adet görür yahut loğusa olursa keffaret düşer. Ancak hastalığın kendi isteği dışında olması şarttır. Kendisi kasten hastalığa sebep olursa keffaret düşmediği gibi sefer mesafesinde bir yolculuğa çıkması ile de düşmez.

## IX. ORUCU BOZUP SADECE KAZAYI GEREKTİRENLER

*Kaza;* bir ibadeti, onun için konulmuş olan ifa vaktinin dışında yapmaktır. Ramazan'dan bir gün veya daha fazla oruç tutmayan kimselerin, bunları kazâ etmeleri gerektiğinde görüş birliği vardır. Tutmama; hastalık, yolculuk, hayız, nifas vb. özürler sebebiyle, yahut kasten veya yanılarak terk etmek sûretiyle olabilir. Her ne sebeple olursa olsun gününde tutulamamış Ramazan orucunun kazâ edilmesi gereklidir. Aynı şekilde keffâret, adak veya başlanıp bozulmuş nâfile oruçların kazâsı da gereklidir. Başlanıp tamamlanmamış nâfile oruç meselesinde Şâfiîler hiçbir şekilde kazâyı gerekli görmezken, Mâlikîler ise sadece kasten bozma durumunda kazâyı gerekli görmüşlerdir.

Ramazan orucunun kazâsı, oruç tutmanın haram olduğu bayram, hayız ve nifas günleri dışında her zaman yapılabilir. Ancak Şâfiîlere göre bir Ramazan'da kazâya kalmış orucun, gelecek

Ramazan'a kadar kazâ edilmesi gerekir. Aksi durumda kazâ borcuna ilâveten bir de fidye ödeme yükümlülüğü ortaya çıkar.

Oruç yasaklarının başında yeme, içme ve cinsel ilişki gelir ve bunun kasten yapılması kazâ ve keffaret gerektirir. Ancak beslenme amacı ve anlamı taşımayan ve esâsen yenilip içilmesi mûtat (normal, alışılmış) olmadığı gibi, insan tabiatının meyletmediği şeylerin yenilip içilmesi durumunda da oruç bozulur fakat keffâreti gerektirmez. Çiğ pirinç, çiğ hamur, un, ham meyve yemek veya fındık, badem ve cevizi kabuğuyla yutmak böyledir. Bunlar yiyecek maddesi olmakla birlikte hem yenilmeleri normal değildir, hem de bu halleriyle insanın iştahını çekmezler. Bu gibi durumların bir kısmı şöyledir:

**1) İstimnâ (mastürbasyon), dokunma, öpme vb. yollarla inzal olması**

Şehvetin normal cinsel birleşme dışında tatmin edilmesi sadece kazayı gerektirir. Çünkü bu normal tatmin yolu değildir.

**2) Yolculuğa çıkan kimsenin orucunu bozması**

Mukim iken oruca başlayıp sefer mesafesi yolculuğa niyet ederek bulunduğu yerin sınırlarını geçtikten sonra orucu bozmak sadece kazayı gerektirir.

**3) Misafir iken oruca başlayıp ikamete niyet ettikten sonra bozmak**

Misafir olan bir kimse, niyet edip oruca başladıktan sonra gündüz daha yolculuğu bitmeden orucunu bozması halinde kendisine sadece kaza lâzım geleceği gibi, yolculuğu sona erip memleketine döndükten sonra orucunu bozsa da yine sadece kaza lâzım gelir.

**4) Gündüzün (fecrin doğuşundan kaba kuşluğa: öğlen öncesine kadar geçen zaman içinde) niyet edilen orucu bozmak**

Hanefilere göre oruca niyet etmenin son vakti öğlen öncesidir. Bu fetva buna dayanıyor olmalıdır.

**5) Yanlışlıkla yiyip içmek**

Meselâ abdest alırken ağzına aldığı sudan yutsa veya denizde yüzerken su yutsa; Hanefilere göre orucu bozulur ve kazâ lâzım gelir, Şâfiîler göre orucu bozma kastı bulunmadığı için yanlışlıkla bir şey yiyip içme orucu bozmaz, Mâlikîler göre ise orucun anlamı (imsak) ortadan kalkmış olduğu için, ister unutma, isterse yanlışlık sonucu olsun, bir şey yiyip içmekle oruç bozulur.

**6) İmsak vakti geçtiği halde daha vakit vardır zannederek yemek**

Bu durumlarda kasten iftar edilmiş olmadığı için sadece kaza gerekir. Sabah vaktinin girip-girmediği konusunda şüphesi bulunan kimse yiyip içmeye devam ederken o esnâda ikinci fecrin doğmuş olduğu ortaya çıksa, oruç bozulur ve kazâ etmesi gerekir, keffâret gerekmez. Bu durumdaki zan güçlüdür; çünkü aslolan gecenin devam ediyor olmasıdır. İmsak ve iftar vakitlerini gösteren bir takvim ve saatin bulunmadığı durumlarda kişi, kendi bilgi ve tecrübesiyle içtihat ederek ona göre davranır.

**7) Unutarak yedikten sonra oruç bozuldu zannıyla yemeye devam etmek**

**8) Uyuyan oruçlunun ağzına başkası tarafından orucu bozan herhangi bir maddenin akıtılması ve oruçlunun bunu yutması**

**9) Ağza giren kar/yağmur damlalarını isteyerek yutmak**

**10) Ramazan orucundan başka bir orucu bozmak**

**11) Ramazan orucuna niyet etmeyerek yeyip içmek**

Ancak mazeretsiz olarak Ramazan orucunu tutmamak büyük günahtır.

**12) Zorla/Kasten ağız dolusu kusmak**

Sahibi tarafından kasten getirilen kusuntu eğer ağız dolusu ise, ittifakla orucu bozar. Çünkü bu hal, hem taharete (abdeste), hem de imsake engeldir. Bu halde içeriye az çok bir şey dönüp gider. Bunun için orucun kazası gerekir. Fakat ağız dolusundan az olup da kendi başına geri dönerse İmam Muhammed'e göre yine orucu bozar. Çünkü bu imsake engeldir. İmam Ebû Yusuf'a göre ise bozmaz. Çünkü az olduğundan taharete (abdeste) engel değildir.

Bu kusuntu, içeriye çevrildiği takdirde, hem İmam Muhammed, hem de İmam Ebû Yusuf'dan bir rivayete göre, orucu bozar, İmam Ebû Yusuf dan diğer bir rivayete göre ise, bozmaz.

Hz. Peygamber:

"*Kime kusma galebe çalarsa, üzerine kazâ gerekmez. Kim de isteyerek kusarsa kazâ etsin*",

"*Üç şey vardır orucu bozmaz: Hacamat olmak (kan aldırmak), kusmak, ihtilam olmak*"

Hz. Peygamber oruçlu olduğu bir günde ashabının yanına gitmiş, su istemiş ve içmiştir. Oradakiler "*Ey Allah'ın Resulü! Bugün siz oruçlu idiniz!*" denince şöyle buyurmuştur: "*Evet öyleydim, lakin (az önce) kustum (orucum bozuldu)*".

**3) Ağız dolusu gelen/getirilen kusmuğu bilerek yutmak**

Kendiliğinden gelen kusuntu eğer ağız dolusu olmayıp içeriye dönerse, ittifakla orucu bozmaz. Fakat içeriye döndürülürse İmam Muhammed'e göre orucu bozar. Çünkü imsak kaybolmuştur. İmam Ebû Yusuf'a göre ise bozmaz. Çünkü bu az olduğu için abdesti bozmadığı gibi, orucu da bozmaz. Fakat bu kusuntu ağız dolusu olup kendi başına içeriye dönecek olsa İmam Ebû Yusuf'a göre orucu bozar. Çünkü bu, taharete engeldir. İmam Muhammed'e göre ise bozmaz. Çünkü imsak kasten terkedilmiş değildir. Ancak böyle bir kusuntu kısmen veya tamamen sahibi tarafından geriye çevrilirse, ittifakla orucu bozar. Kusuntu ağız dolusundan az olup içeriye çevrilirse hem İmam Muhammed'e göre, hem de İmam Ebû Yusuf'tan bir rivayete göre orucu bozar, İmam Ebû Yusuf'tan diğer bir rivayete göre ise bozmaz.

**14) Aybaşı ve nifas (loğusalık) kanı**

**15) Zorlama (ikrah) ile oruç bozmak**

**16) Dişleri arasında kalmış nohut tanesi kadar (veya daha büyük) yemek kalıntılarını yemek**

Eğer az bir şey ise orucu bozmaz. Nohut tanesinden küçük olan şey azdır, nohut danesi kadar olan şey de çoktur.

**17) Burna kolonya çekmek**

Burna çekmeyip sadece koklarsa oruca bir zararı olmaz.

**18) Boğaza huni ile bir şey akıtmak**

Bir gıda maddesini/bir ilâcı meşrû bir özür sebebiyle almak sadece kazayı gerektirir.

**19) Ağza alınan bir şeyle boyanmış tükürüğü yutmak**

**20) Başkalarının içtiği sigara dumanını isteyerek çekmek**

**21) Ramazan orucunu gündüzün bozduktan sonra hastalık, hayız ve loğusalık gibi, orucu bozma hususunda şer'i bir özrün meydana gelmesi**

**22) Maketten ilaç vermek (ihtikân)**

Yaratılış itibariyle vücutta bulunan menfezlerden birinden içeri bir şey girse orucun bozulacağında Hanefi müçtehitlerinin ittifakı vardır.

**23) İlâç olarak fitil kullanmak**

Alimlerin iki görüşünden en doğru olanına göre eğer muhtaç kalırsa kullanmasında hiçbir sakınca yoktur. İbn Teymiyye hukneyi kullanmayı uygun görmüştür. Bu, guslü gerektirmez.

**24) Kadının tenasül uzvuna bir şey damlatması, yaş parmağı ile rutubet salması veya tıkadığı bezin kaybolması**

**25) Lavman yaptırmak**

Lavman; kalın bağırsağa anüs yoluyla su fışkırtarak yıkama veya bu iş için kullanılan alet ve sıvıdır (kabızlıktan dolayı veriliyor olabilir?).

**26) Astım ve nefes darlığı hastalarının kriz hâlinde sprey kullanmaları**

Ağız yoluyla ilâcın yutulmasına benzemediği için astım [bronşların (nefes borusunun akciğerlere giden iki kolundan her biri ve bunların dalları) daralmasından ileri gelen nefes darlığı] ve nefes darlığı sebebiyle ağza sıkılan spreyin (bir püskürtücü yardımıyla çok ince damlacıklar durumunda püskürtülen sıvının) zerrecikler (çok küçük parçacıklar) halinde içeri gittiği doğru olsa bile, bunların akciğerden öteye geçmediği ve mideye ulaşmadığı, gıda ve susuzluk giderme özelliği de taşımadıkları için bunların orucu bozmayacağı ileri sürülmüştür. Eğer mecbur kalırsa kullanabilir: ... وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ... "*... Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. ...*" (Enam 6/119). Çünkü bu durum yemeye ve içmeye benzememektedir. Gıdalanmak için (serum gibi) olmayan iğne vurulmaya benzemektedir (Serum: Hücre yenilenmesini hızlandıran, deriyi besleyen, su kaybını, cildin solunumunu ve doğal savunmasını kuvvetlendiren sıvı). Ancak, sprey kullanma zorunda olan

astımlı hasta, Ramazan orucunu tutmayıp, tutamadığı günler sayısınca fidye verebilir. İleride sağlığına kavuşursa, fidye vermiş olsa da, tutamadığı orucunu kaza eder.

Sprey ilaçlı olursa orucu bozar. İlâçsız oksijen gazı ise orucu bozmaz.

**27) İlaç yutmak**

Ağızdan alınacak hap, şurup ve pastil [genellikle boğaz enfeksiyonlarına (organizmada hastalığa yol açan mikroplara, iltihaplara) karşı ağızda emilerek kullanılan ilaç] gibi şeylerin orucu bozacağında görüş birliği vardır. Çünkü bunlar doğrudan mideye inmekte, esâsen tedâvi amaçlı olsa bile, dolaylı olarak beslenme niteliği de taşımaktadırlar.

**28) Hastanın, yutmasa da dil altından ilâç alması**

**29) Karnındaki veya baştaki bir yaraya akıtılan ilacın mideye veya beyine ulaşması**

**30) Diyaliz makinesinde böbrek kanını değiştirmek**

Temiz kan aldığı için orucu kaza etmesi gerekir.

**31) Göze, burna ve kulağa ilâç damlatmak**

Göze, burun veya kulağa damlatılan ilâcın orucu bozup-bozmayacağı konusu tartışmalıdır. Kimi âlimlere göre göze damlatılan ilâç orucu bozmaz, kulak ve burna damlatılan ise bozar. Ancak burun içinin yemek borusuyla ve mideyle doğrudan bağlantısının bulunduğu, gözün dolaylı olarak boğaza açıldığı, kulağın ise mideyle bir bağlantısının bulunmadığı düşünülürse, bunlardan sadece burna konan ilâçlar hakkında ihtiyatlı olmak gerektiği sonucu çıkar. Böyle olunca burna enfiye çekmek ( keyiflenmek amacıyla çürütülmüş/kurutulmuş tütünden yapılan keyif verici, aksırtıcı tozu burna nefes yoluyla almak), boğaza inecek şekilde bol miktarda su çekmek gibi davranışlar orucu bozar. Bu organlara konan ve tamamen tedâvi amaçlı ilâç ve damlalar ise orucu bozmaz. Çünkü bu son sayılan davranışın yeme ve içme, yani beslenme ve oruca karşı direnç kazanma faâliyeti sayılması isâbetli olmaz.

Buruna damla damlatmak caiz değildir, çünkü burun geçirir. Bu yüzden Rasûlüllah (s) şöyle buyurmuştur: "*Abdest alırken suyu burnuna iyice çek, ancak oruçlu isen yapma*". Bu hadisten de anlaşılacağı gibi kim böyle yapar da tadını boğazında hissederse orucunu kaza eder.

Suyun kulağa damlatılması orucu bozmazsa da yağın damlatılması orucu bozar.

Hanefi fıkhında kulağa konan ilaç, Şafiilere göre ise ilaç veya su orucu bozar. Buruna damla damlatmak da aynı şekilde orucu bozar. Fakat çok mecbur kalınırsa kulağa ilaç koymak konusunda imameyne göre amel edilebilir. Onlara göre kulağa konan ilaç orucu bozmaz.

**32) Aşı yaptırmak**

Belli hastalıklara karşı korunmak maksadıyla yapılan aşıların hükmünde tartışma bulunmakla birlikte, bu tür aşılarla vücuda mikrop verilerek bağışıklık kazandırmaya çalışıldığı, dolayısıyla bunların beslenme amaçlı olmadığı söylenerek oruca zarar vermeyeceği görüşü ağırlık kazanmıştır.

**33) İğne yaptırmak**

Beslenme kastıyla besleyici bazı maddelerin hastaların midelerine ulaştırılması orucu bozar. Çünkü bu yeme ve içme yerine geçer.

Deri altına veya adaleye (tellerden oluşan ve kasılarak vücut hareketlerini sağlayan organ ve bu organın telsi dokusu, kas) zerk edilen [damlatılan, iletilen, içine verilen, bir şey yordamıyla aşılanan] veya damardan yapılan iğnenin orucu bozup-bozmayacağı konusu; ilk fakîhlerin yaralayıp vücuda giren bıçak vb. katı cisimler ile derin yara üzerine sürülen merhemin orucu bozup-bozmayacağına ilişkin tartışmalarına göre belirlenmeye çalışılmıştır. Şöyle ki:

a) İmam-ı Azam'a göre oruçlunun kendi işi olarak ağzından başka, vücudunun herhangi bir kısmından içine tamamen sokulup kaybolan veya başkası tarafından sokulup vücuda yarar sağlayan herhangi bir şey orucu bozar. Bundan dolayı bir kimsenin başkası tarafından herhangi bir uzvuna saplanıp vücutta kaybolan odun ve demir benzeri bir şey orucu bozar. Fakat böyle bir şeyin bir ucu dışarıda kalmış olursa orucu bozmaz. Bir parçası içeriye sokulmuş olan bir süngü veya bir odun parçası gibi. Ebû Hanife'nin "*Derin yara üzerine sürülen ve karın veya beyne ulaşan ilâcın/merhemin orucu bozacağı*" yönündeki görüşünü alanlar, iğneyle vücuda bir şey zerk edilmesi durumunda orucun bozulacağını ileri sürmüşlerdir. Çünkü bu, hem oruçlunun rızası ile yapılmakta, hem de vücudun yararına yapılmış bulunmakladır. İğne aracılığı ile vücutta bir yol açılmakta ve

böylece ilaç vücudun içine akıtılmış olmaktadır. Artık bu şekilde ilacın içeriye girmesi, suyun deriden emilerek içeriye geçmesi gibi değildir. Bu görüşte hareket noktası, tabiî yollar dışından da olsa vücuda bir şeyin girmiş olmasının orucu bozacağı fikridir. İğne veya damar yoluyla alınan ilâç, serum veya aşı vücudun içine akıtılmış olmakta ve bütün vücuda yayılmaktadır. Beslenme sayılıp-sayılmayacağı tartışılsa bile, bunların vücudu güçlendirdiği ortadadır. Bu şekilde alınan ilâç, gerek ağızdan alınsın, gerekse iğneyle zerk edilmiş olsun, hiçbir şekilde keffâret gerektirmese de orucu bozar ve kazâyı gerektirir. İlâç almak veya iğne yaptırmak durumunda olan kimselerin, ya o gün oruç tutmamaları ya da ilâç almayı ve iğne yaptırmayı iftar ve sahur vakti arasına almaları gerekir.

b) Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise bir şey, tabiî yoldan içeriye gitmedikçe oruç bozulmaz. Çünkü oruç; "*Normal yollardan vücuda bir şey almaktan kaçınmaktır*". Bunun için yaraya sürülen merhemin, karna veya beyne ulaşmış olmasının bir önemi yoktur, bu durumda oruç bozulmaz. Bu hususta geçici olan yol ve kanallara itibar edilmez. Bunun için dışardan bir yaraya konulan ilaç, boşluğa (/ karın boşluğuna) kadar gitse de orucu bozmaz. Vücudun derisini yırtarak içeriye gidip kaybolan bir demir, bir kurşun parçası hakkında da hüküm böyledir. Buna göre iğne ile de orucun bozulmaması gerekir. Bu iki imamın "*Derin yara üzerine sürülen merhemin orucu bozmayacağı*" yönündeki görüşünü esas alanlar, iğneyle vücuda bir ilâcın zerk edilmesi durumunda da orucun bozulmayacağını söylemişlerdir.

Eskiden Fetvâhâne ve daha sonra 1948 yılında Ezher Üniversitesi Fetvâ Komisyonu, tabiî delikler dışından vücuda giren bir şeyin orucu bozmayacağı yönünde fetvâ vermiştir. Çünkü bu tedâvi yönteminin, ağız yoluyla ilâcın yutulmasına benzemediği açıktır. Fakat ibadetlerde ihtiyatlı hareket etmek esas olduğundan açık bir zaruret veya ihtiyaç bulunmayınca, iğneler iftardan sonra yapılmalıdır. Eğer bu mümkün olmaz da gündüz iğne yaptırmak zorunda kalınırsa, imameynin görüşlerini esas alınarak oruca devam edilir ve bu orucun daha sonra kaza edilmesi gerekmez.

Hangi görüş alınırsa alınsın, burada inisiyatif, tercih, karar ve tabii ki sorumluluk, mükellefe âit olacaktır. Söz konusu olan şey bir ibâdettir ve Allah rızâsı için yapılmaktadır. "*Fetvâsını alsan da kalbine danış!*" emir ve tavsiyesi bu konuda önemlidir. Bu bakımdan, oruç tutan bu şuurdaki insanların, gerekmediği halde, açlık, susuzluk ve sıkıntı hissetmeden oruç tutmak için bu yola tevessül edeceklerini düşünmek son derece anlamsızdır. Çünkü aklı olan herkes gâyet iyi bilir ki, içeriği boşaltılmış ve anlamı yozlaştırılmış ve göstermelik hale getirilmiş bir ibâdetin hiçbir faydası olmadığı gibi, böyle yapan kişi sonuçta sadece kendisini kandırmış olur.

Esâsen dinimiz hasta olan veya tedâvi sürecinde olan kişilerin oruç tutmamasına ruhsat vermiştir. Bunun için ilâç kullanmak veya iğne yaptırmak durumunda olan kimseler; hem iyi bir tedâvi görüp sağlığına kavuşmak, hem de ibâdetlerini ileride huzûr-ı kalp ile ve içe sinerek yapabilmek için tedâvileri tamamlanıncaya kadar oruç tutmayabilirler. Bu, tamamıyla kendilerinin karar vereceği bir konudur. Bununla birlikte Ramazan ayında herkesle birlikte oruca devam etmeyi arzu ediyor ve bu ibâdet ayının mânevî havasından kopmak istemiyorlarsa, oruç için başka bir engelleri de yoksa, ikinci grup fakîhlere âit ve ağırlıklı bulunan fetvâyı esas alarak oruçlu oldukları halde tedâvi ve aşı amaçlı iğneleri yaptırabilirler.

**34) Bayılma ve delirme**

Bayılma ve delirmenin orucu bozan şeylerden sayılması, esâsen oruç yasaklarının ihlâli ile ilgili olmayıp, bütün mükellefiyetlerde ön şart olan bilinçlilik halinin geçici veya sürekli olarak yitirilmesi ile ilgilidir. Bu halin kapladığı günlerin kazâ edilmesinin istenmeyişi de aynı sebebe bağlıdır.

Ramazan'da bayılan bir kimse, bayıldığı günü kaza etmez, ondan sonraki günleri kaza eder. Ramazanda gündüz bayılan kimsenin orucu bozulmaz.

Delirmiş olan bir adam, Ramazan içinde kendine gelip iyileşse, geçmiş günleri kaza eder. Fakat bir kimsenin delirmesi Ramazan'ın başından sonuna kadar veya son günün zevalinden (güneşin gökyüzünün ortasından batıya doğru hareket etme zamanından/öğleden) sonraya kadar devam etse, sonradan iyileşmekle kendisine kaza gerekmez. Çünkü bunda güçlük vardır: Sahih olan da budur. Yine böyle delirmiş olan kimse Ramazan gecelerinden birinde iyileşip de, sonra fecirden itibaren yine delirse, üzerine kaza gerekmez. Delirmiş olan kimsenin iyileşmesi, kendisindeki

delirmenin tamamen ortadan kalkması ile olur. Malikîlere göre ise delirme, bayılma gibidir, kazası gerekir.

Birkaç defa baygınlık geçirmekle ikindiden sonra orucunu bozana sadece kaza gerekir.

**35) Orucu bozulan nasıl hareket etmelidir?**

Bunlardan biri ile orucu bozulan kimse akşama kadar orucu bozacak bir şey yapmamalıdır. Gündüz iyileşen hastanın, yolculuğu sona eren misafirin, ayhali veya loğusalıktan temizlenen kadının, erginlik çağına gelen çocuğun ve müslüman olan gayr-i müslimin, Ramazan ayına saygı için günün kalan kısmında oruçlu imiş gibi hareket ederek akşama kadar orucu bozacak şeylerden sakınmaları bir görüşe göre farz, başka bir görüşe göre ise müstehaptır. Bu şekilde vaktin hakkı verilmiş olur.

Hasta ve yolcu olup da oruç tutmayan kimselerin yemeden, içmeden sakınmaları gerekmez. Ancak bunlar açıktan değil de gizli olarak yaparlar.

## X. ORUCU BOZMAYAN ŞEYLER

**1) Unutarak yemek, içmek veya cinsel ilişkide bulunmak**

Hz. Peygamber unutarak yiyen ve içen bir sahabeye hitaben "*Orucunu tamamla! Sana ancak Allah Teâlâ yedirdi ve içirdi*" buyurmuştur. Başka bir hadiste de "*Bir kimse oruçlu olduğunu unutarak yer, içerse orucunu tamamlasın, (sakın) bozmasın. Çünkü onu, Allah yedirmiş, içirmiştir*" buyurulmuştur. Bu hususta orucun farz veya nafile olması arasında fark yoktur. Şafiilere göre de böyledir (Şafiilere göre nafile oruç, bilerek bozulsa bile kazası gerekmez). Malikîlere göre ise bunların her biri ile farz olan oruç bozulur ve kazası gerekir. Çünkü orucun rüknü olan imsak kaybolmuştur.

Unutarak yeyip içerken oruçlu olduğunu hatırlarsa hemen ağzını boşaltıp yıkar ve oruca devam eder. Oruçlu olduğunu hatırladıktan sonra boğazından aşağıya bir şey geçerse orucu bozulur.

Yanılarak yemek yiyen bir oruçluya rastlanınca bakılır: Eğer oruç tutmaya güçlü görülüyorsa, ona oruçlu olduğunu hatırlatmamak, tercih edilen görüşe göre harama yakın mekruhtur. Fakat çok yaşlı ve zayıf kimse ise diğer ibadetleri sağlam yapabilmesi için hatırlatılmaz.

**2) İhtilâm olmak, bakmak ve düşünmek sûretiyle boşalmak**

Hz. Peygamber "*Üç şey vardır ki, bunlarla oruç tutan kimse iftar etmiş olmaz: Kan aldırmak, kusmak ve ihtilâm*" buyurmuştur. Esasen ihtilâmda cinsi münasebetin ne sureti, ne mahiyeti mevcut değildir. Herhangi bir kadına bakmakla veya düşünmekle menin gelmesi de aynıdır.

**3) Oksijen gazı tüpü ile verilen sunî hava**

Gazin içine ilâç konmuş ise bozar.

**4) Tükürüğü yutmak**

Ancak tükürüğü ağzında biriktirerek yutacak olursa bunda kerahet vardır.

**5) Ağza su verip çalkaladıktan sonra ağızda kalan yaşlığın tükürükle beraber yutulması**

**6) Baş kısmından burnuna inen akıntıyı kasten içeri çekip yutmak**

**7) Ağızdan dışarı çeneye doğru iplik halinde sarkan ve ağızdan kopup ayrılmayan ağız salyasını içeriye çekip yutmak**

Bu halde henüz ağızdan çıkmamış sayılır.

**8) Herhangi bir sebeple ağızdan çıkıp yine ağza girerek boğaza giden su**

**9) Tükürükle ıslanmış dudakları emmek**

Bunda bir zaruret vardır.

**10) Yenilmesi kastedilmeyen ve kendisinden kaçınılması mümkün olmayan bir şeyin içeriye gitmesi**

İlaç olarak ağrıyan dişe konulan karanfilin tadı tükürükle boğaza kaçsa orucu bozmaz. Yine havada dağılan bir duman ve toz-toprak, öğütülen veya tokmakla dövülen şeylerden kalkan toz, orucu bozmaz. Uçan bir sineğin boğaza kaçması da böyledir. Fakat dişe ilaç olarak konulan bir nesnenin mesela karanfilin yutulması orucu bozar. Yine oruçlu bulunduğunu hatırladığı halde,

kokladığı bir "*buhurun (kokunun)*" dumanı içine gitse veya bir sineği tutup yutsa, orucu bozulur. Böyle bozulan bir orucu kaza etmek gerekir.

**11) Erkeğin tenasül aletine damlatılan su veya yağın mesaneye kadar gitmesi**

İmamı Azam ile İmam Muhammed'e göre orucu bozmaz. Fakat mesaneye kadar gitmeyip de tenasül organı içinde kalırsa ittifakla bozmaz.

**12) Deriden içeriye sızan şeyler; krem ve zeytin yağı gibi maddeleri vücüda sürmek, göze sürme çekmek yıkanmak**

Bunlar orucu bozmaz. Bir adam Hz. Peygambere gelerek "*Ey Allah'ın Resulü, gözüm ağrıyor, oruçlu olduğum halde sürme çekiyorum (bu, orucumu bozar mı?)*" diye sordu. Rasulullah "*Hayır (bozmaz)*" buyurdu.

Oruçlunun normal temizlik için veya cünüplükten temizlenmek için yıkanması mekruh değildir. Nitekim Hz. Aişe ve Ümmü Seleme validelerimiz, Hz. Peygamberin Ramazan'da imsakten sonra yıkandıklarını haber vermişlerdir. Serinlemek maksadıyla yıkanmak ise oruç esprisine aykırılık gerekçesiyle mekruh sayılmıştır. Ağız veya burnundan su girip yutmadıkça, oruçlu kimsenin yıkanması orucuna zarar vermez.

Su dolu küvete oturmak yerine, su dökmek suretiyle yıkanmak daha ihtiyatlı bir hareket olur.

Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde sıcaktan ve susuzluktan dolayı başına su serperdi.

**13) Arının kendiliğinden sokması**

**14) Sağlam deri üzerine konan ve derinin gözeneklerinden emilen ilâç**

**15) Güzel koku (çiçek, kolonya, parfüm vs.) koklamak**

Kolonyayı burnuna iyice çekerse bozulur.

**16) Dedi-kodu (gıybet) yapmak**

Oruçlunun gıybetten kaçınması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Kim yalan söylemeyi ve yalan ile amel etmeyi bırakmazsa, Allah Teâlâ o kimsenin yemesini, içmesini bırakmasına hiç kıymet vermez, iltifat buyurmaz*". Yalan, gıybet ve dedikodu gibi fiiller, orucun sevabına zarar verir. Hatta İmam Evzaî ve Süfyan Sevrî'nin "*Gıybet ve yalan orucu bozan hallerdendir. Oruçlu iken gıybet eden kimselerin ve yalan söyleyenlerin kaza etmeleri gerekir*" dediği bilinmektedir.

**17) Dişlerin arasından çıkıp boğaza giden kan**

Eğer az olur da boğaza gider fakat içeriye geçmese (kanın tadı hissedilmese) oruç bozulmaz. Çünkü adet gereği bundan korunmak mümkün değildir. Çok olmakla beraber, çoğunluğu tükürük teşkil ediyorsa yine böyledir. Fakat çoğunluğu kan olur ve tadı duyurulur bir halde olur veya kanla tükürük eşit bulunursa, yutulunca oruç bozulur. Çıkarılan diş için de bu haller geçerlidir.

**18) Göz yaşı veya yüz terinin ağza girmesi**

Eğer bir ve iki damla gibi az bir şey ise orucu bozmaz. Çünkü bundan kaçınmak mümkün değildir. Fakat tuzluluğu bütün ağız içinde duyulacak derecede fazla olup da oruç hatırda iken yutulursa, orucu bozar.

**19) Kasten yapılmayan kusma**

Kasten yapıldığında ise sadece ağız dolusu olması halinde bozar. Hz. Peygamber "*Kim kusmak zorunda kalırsa, ona kaza yoktur. Her kim de kasten kusarsa kaza etsin*" buyurmuştur.

**20) Büyük abdest temizliği yaparken içeriye su geçmesi**

Bu temizlikte aşırı gidilir de su *hukne* yerine kadar ulaşırsa orucu bozar. Bunda Hanefi müçtehitlerin ittifakı vardır. *Hukne,* lâvman için kullanılan bir ilaçtır (lavman; kalın bağırsağa anüs yoluyla verilen sıvıdır). Hukne için kullanılan özel alete de *mıhkane (şırınga)* denir. Bu şırınganın ucu, aşağıdan (maketten) nereye kadar yetişirse, oraya varacak kadar yapılacak bir istinca orucu bozar.

**21) Cünüp olarak beklemek**

Hz. Aişe ve Ümmü Seleme: "*Peygamber (s) Ramazanda ihtilamsız olarak cünüp olduğu halde fecir girerdi, böyle iken gusül abdesti alarak oruç tutardı*".

**22) Yemeksizin herhangi bir maddenin tadını boğazda hissetmek**

**23) Yara üzerine konan kuru ilâç**

**24) Burunda birikmiş olan sümüğü boğaza çekip yutmak/Ağza gelen balgamı yutmak**

**25) Dişler arasında bulunan nohut tanesinden daha küçük yiyeceği yutmak**

Eğer dışarı atma imkânı olduğu halde parça ne kadar küçük olursa olsun yutarsa oruç bozulur.

**26) Kulağa su kaçması veya dökülmesi**

Kulağa giren su, orucu bozmadığı gibi, kulağa dökülen su da, tercih edilen görüşe göre orucu bozmaz. Bunun gibi, üzerinde kulak kiri bulunan bir karıştırıcının kulağa birkaç defa sokulup çıkarılması ile de oruç bozulmaz, İmam Şafiî'ye göre ise bozar.

**27) Kan aldırmak ve hacamat**

Oruçlu ihtiyaçtan dolayı kan tahlili yaptırırsa orucu bozulmaz. Ama kan bağışı yapacaksa bunu iftar vaktinden sonraya ertelemesi daha uygundur. Çünkü verilen kan miktarı, hacamatta olduğu gibi çoktur.

Doğru olan görüşe göre hacamat (iki omuz arasından, sırttan, başın arka tarafından yahut vücudun herhangi bir yerinden tedavi maksadıyla bardak, şişe veya boynuzla kan aldırmak) orucu bozmaz Çünkü Hz. Peygamber oruçlu iken hacamat yaptırmıştır. Yine Hz. Peygamber "*Üç şey vardır orucu bozmaz: Hacamat olmak, kusmak, ihtilam olmak*" buyurmuştur. Hz. Peygamberin bu uygulaması ve sözü, ondan rivayet edilen "*Hacamat yaptıranın da, yapanında orucu bozulur*" hadisinin hükmünü kaldırmıştır. Alimlerin bir kısmına göre ise hem hacamat yaptıranın, hem de hacamat yapanın orucu bozulur. Çünkü Hz. Peygamber "*Hacamat yaptıranın da, yapanında orucu bozulur*" buyurmuştur.

**28) Misvak veya diş fırçası kullanmak**

Hz. Peygamber misvağı ümmetine şiddetle tavsiye ederek "*Zor gelmeyeceğini bilsem emredecektim*" buyurmuş, oruçlu ile oruçsuzun arasını ayırmamıştır. Bu da, oruçlu olanın ve olmayanın misvak kullanabileceğine delildir. Misvakta birçok maddi ve manevi faydalar vardır. Normal zamanlarda kullanılması sünnet olduğu gibi, oruçlu iken de sünnettir. Hanefilere göre günün her vaktinde ister yaş, ister kuru olsun, misvak kullanılabilir. Hz. Peygamber "*Oruçlunun hayırlı hasletlerinden biri misvak kullanmasıdır*" buyurmuştur. Bir sahabi şöyle demiştir: "*Hz. Peygamberi oruçlu iken misvaklandığını sayamayacağım kadar çok gördüm*". Şafii, Hanbeli ve Malikilere göre ise oruçlunun öğleden sonra misvak kullanması mekruhtur. Delilleri; "*Oruçlunun ağız kokusu Allah (cc) katında miskten daha güzeldir*" hadisidir. Ancak bu hadis, öğleden sonra misvak kullanılmamasına delil olamaz.

Diş fırçalamak da misvak meselesi gibidir. Fakat macunun yutulmaması ve tadının boğaza gitmemesi gerekir. Eğer istemeden kasıtsız olarak mideye giderse oruç bozulmaz. Buna dikkat edilirse orucun bozulmayacağı doğru olmakla beraber, en güzeli oruçlu iken dişleri fırçalamaktan uzak durmaktır. Mümkünse bu gibi işler iftardan sonra ve sahurda halledilmelidir. Özellikle günümüzdeki kokulu ve özel katkı maddeleri içeren diş macunlarından kaçınmak gerekir.

**29) Baştaki/karındaki bir yaraya konulup yaranın ıslaklığı ile dimağa veya boşluğa (/ karın boşluğuna) gitmeyen ilaç**

Bu, ittifakla orucu bozmaz. Fakat böyle bir yaraya konulup dimağa veya ileriye gidip-gitmediğinden şüphe edilen sıvı bir ilaç, İmamı Azam'a göre orucu bozar. Çünkü böyle bir ilaç adet bakımından içeriye geçer, imameyne göre ise bununla da oruç bozulmuş olmaz. Çünkü böyle şüphe ile oruç bozulamayacağı gibi, tabiî olmayan bir yoldan içeri giren bir ilaç ile de oruç bozulmaz.

**30) Yaraya tentürdiyot dökmek**

**31) Diş çukuruna ilâç koymak**

Tadı boğazda duyulsa bile orucu bozmaz.

## XI. ORUCTA MEKRUH OLANLAR VE OLMAYANLAR (MUBAHLAR)

### A. Mekruh Olanlar

[**Mekrûh**: Sözlükte "mihnet, şiddet, şer, sevilmeyen" anlamlarına gelen mekrûh, dinî bir kavram olarak, Şâri' tarafından kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda yapılmaması istenen fiil demektir. Bu tanım fakihlerin çoğunluğuna göredir. Hanefîler ise mekrûhu, tahrimen mekrûh ve tenzîhen mekrûh olmak üzere ikiye ayırırlar. ***Tahrîmen mekrûh***, zannî bir delil ile kesin olarak

yapılmaması istenen şeydir. Bu yasak aslında, haram gibi yapılmaması kesin ve bağlayıcı olarak istenmiştir. Ancak, bu talep haber-i vahit gibi sübut bakımından kesin olmayan bir delile dayandığından veya delaletindeki bir kapalılıktan dolayı haramlığı kesin olarak sabit olmamıştır. Bu sebeple Hanefîlerin açıklamış oldukları bu mekrûh türüne amelî haram da denilmiştir. Yani bu davranışların yapılması haram hükmündedir. Bunları işlemek, haram bir fiili işlemek gibi cezayı ve kınanmayı gerektirir; bunlardan uzak durmak ise övülmeyi ve sevabı müstelzimdir. Ancak inanç yönünden farklılık vardır; haram olmadığını söyleyen kimse kâfir olmaz. Meselâ, sigara içmek, erkeğin altın takması, ipek giymesi böyledir. ***Tenzîhen Mekrûh*** ise, Şâri'in bağlayıcı ve kesin olmayan bir tarzda yapılmamasını istediği fiildir. Başka bir ifadeyle, yapılmaması yapılmasından daha iyi olan davranıştır. Bu tür fiilleri işlemek cezâ ve kınamayı gerektirmez. Ancak bunlardan kaçınmak, övülmeyi ve sevabı gerektirir. Dinî salabeti (katılığı, sağlamlığı) olan, faziletli (dini ve ahlaki görevlere riayet eden) kişiler bundan kaçınırlar. Cemaate giden kimsenin soğan sarımsak yemesi, ikindi namazından sonra, kerahat vaktine kadar nafile namaz kılmak bu tür mekrûhtur.]

Öteden beri fıkıh ve ilmihal kitaplarında mekruh olarak nitelendirilen şeylerin bir kısmı, orucun anlam ve gâyesine yakışmayan şeyler, bir kısmı ise biraz ileri gidildiği takdirde orucun bozulmasına sebep olabilecek şeylerdir.

Yukarıda orucu bozmayanlar olarak belirttiklerimizin bir kısmı, orucun mekruhları içerisinde yer almaktadır. Yani bunlar her ne kadar orucu bozmasa da hoş şeyler değildirler.

**1) Bir şeyi mideye indirmeyecek şekilde tatmak, yemeğin tadına bakmak**

Oruçlunun bir özrü bulunmaksızın pişirilen yemeği yalnız ağzı ile tatması mekruhtur. Ancak bir kocanın kötü huylu olması, karısı için bir özürdür. Böyle bir kadın pişireceği yemeğin tadına ve tuzun, yutmaksızın bakabilir. O takdirde mekruh olmaz.

Oruçlu bir kimsenin satın alacağı bal ve yağ gibi şeylerin iyi olup-olmadığını anlamak için yalnız ağzı ile onlardan tatmasında kerahet vardır. Bir görüşe göre ise muhakkak satın alınması gerekiyorsa yahut aldanmaktan korkuluyorsa, boğaza kaçırmamak şartı ile tadına bakılmasında kerahet yoktur.

İbn Abbas (r): "*Oruçlunun, boğazına girmemesi şartıyla sirkenin veya başka bir şeyin tadına bakılmasında bir beis yoktur*".

**2) Mucip bir sebep olmadığı halde bir şeyi çiğnemek**

Çocuğu için bir şey çiğnemesi gereken kadın, bu işi yapacak başka bir yol bulamazsa küçük çocuğunu korumak maksadıyla çiğneyebilir.

**3) Sakız çiğnemek**

Oruçlunun önceden çiğnenmiş beyaz ve parçalanmaz bir sakızı çiğnemesi mekruhtur. Fakat yeni bir sakızı, özellikle de içinde tat ve koku bulunan çikletleri çiğnemesi caiz değildir. Günümüzde üretilen sakızlarda, ağızda çözülen katkı maddeleri bulunduğundan, ne kadar itina edilirse edilsin bunları yutulmaktan kaçınmak mümkün değildir. Bu sebeple bu tür sakızları çiğnemek orucu bozar. Ancak kenger sakızı (yaprakları dikenli yaban bir bitki olan kengerin sütünden yapılan bir tür sakız) gibi katkısı bulunmayan ve çiğnendiğinde hiçbir eksilme olmayan, daha önce çiğnenmiş ve tadı kalmamış sakızların çiğnenmesi orucu bozmamakla birlikte mekruhtur.

**4) Oruçlunun kendisini güçsüz bırakacağını bildiği şeyleri yapması**

Mesela oruçlunun kan aldırması, orucunu koruyamayacak şekilde zayıf düşmesinden korkulursa mekruhtur, değilse mekruh değildir. Bununla beraber uygun olan, bunu güneş batışından sonraya bırakmaktır.

**5) Kendine güveni olmayan kimsenin hanımını öpmesi, okşaması, kucaklaması**

Esâsen bir insanın eşini öpmesi oruca zarar vermez. Nitekim Âişe vâlidemiz "*Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde öperdi, oruçlu olduğu halde oynaşırdı. Ancak o içinizden nefsine en fazla sahip olanıydı*" demiştir. Fakat kendisine güveni olmayan için mekruhtur. Çünkü bu davranış orucun bozulması ile sonuçlanabilir. Bunun için bu durum, genç için mekruh, ihtiyar için ise serbest görülmüştür. Amr b. el-Âs (r): "*Nebî (s) yanında iken bir genç geldi ve "Ey Allâh'ın Rasûlü! Oruçlu olduğum halde öpebilir miyim ?" dedi. O da "hayır" dedi. İhtiyar bir adam geldi ve "Oruçlu olduğum halde öpebilir miyim?" dedi. O da "evet" dedi. Bunun üzerine birbirimize bakmaya başladık. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Gerçekten ihtiyar nefsine sahiptir*".

İbn Abbas (r): "*Yaşlı oruçlulara mübaşeret (öpme vs.) hususunda ruhsat tanındı ise de gençlere mekruh kılındı*".

Hz. Ömer (bir gün telâşla gelerek) "*Ey Allah'ın Resulü! Bugün ben büyük bir hatada bulundum, oruçlu iken (hanımımı) öptüm!*" dedi. Rasulullah şöyle buyurdu: "*Sen oruçlu iken mazmaza yapmaz mısın? (Bu orucunu bozar mı?)*", "*Öyleyse niye (öpmeden telaşa düşüyorsun?)*".

Oruçlu kimsenin zevcesi ile çıplak olduktan halde boyun boyuna sarılmaları kendine güvensin veya güvenmesin, her halde mekruhtur. Bu harekete *fahiş mübaşeret (aşırı yaklaşma)* denir. Zevcesinin dudaklarını emmesi de her halde mekruhtur. Buna *fahiş kuble (aşırı öpüş)* denir.

**6) Ağızda tükürük biriktirip yutmak**

**7) Su ile ıslatılmış misvak kullanmak**

İmam Ebu Yusuf'a göre mekruhtur. Diğer alimlere göre sabahleyin yahut zevalden (güneşin gökyüzünün ortasından batıya doğru hareket etme zamanından/öğleden) sonra yaş ve kuru misvak kullanmakta kerahet yoktur. Şafii, Hanbeli ve Malikilerde göre ise oruçlunun öğleden sonra misvak kullanması mekruhtur.

Hz. Peygamber: "*Oruçlunun hayırlı hasletlerinden biri misvak kullanmasıdır*".

Bir sahabi şöyle demiştir: "*Hz. Peygamberi oruçlu iken misvaklandığını sayamayacağım kadar çok gördüm*".

**8) İstincada (büyük abdest temizliğinde) aşırı su kullanmak**

**9) Abdest alırken ağza, burna fazla su vermek**

**10) Harareti azaltıp serinlenmek için ağza ve buruna su almak ve soğuk su ile yıkanmak**

İmamı Azam'a göre mekruhtur. Çünkü böyle bir hareket, ibadet için bir daralma göstermek demektir. imam Ebû Yûsuf'a göre ise bunda kerahet yoktur. Çünkü böyle yapmakla ibadete yardım edilmiş ve doğal olan sıkıntı giderilmiş olur. Fetva da buna göredir.

**11) Güzel koku koklamak**

Oruçlu kimsenin gül ve misk gibi kokulan koklaması mekruh değildir. Hanefiler dışında üç mezhebe göre ise mekruhtur.

**B. Mekruh Olmayanlar (Mubahlar)**

*Mubah;* yükümlünün yapıp yapmamakta muhayyer bulunduğu işlerdir. Bunun hükmü işlenmesinde veya terk edilmesinde sevap veya kınamanın bulunmamasıdır. Eşyada asıl olan mubahlıktır.

**1) Bıyıkları yağlamak**

**2) Göze sürme çekmek**

Hz. Aişe: "*Rasulullah (a) oruç iken gözüne sürme çekti*".

**3) Misvak veya diş fırçası kullanmak**

**4) Mazmaza (ağza su alıp çalkalamak) ve istinşâk (burna su çekmek), abdest almanın dışında ağza ve burna su almak**

Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde mazmaza ve istinşâk yapardı. Ancak oruç tutanın bunu şiddetlice yapmasını yasaklamıştır. Hz. Peygamber "*... İstinşağı şiddetlice yap, ancak oruçlu olursan başkadır*" buyurmuştur.

**5) Gusletmek, yıkanmak, başa soğuk su dökmek**

Oruçlunun normal temizlik için veya cünüplükten temizlenmek için yıkanması mekruh değildir. Nitekim Hz. Aişe ve Ümmü Seleme validelerimiz, Hz. Peygamberin Ramazan'da imsakten sonra yıkandıklarını haber vermişlerdir. Serinlemek maksadıyla yıkanmak ise oruç esprisine aykırılık gerekçesiyle mekruh sayılmıştır. Ağız veya burnundan su girip yutmadıkça, oruçlu kimsenin yıkanması orucuna zarar vermez.

Su dolu küvete oturmak yerine, su dökmek suretiyle yıkanmak daha ihtiyatlı bir hareket olur.

Hz. Peygamber oruçlu olduğu halde sıcaktan ve susuzluktan dolayı başına su serperdi.

**6) Islak bir bezi vücuda sararak serinlemek**

**7) Güzel koku koklamak**

**8) Kendisinden emin olanın hanımını öpmesi, okşaması**

**9) Cünüp olarak sabahlamak**

Hz. Aişe ve Ümmü Seleme: "*Peygamber (s) Ramazanda ihtilamsız olarak cünüp olduğu halde fecir girerdi, böyle iken gusül abdesti alarak oruç tutardı*".

**10) Yemeğin tadına bakmak**

**11) Gıdalanma kastı olmaksızın iğne vurulmak**

**12) Kan aldırmak ve hacamat**

## XII. ORUCUN MÜSTEHAPLARI

*Müstehap;* Hz. Peygamber'in bazen işleyip, bazen terk buyurdukları, selef-i sâlihinin sevip işlediği ve rağbet ettikleri işlerdir. Buna mendup da denir. Hükmü; işlenmesinde sevap olup, terkinde kınama bulunmamasıdır. Müstehap genellikle gayr-i müekket sünnet ile eş anlamlıdır. Orucun geçerliliği ile doğrudan ilgili olmamakla birlikte, oruç tutmayı biraz daha kolaylaştırmak üzere Peygamberimizin bazı tavsiyeleri olmuştur:

### A. Sahura Kalkmak

Sahura kalkmakla hem bir şeyler yenilerek oruç için enerji toplanmış, hem bir sünnet yerine getirilmiş, hem de seher vaktinin feyiz ve fazîletinden yararlanılmış olur. Aynı zamanda gece namazını (teheccudu) kılmak için de kalkılmış olur. Teheccüt, dünyadan ve dünyanın içindeki her şeyden daha hayırlı olan bir namazdır. Bunun için kalkıp bir yudum su ile de olsa sahur yapmak ve sahur yemeğini mümkün olduğunca, gecenin son vaktine denk getirmeye çalışmak uygun olur.

Hz. Peygamber:

"*İftarı acele ediniz; sahûru geciktiriniz!*",

"*Oruç tutmak isteyen sahurda bir şeyler yesin*",

"*Sahura kalkın, çünkü sahur yemeğinde bereket vardır*",

"*Sahûr yemeği berekettir, velev ki biriniz, sudan içeceği bir yudum olsa bile sahûru sakın terk etmeyin. Gerçekten Allâh ve melekleri sahûr yemeği yiyenlere salat getirirler*" (*Allah'ın salatı;* rahmetine mazhar etmesi, şanını yüceltmesi, m*eleklerin salatı ise;* şanını yüceltmesi ve duadır).

"*Üç şey peygamberlerin ahlakındandır: İftarda acele etmek, sahuru geciktirmek ve misvak kullanmak*",

"*Sahur yemeği ile gündüz tutacağınız oruca ve öğle üzeri uykusuyla (kaylûle) da teheccüt namazına kuvvet kazanın*",

"*Bizim orucumuzla Ehl-i Kitab'ın orucunu ayıran fark sahur yemeğidir*" (Kuran, orucun bizden önceki ümmetlere de farz kılındığı haber verilmektedir (Bakara 2/183). Onlar uykudan sonra, bir sonraki geceye kadar yemek yemezdi),

أَرْبَعٌ مَنْ فَعَلَهُنَّ قَوِىَ عَلَى صِيَامِهِ أَنْ يَكُونَ أَوَّلُ فِطْرِهَا عَلَى مَاءٍ وَلاَ يَدَعُ السَّهُورَ وَلاَ يَدَعُ قَائِلَةَ وَأَنْ يَشُمَّ ش مِنْ طِيبٍ

"*Dört şey vardır ki, kim bu dört şeyi yaparsa, orucuna kuvvetli olur, oruç tutmaya bedeni tâkatli olur, dinç olur (orucu kolay tutar).* Kış gününde oruç tutmak kolay, yaz gününde ise zordur. *1) İlkönce su ile iftar ederse*. Çünkü susuzluğu fazladır. *2) Sahur yemeğini ihmal etmezse*. Bazıları ben dayanabilirim diyor, sahura kalkmıyor. Halbuki sahurda bereket vardır, sahurun o vaktinde uyanmış olmak önemlidir. *3) Kaylûle uykusu denilen gündüz uykusunu terk etmezse*. Müslüman sahura kalkar, sabah namazına gider, ondan sonra işine gider. Öğlen vakti oldu mu, zaten bir mesâiyi tamamlamış demektir. Hz. Peygamber öğlenden sonra, o sıcak vakitte bir miktar uyurdu. Ona kaylûle uykusu denir, sünnettir ve vücuda çok faydalıdır. İnsanın vücudunu gece ibadetine hazırlar, kuvvetlendirir. Bunu yapan Ramazan'ın dışında da geceleyin teheccüde kolay kalkar. Ramazanda da sahura kolay kalkar, orucu da kolay tutar. *4) Güzel bir koku koklarsa*. Bu da insanın vücudunu oruca kuvvetlendirir.

Duaların kabul edildiği vakitlerden biri de sahur zamanıdır. Bunun için oruçlu sahura kalktığı zaman dua etmeli ve Allah'tan günahlarının bağışlanmasını istemelidir.

### B. İftarda Acele Etmek

İftarı namazdan önce yapmak müstehaptır. Böylece oruç hali, namazda kalbin huzuruna engel olmaz. İftar vakti girdiğinde yemeğe oturmadan namaz kılmak isteniyorsa, yine de biraz su veya bir hurma ile orucu açıp, ondan sonra namaz kılmak yerinde olur.

Hz. Peygamber:

"*Üç şey peygamberlerin ahlakındandır: İftarda acele etmek; sahuru geciktirmek ve misvak kullanmak*",

"*Peygamberlik amellerinden biri de iftarın tacili (geciktirilmeden yapılması), sahurun da tehir edilmesidir*",

"*İftarı acele ediniz; sahûru geciktiriniz!*",

"*İnsanlar iftarı tacil edip (geciktirmedikleri) müddetçe hayır üzere devam ederler. Öyleyse iftarı tacil edin (ilk vaktinde orucunuzu açın). Çünkü Yahudi ve Hıristiyanlar geciktirirler*". İnsanların hayırda olması, Peygamberlerinin usulünü, yöntemini takip edip, onun sünnetini korumalarındandır.

### C. İftar Duasını Okumak

Hz. Peygamber:

"*Üç kimsenin duası geri çevrilmez, kabul edilir: 1) Oruçlunun iftar vaktindeki duası, 2) Adaletli hükümdarın duası, 3) Mazlumun duası*",

"*Şurası muhakkak ki, oruçlunun iftarını açtığı zaman reddedilmeyen makbul bir duası vardır*",

"*Gerçekten oruç tutanın iftarı esnasındaki duası reddedilmez*".

Hz. Peygamberden şu iki iftar duası nakledilmiştir:

أَللَّهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ وَصَوْمَ الْغَدِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَوَيْتُ . فَاغْفِرْلِى مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ

"*Allah'ım! Senin rızan için oruç tuttum, sana inandım ve sana güvendim. Senin rızkınla orucumu açtım ve Ramazan ayının yarınki orucuna da niyet ettim. Benim geçmiş ve gelecek günahlarımı bağışla!*".

ذَهَبَ الظَّمَأُ، وَبْتَلَّتِ العُرُوقُ، وَثَبَتَ الأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللهُ

"*Susuzluk gitti, damarlar ıslandı, Allah'ın izniyle de ecir sabit oldu (kazanıldı)*".

### D. Orucu Su İle veya Hurma Gibi Tatlı Bir Şeyle (ve Helal Yiyecekle) Açmak

Hz. Peygamber:

"*Herhangi biriniz iftar etmek istediği zaman orucunu hurma ile açsın. Hurma bulamazsa, su ile iftar etsin. Su temizdir*",

"*Hz. Peygamber namaz kılmazdan önce birkaç taze hurma ile orucunu açardı. Eğer taze hurma yoksa kuru hurma ile açardı. Eğer kuru hurma da bulamazsa birkaç yudum su yudumlardı*",

Enes (r.a): "*Peygamber (s) namaz kılmadan önce rutab (olgun taze) hurmalarıyla iftar ederdi. Rutab olmadığında (kuru) hurma ile, hurma da olmadığında yudumlayarak su içerdi*".

### E. Sadaka Vermeyi Artırmak

Aşağıda, "*Kuran okumak, diğer ibadetleri yapmak ve hayır hasenatta bulunmak ayıdır*" başlığı altında bununla ilgili açıklama gelecek.

### F. İftar Yemeği Vermek

Özellikle de muhtaçlara iftar yemeği vermek müstehaptır. Hz. Peygamber "*Oruçluyu iftar ettiren kimse, oruçlunun sevabında bir eksilme olmaksızın, onun alacağı kadar sevap alır*" buyurdu. Bu müjdeyi duyan ashabın fakîrleri Hz. Peygambere gelerek kendilerinin zenginler gibi oruçluyu doyuracak derecede iftâr yemeği vermeye güçlerinin yetmediğini hüzünle arz ettiklerinde de, peygamberimiz şöyle buyurdular: "*Kim bir oruçluyu bir hurma ile iftâr veya bir içecek su ile veya tadımlık bir süt ile iftâr ettirirse, Allâh Teâlâ, ona da aynı sevabı verir*". Benzer bir hadis de

şöyledir: Hz. Peygamber "*Bu ayda kim bir oruçluya iftar yaptırırsa, hem bir köle azat etmiş gibi sevap kazanır, hem de günahları affedilir*" buyurdu. Sahabilerin "*Ya Resulellah! Hepimizin oruçluya iftar verecek imkânımız yoktur*" demeleri üzerine şöyle buyurdu: "*Bu sevap, oruçluya bir hurma veya bir yudum süt, yahut bir yudum su ikram edene de verilir. Bunun yanında, kim bir oruçlunun karnını doyurursa, günahları affedildiği gibi, Allah ona benim havzamdan bir kere içirir ve o kimse cennete girinceye kadar artık hiç susamaz. Ayrıca, oruçlunun sevabından hiç eksilme olmaksızın, onu doyuran kimseye onun aldığı kadar sevap verilir*". İftar yemeklerini, zenginler arasında bir lüks ve gösteriş yarışı haline getirmekten, israf sayılacak gereksiz harcamalardan kaçınmak gerekir.

**G. Gece-Gündüz İlimle, Kuran'la, Zikirle ve Salavatla Meşgul Olmak**

Ramazan'ın mânevî atmosferini daha iyi hissedebilmek için Kuran okumak, eksikliği hissedilen bilgileri öğrenmeğe çalışmak yerinde olur. Ayrıca her Ramazan'da mutlaka Kuran'ın metni ile birlikte Türkçe anlam da okunmalı, imkân varsa tefsirlere mürâcaat edilmelidir. Böylece genel hatlarıyla Kuran'ın içeriği hakkında bilgi sahibi olunmalı, daha derin ve detaylı bilgiye ihtiyaç hissedilen konularda, o alanda yazılmış eserlere veya ehliyetli ve takvâ sahibi hocalara başvurulmalıdır.

(Aşağıda "*Kuran'da ismi açık olarak geçen tek ayıdır ve Kuran bu ayda indirilmiştir*" başlığı altında Kuran'ı okumak ve anlamakla ilgili açıklama gelecek)

* İlim
* Kuran
* Zikir
* Salavât

**H. Boş Söz, Kötü Söz, Gıybet, Koğuculuk, Yalan ve Harama Bakmak Gibi Haramlardan Kaçınmak**

Oruç, kişinin Rabbiyle gönül bağını güçlendiren, ona mânevî ve derûnî bir haz tattıran, irâde eğitimine ve kalp inceliğine yol açan ibâdetlerden olduğu için oruç tutan kişi dilini kötü, çirkin, başkalarını rencide edecek boş ve gereksiz sözlerden koruyacaktır. Eğer oruç bu tesiri tam meydana getiremiyorsa, oruç tutan bu sonucu ve etkiyi elde etmek için çalışmalı, oruçlu iken söz ve davranışlarına daha çok dikkat etmelidir. Hele Müslümanların, birbirleri hakkında kötü kanaate sahip olmalarına ve ilişkilerini bozmalarına neden olan yalan, çirkin söz, gıybet ve söz taşıma gibi, dinimizce hiçbir zaman hoş görülmeyen davranışlardan şiddetle kaçınmaları gerekir. Çünkü bunlar orucun mânevî haline taban tabana zıt şeylerdir. Peygamberimiz, orucun bu yönünü anlatmak üzere "*Yalan konuşmayı bırakmayan ve yanlış davranışlardan kaçınmayan kimsenin kendini aç ve susuz bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur*" buyurmuştur. İbâdetlerin hakkı verilmeye çalışıldığı takdirde bunun olumlu sonuçları önce kişinin kalp ve vicdanında, sonra da toplumda ortaya çıkar. Peygamberimiz bu noktaya işaretle şöyle buyurmuştur: "*Hiçbiriniz oruçlu iken kötü lâf söylemesin; bağırıp çağırmasın, hatta kendisine ağır sözler söyleyen (küfreden) birine dahi, sadece "Ben oruçluyum!" demekle yetinsin*".

(Dile sahip çıkma ile ilgili açıklama aşağıda "*Zıhâr kefâreti*" başlığı altında, gıybet, koğuculuk, yalan ve harama bakmak ile ilgili açıklama ise "*Orucun Faziletini Kaçıran Şeyler*" başlığı altında gelecek)

* Dili Muhafaza Etmek
* Gıybet
* Koğuculuk
* Yalan
* Harama Bakmak

**İ. İtikafa Girmek**

Bununla ilgili açıklama aşağıda, "*Ramazan'ın son on gününde itikâfa girmek sünnettir*" başlığı altında gelecek.

**J. Cünüp Olarak Beklememek**

Sabah namazının vaktini geçirmemek kaydıyla, cünüp sabahlamak câiz ise de, ibâdete başlarken temiz olmak düşüncesiyle daha önce gusletmek uygundur. Hayız ve nifastan temizlenen kadınlar için de aynı durum geçerlidir.

Bununla birlikte, cünüp olarak sabahlayan kimsenin gerekli dikkati göstermek şartıyla, oruçlu iken banyo yapması câizdir. Hz. Aişe ve Ümmü Seleme: "*Peygamber (s) Ramazanda ihtilamsız olarak cünüp olduğu halde fecir girerdi, böyle iken gusül abdesti alarak oruç tutardı*".

**XIII. ORUCUN ÇEŞİTLERİ**

Oruç; farz, vacip, nafile, haram ve mekruh olmak üzere beş çeşittir:

**A. Farz**

Farz (sübûtu ve delâleti kesin olan delille sabit olan emir) olan oruç kendi arasında ikiye ayrılır:

**1. Muayyen olan**

Ramazan orucu gibi.

**2. Muayyen olmayan**

Meşru bir sebeple kazaya bırakılan Ramazan orucu veya keffaret sebebiyle tutulacak oruç gibi. Keffâret orucu yanında ayrıca zıhâr (bir kimsenin karısına "*sen bana anamın sırtı gibisin*" diyerek, onu kendisine haram kılması), yanlışlıkla ve kazâ ile adam öldürme, hacda ihramlı iken vaktinden önce tıraş olma ve yemini bozmadan dolayı tutulacak olan keffâret oruçları da farz oruç kapsamında değerlendirilmiştir. Keffâret orucu, yapılan bir hatânın cezâsı veya telâfisi anlamını taşıdığından kişi için baştan belirlenmiş bir yükümlülük olmayıp, buna sebebiyet vermesi halinde gündeme gelen ârızî bir yükümlülüktür. Ramazan orucu sadece Ramazan ayında tutulabilirken, diğerleri, oruç tutmanın mubah olduğu her zaman tutulabilir. Ramazan orucunun kazâsı da istenilen mubah günlerde tutulabilir. Fakat İmam Şâfiî'nin kazâya kalan orucun aynı yıl içerisinde kazâ edilmesi gerektiğine ilişkin görüşü de dikkate alınarak, herhangi bir sebeple kazâya kalan orucu mümkün olan en kısa zamanda tutmaya çalışmak uygun olur.

**B. Vacip**

Vacip (sübutu kat'ı ve delâleti zannı olan delille sabit olan ve amel bakımından farz gibi kabul edilen emir) olan oruçlar da kendi aralarında ikiye ayrılır:

**1. Muayyen olan**

Mükellef tarafından gün tayin edilerek adanan oruçlar ("*Falanca ayın ilk gününde oruç tutmak üzerime vacip olsun*" diyerek kendi nefsine vacip kılmak) ve bozulan nafile oruçları kaza etmek gibi. Nezir (adak), kişinin dinen yükümlü olmadığı bir ibâdeti yapmayı kendisi için bir yükümlülük haline getirmesidir.

**2. Muayyen olmayan**

Belli bir vakit tayin etmeksizin oruç nezr edildiğinde, istenildiği zaman edâ edebilir.

**C. Nafile (Sünnet, Müstehap, Mendup)**

*Nâfile;* farz ve vacibin dışında Allah'a yaklaşmak maksadıyla tutulan oruçlardır. *Sünnet;* Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirleridir. İkiye ayrılır: 1) *Sünneti müekked (Sünnet-i hüdâ):* Hz. Peygamber'in devamlı işleyip nâdiren terk ettikleri farz ve vacip olmayan amelleridir. Mutlak sünnet kelimesi *müekked sünnet* anlamında kullanılır. 2) *Sünneti gayr-i müekked (müstehap, mendûp, sünnet-i zevâit):* Hz. Peygamberin çok defa edâ edip bazen terk ettikleri sünnettir/Hz. Peygamberin bazen yapıp bazen de terk ettiği amellerdir.

Hz. Peygamber: "*Allah yolunda bir gün oruç tutanın yüzünü Allah Teala 70 yıl cehennem ateşinden uzaklaştırır*".

Üzerinde Ramazan ayından kazaya kalmış oruç bulunan kimsenin, nafile oruç tutması mekruh değildir. Nafile oruç tutmaya başlayan bir kadın, adet görecek olsa, sahih olan görüşe göre, bu orucu kaza etmesi gerekir. Çünkü başlanmış bir ibadeti yarıda bırakmamak ve yüklenilen bir din görevini yok etmemek vaciptir. Şafiîlere göre böyle bir oruçlu serbesttir; dilerse bu orucu kaza eder, dilerse etmez. Çünkü üzerine vacip olmayan bir ibadete başlamıştır. Yerine getirmediği fazladan bir ibadet için kendisine kaza gerekmez.

Belli başlı nafile oruçları şöyle sıralayabiliriz:

**1. Muharrem ayının 9. ve 10. günlerinde veya 10. ve 11. günlerinde oruç tutmak**

Muharrem'in 10. günü aşure günüdür. Aşağıdaki "*Muharrem'in sadece 10. gününde (Âşûrâ gününde) oruç tutmak*" başlığında buna dair ayrıntılı bilgi var.

**2. Eyyâm-ı bi'z'de (kamerî ayların 13, 14 ve 15. günlerinde) oruç tutmak**

Her aydan üç gün oruç tutmak, bunu özellikle her ayın 13, 14 ve 15. günlerinde yapmak müstehap kabul edilmiştir. Hz. Peygamber (ayın dolunaya/bedir haline geldiği) eyyâmu'l-bi'z'de oruç tutmayı hazarda da seferde de bırakmamış, sahabeye de bu günlerde oruç tutmalarını emretmiştir. Bunun yanında Hz. Âişe, Peygamberimizin her ay üç gün oruç tuttuğunu rivayet etmiştir. Hz. Peygamber:

"*Kim her ayda üç gün oruç tutarsa işte bu, yıl orucu olur. Allah Teâlâ hazretleri bu hususu teyiden Kitabında şu ayeti indirdi: …* مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا "*Kim bir hayır işlerse o kendisinden on misliyle kabul edilir. …*" (En'am 6/160). *Bir gün on misliyle kabul ediliyor*". Bu ayetin devamı şöyledir: … وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ "*… Kim de bir kötülükle gelirse, sadece kötülüğüne denk bir ceza görür ve hiç kimseye haksızlık edilmez*" (En'am 6/160).

Her ayın başında, ortasında, sonunda oruç tutmak, daha ziyade üç ayların dışındaki aylar içindir.

Ayın bedir (dolunay) hâline geldiği eyyâm-ı bîz, insan vücûdundaki suyun, ay çekimine tâbî olarak yükseldiği ve nefisteki taşkınlık meylinin arttığı bir zamandır. Azgın nefis için en iyi dizgin ve günahlara karşı sağlam bir kalkan olan oruç, bu günlerde insanları sükûnete kavuşturacak en tesirli bir çâre durumundadır.

**3. Haram ayların (Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep'in) Perşembe, Cuma ve Cumartesi günlerinde oruç tutmak**

**4. Zilhicce'nin ilk dokuz günü / 8. günü (tevriye günü) ve 9. günü (kurban bayramı arifesinde) oruç tutmak**

Hz. Peygamber:

"*Arafat (Kurban bayramı arifesi) günü tutulan orucun geçmiş yılın ve gelecek yılın (küçük) günahlarına keffâret olacağını Allah'tan ümit ediyorum*",

"*Arefe gününden daha çok Allah'ın cehennem ateşinden insanları âzât ettiği bir gün yoktur*".

Bu orucun sırrı, hacılara benzemek, onlara karşı şevk ve muhabbetin olduğunu izhar etmek, onlar için inen rahmete mazhar olmaya çalışmaktır. Hacılar için güçsüzlük verecek olduğu takdirde, ***terviye*** (terviye kelimesi sözlükte "bir işi aceleye getirmeyip enine boyuna düşünmek, sulamak, suya kandırmak, rivâyet ettirmek" gibi anlamlara gelmektedir. Terviye günü ise, Zilhicce ayının 8. günü, yani Kurban Bayramı arafesinden bir önceki gündür. Terviye gününde hacı adayları Arafat'a gitmek üzere Mekke'den Mina'ya doğru hareket ederler. Hacı adayları sıcak bir iklimde susuz bir sahayı kat edeceklerinden, genelde hazırlık olmak üzere hayvanlarını iyice sulayıp kandırdıkları için bu isim verilmiştir) ve ***Arefe*** günlerinde oruç tutmak mekruhtur. Çünkü hac işlerini yerine getirmekten aciz kalabilirler. Peygamberimizin Zilhiccenin ilk dokuz günü oruç tutmayı sürdürdüğü rivâyet edildiği için Zilhiccenin ilk dokuz gününün oruçlu geçirilmesi müstehaptır.

Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu da rivayet edilmiştir: "*Arefe günü, kurban günü ve teşrik günleri, biz Müslümanların bayramıdır. Bu günler yeme-içme günleridir*".

**5. Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmak**

Hz. Peygamber genellikle Pazartesi ve Perşembe günleri oruçlu olmaya dikkat eder ve bunun sebebini de şu şekilde açıklardı: "*Ameller Allah Teala'ya Pazartesi ve Perşembe günleri arz edilir. Ben, amelimin oruçlu olduğum halde arz edilmesini severim*". Hz. Peygambere Pazartesi günü oruç tutmanın fazîleti soruldu. O da şöyle buyurdu: "*O gün, benim doğduğum, peygamber olduğum (bana ilk vahiy geldiği) gündür*". Hz. Âişe: "*Rasûlüllah (s) pazartesi ve perşembe günlerinde oruç (ile sevap) arardı*".

**6. Şevval'den altı gün oruç tutmak**

Ramazan'dan sonraki ay Şevval ayıdır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Ramazan orucunu tutan ve buna Şevval ayında 6 oruç daha ekleyen kişi, bütün seneyi oruçlu geçirmiş gibi olur*". Bu hadisi; ... مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا "*Kim iyi bir amel işlerse, kendisine bunun on katı ecir vardır. ...*" (En'âm 6/160) âyetiyle birlikte değerlendiren kimi âlimler, bire on hesabıyla, Ramazan orucunun on aya, 6 gün Şevval orucunun da altmış güne karşılık olduğunu ve bu sûretle bütün yılın oruçlu geçirilmiş sayılacağını söylemişlerdir (Hicrî sene 354 gündür).

Şevval ayında ayrı ayrı günlerde, haftada iki gün olmak üzere 6 gün oruç müstehaptır. Bununla beraber arka arkaya altı gün oruç tutulmasında da, tercih edilen görüşe göre bir sakınca yoktur. Bazı alimlere göre böyle arka arkaya tutulmasında kerahet vardır. Kazâ veya adak oruçlarının bugünlerde tutulmasıyla da aynı sevap elde edilir.

**7. Bir gün oruç tutup, bir gün tutmamak (Dâvud orucu / Savm-ı Dâvûd)**

Hz. Peygamber "*En fazîletli oruç, Dâvud'un tuttuğu oruçtur; o bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı*" buyurmuştur. Sahâbeden Abdullah b. Amr "*Ben daha fazlasını tutabilirim*" deyince, Peygamberimiz bunun fazîletli bir şekil olduğunu belirtmiş ve daha fazlasını tutmaya çalışmayı tavsiye etmemiştir. Bu bakımdan gün aşırı oruç tutmak, en fazîletli nâfile oruç olarak değerlendirilmiştir.

**8. Recep ve Şaban'ın tamamında oruç tutmak**

Şaban ayında oruç tutmak müstehap sayılmıştır. Âişe vâlidemizin belirttiğine göre Peygamberimiz en çok orucu Şaban ayında tutmuş, Şaban ayının tamamını oruçla geçirdiği olmuştur. Fakat bazı alimlere göre Pazartesi, Perşembe veya her ay üç gün vb. gibi tutula gelen mûtat oruç dışında Şaban ayının ikinci yarısında oruç tutmak mekruh, Şâfiî mezhebine göre ise haramdır. Üç ayların tüm günlerini peş peşe oruçlu geçirmek sünnette olmayan, sonradan uydurulmuş bir davranış biçimidir. Bazı insanların önemli bir sünnet gibi Recep ve Şaban ayının tümünü oruçla geçirerek oruç aylarını üçe çıkarmaları doğru değildir. Bunun yanında, Recep ve Şaban ayının bazı günlerinde oruç tutup bazı günlerini oruçsuz geçirmek çok daha fazîletlidir.

Peygamber Efendimiz, Ramazan'a vücut biraz hazırlansın diye, Şaban'ın on beşinden sonra oruç tutmayı tavsiye etmiştir. Hattâ Peygamberimizin Şaban'ın sonlarına doğru tutmamayı da tavsiye ettiği rivayet edilmiştir. Kendisi Recep'te ve Şaban'da çok oruç tutmuştur. O; "*Bazen oruca bir sarılırdı, hiç bırakmayacakmış gibi olurdu. Bazen da bir bırakırdı, galiba bu sefer hiç tutmayacak diye düşünülürdü*". Demek ki "*Alışkanlık olmasın, herkes tutacak sanılıp da mecburiyet olmasın!*" diye bazen tutmuş, bazen de tutmamıştır. Ama Recep'te ve Şaban'da çok oruç tuttuğunu biliyoruz.

Hz. Ümmü Seleme: "*Ben Rasûlullahın (s) Şaban ve Ramazan dışında iki ayı peş peşe tam olarak oruçla geçirdiğini görmedim*".

Üsâme (r): "*Ey Allah'ın Rasûlü, Şaban ayında tuttuğun kadar başka aylarda oruç tuttuğunu göremiyorum (sebebi nedir?)*" diye sordum. Şu cevabı verdi: "*Bu Recep'le Ramazan arasında insanların gaflet ettikleri bir aydır. Halbuki o, amellerin Rabbü'l-âlemîn'e yükseltildiği bir aydır. Ben, oruçlu olduğum halde amelimin yükseltilmesini istiyorum*".

Hz. Peygambere "*Ramazandan sonra hangi oruç efdaldir?*" diye soruldu, "*Ramazan'ı tazim için Şa'bân!*" buyurdu. Tekrar "*Hangi sadaka efdaldir?*" diye soruldu, "*Ramazan'da verilen!*" cevabını verdi.

**9. Bozulan nafile orucu kaza etmek**

Başlanmış nâfile bir orucun bozulması durumunda bunun kazâ edilmesi Hanefîlere göre vâcip, Mâlikîlere ise göre farzdır. Şâfiî ve Mâlik'ten gelen başka bir rivâyete göre ise nafile orucun kazâsı gerekmez.

**D. Haram**

*Harâm (mahrem, mahzur);* sübût ve delâleti kesin delille yasaklanmış olan ve terk edilmesi istenen şeydir. Haram oruçlar şunlardır:

**1. Hayızlı ve nifaslı kadınların oruç tutmaları**

Bu durumda tutulan oruç geçerli olmadığı gibi, günah işlenmiş olur. Kadınlar bu günlere denk gelen Ramazan oruçlarını daha sonra kazâ ederler.

**2. Ramazan bayramının 1. günü, Kurban bayramının ilk 4 günü oruç tutmak**

Ramazan ve Kurban bayramı günleri oruç tutmak haramdır. Çünkü Hz. Peygamber bu günlerde oruç tutmayı yasaklamıştır: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ صِيَامِ يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ النَّحْرِ "*Rasulullah (s) iki günde oruç câiz olmaz: Fıtır (Ramazan bayramının 1.) günü ve Nahr (Kurban bayramı) günü*". Bunun için oruç tutmanın yasak olduğu günlerin başında bayram günleri gelir. Ramazan bayramının sadece 1. gününde ve Kurban bayramının ise 4 gününde oruç tutmak haramdır (bir görüşe göre tahrîmen mekruhtur). Bu günlerde oruç tutmanın hoş karşılanmayıp yasaklanmasının anlamı açıktır. Bayram günlerinin yeme, içme ve sevinç günleri olması yanında, her birinin ayrı bir anlamı da vardır. Ramazan bayramı, bir ay boyunca Allah için tutulan orucun arkasından verilen bir "*genel iftar ziyâfeti*" hükmündedir ve bu anlamından ötürü ona "*Fıtır bayramı (İftar bayramı)*" denilmiştir. Böyle toplu iftar gününde oruçlu olmak, Allah'ın sembolik ziyâfetine katılmamak anlamına gelir ki, bunun en azından edep dışı olduğu ortadadır. Allah için kurbanların kesildiği Kurban bayramı günleri de ziyâfet günleridir. Peygamberimiz "*Arefe günü, kurban günü ve teşrik günleri, biz Müslümanların bayramıdır. Bu günler yeme-içme günleridir*" buyurmuşlardır. Bunun için bu günler, Allah'ın kullarına birer ziyafet günleridir. Oruç tutarak Allah'ın ziyafetinden kaçmak doğru değildir. Bu günlerde oruca başlayıp, bunu bozmak kaza gerektirmez. Çünkü caiz görülmeyen şey benimsenmiştir. Diğer bir görüşe göre ise kazası gerekir.

**E. Mekrûh**

Mekruh olan oruçlar iki kısımdır:

**1. Tahrîmen mekruh**

*Tahrimen mekruh:* Mekruhun harama yakın olan kısmıdır, vâcip karşıtı olarak kullanılır. Mekruh ifadesi, prensip olarak *tahrîmen mekruh* anlamında kullanılır.

**Kesintisiz olarak yıl boyu oruç tutmak (Savm-i dehr)**

Oruç tutulması yasaklanan bayram günlerinde iftar edilmeksizin tam bir sene devamlı oruç tutulması mekruhtur. Buna s*avm-i dehr* denir. Bayram günleri iftar edildiği takdirde, böyle bir oruçta sakınca yoktur. Ancak bu oruç, oruç sahibini takatsiz düşürmemeli ve onu bir adet haline getirmemelidir. Hz. Peygamber "*Kim ebed orucu tutarsa, ne oruç tutmuş, ne iftar etmiştir*" buyurmuştur. Üç sahâbe, müminlerin annelerine müracaat ederek Hz. Peygamberin gizlice yaptığı ibâdetleri sormuşlardı. Aldıkları cevap kendilerini tatmin etmemiş ve "*Biz nerede, Rasûl-i Ekrem nerede?! Allah, O'nun gelmiş geçmiş bütün günahlarını affetmiştir*" diyerek değişik bir yorumda bulunmuşlardı. Bu üç sahâbeden biri "*Ben geceleri hep namaz kılacağım*", diğeri "*Ben hayatım boyunca ara vermeksizin oruç tutacağım*", öbürü ise "*Ben evlenmeyeceğim*" taahhüdünde bulunmuştu. Bunu haber alan Peygamberimiz, onlara *"Şöyle şöyle diyenler sizler misiniz?"* demiş ve şöyle buyurmuştur: "*Allah'a yemin olsun ki, şunu iyi bilin ki, ben sizin Allah Teala'dan en çok korkan ve sakınanınızım. Fakat bazen nâfile oruç tutar, bazen tutmam. Bazen nâfile namaz kılar,*

*bazen uyurum. Ben evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir"* " (Bu üç sahâbenin Hz. Ali, Abdullah b. Amr b. Âs ve Osman b. Maz'un olduğu rivâyet edilir).

Bâhilî (r) Peygamber Efendimize gelip "*Ey Allâh'ın Rasûlü! Beni tanıdınız mı?" dedi. Hz. Peygamber "Sen kimsin?" (tanımadım)*" buyurdu. Adam "*Bir sene önce size gelmiş olan Bâhilîyim*" dedi. Hz. Peygamber "*Seni böylesine değiştiren nedir? Halbuki sen çok iyi görünüyordun*" buyurdu. Adam "*Senden ayrıldığım günden beri, geceleri hâriç aslâ yemek yemedim*" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "*Kendine işkence etmişsin! Sabır ayını (Ramazan) bütünüyle, diğer aylardan da birer günü oruçlu geçir*" dedi. Adam "*Benim için bu sayıyı artırınız. Zira benim gücüm bundan fazlasına yeter*" dedi. Hz. Peygamber "*O halde her aydan iki gün oruç tut!*" buyurdu. Adam "*Daha artırınız*" dedi. Hz. Peygamber "*Peki her aydan üç gün!*" buyurdu. Adam "*Biraz daha artırınız*" dedi. Peygamber Efendimiz "*Haram aylarında (Recep, Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem) üç gün oruç tut, bırak; üç gün oruç tut, bırak; üç gün oruç tut, bırak*" buyurdu ve üç parmağını birleştirip bırakmak sûretiyle de fiilen gösterdi.

Peygamberimiz, belirli zamanlarda tutulması emir ve tavsiye edilen oruçlar dışında sürekli olarak her gün oruç tutulmasını uygun görmemiştir. Ashaptan Selman-ı Farisî, Ebu'd-Derdâ'yı ziyarete gitti ve bulamadı. Eşini eski elbise içinde perişan bir durumda görünce "*Bu ne haldir?*" diye sordu. Kadın "*Kardeşin Ebu'd-Derdâ'nın dünya ile işi yok ki, gündüz oruç tutar, gece namaz kılar*" diye yakındı. Bu sırada kocası Ebu'd-Derdâ da geldi. Selman'ı selâmladı ve onun için yemek hazırlayıp önüne getirdi. Selman ona "*Haydi sen de ye!*" dedi. Ebu'd-Derdâ "*Ben oruçluyum*" deyince, Selman "*Vallahi sen yemeyince ben de yemem*" dedi. Bunun üzerine o da, orucunu bozup misafiri ile yedi. Gece olunca Ebu'd-Derdâ gecenin ilk saatlerinde namaza kalkmak istedi. Selman "*Uyu!*" diyerek ona engel oldu. Ebu'd-Derdâ da uyudu. Sonra tekrar kalkmak isteyince yine Selman "*Uyu!*" diyerek ona engel oldu. Selman gecenin geç vaktinde "*Şimdi kalk!*" dedi, ikisi de kalkıp abdest aldılar ve namaz kıldılar. Namazdan sonra Selman Ebu'd-Derdâ'ya "*Kardeşim! Şüphesiz senin üzerinde Rabbının hakkı vardır. Kendinin de hakkı vardır. Ailenin de hakkı vardır. Binaenaleyh her hak sahibine hakkını vermelisin*" dedi. Sonra Ebu'd-Derdâ Peygamberimizin huzuruna gelip olanları anlatınca, Peygamber Efendimiz "*Selman doğru söylemiştir*" buyurdu. Görülüyor ki bir Müslüman'ın yapmakla yükümlü bulunduğundan fazla olarak kendisini tamamen ibadete vererek vücudunu zayıf düşürmesi, dünya ile ilgisini kesmesi ve ailesini ihmal etmesi doğru değildir.

İslâm, her konuda ifrat (istenenden, normalden az yapmak) ve tefritten (istenenden çok fazlasını yapmakta, çok aşırıya kaçmaktan) uzak olmayı, aşırılıklardan kaçınmayı, dengeyi tavsiye eder. Hz. Peygamber "*Aşırı gidenler helâk olmuştur*" buyurmuş ve bu hükmü üç kere tekrar etmiştir. İslam'da ne Hint çilecileri gibi nefsin bütünüyle öldürülmesi için arzuya açılmış savaş, ne de hedonist (hazcı, zevk perest), tüketici ve açgözlü kültürlerin (tarihî, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerlerin, düşüncenin, bilginin) kışkırttığı istek ve tutkuların egemenliğine boyun eğmek vardır. Savm-i dehrin yasaklanmasının bir sebebi de, insan gücünü aşan sinirsiz limitlere sahip olması yanında, yemekle yaşanacak olan sevincin yok edilmemesidir: "*Oruçlunun iki sevinç anı vardır: Biri iftar ettiğinde, diğeri de Rabbine kavuştuğundadır*". Her şeyin kendi itidalinde seyrettiği insani durumlarda başarılmış zorlu bir ibadet sonunda yemek sadece hak edilmez, aynı zamanda hayatın iç derinliğinde bir şenliğe (coşku veren eğlendirici gösteriye) ve sevince [istenen veya hoşa giden bir şeyin olmasıyla duyulan coşkuya (geçici hayranlık veya heyecan durumuna)] dönüşür. İftar sofraları bu yüzden daima küçük ölçekte birer şölen (ziyafet, eğlence, sanat gösterisi, din töreni niteliğinde yemek toplantısı) havasında olurlar.

İtidâl muhâfaza edilemediği zaman ifrat ve tefritler baş gösterir. Aşırıya giden kimse bir müddet sonra yorulur ve yapması gereken asgarî seviyeyi dahi korumakta güçlük çeker. İbâdetler konusunda devâsı en zor dert, usangaçlıktır (tekrarlanması, uzun sürmesi dolayısıyla bir şeyden hoşlanmaz veya sıkılır duruma gelmek, bıkmak, bezmektir). Nefis bir tâatten usandığında artık bir daha huşû (mütevazi, sâkin, saygılı, ihlaslı ve itâatkâr olmak, boyun eğmek ve söz dinlemek, Allah'a yönelmek ve ibâdet etmek, gönlü korku ve saygı ile dolu olmak) havasına giremez. Hz. Peygamber "*Her şeyin bir zindelik hâli vardır, her zindeliğin de bir gevşeklik ve usanma hâli*

*vardır*" hadîsiyle bu mânâyı kastetmiştir. Allâh Teâlâ insanların fıtratlarını bildiği için, her ibâdeti; aynen hastaya verilen ilaç gibi ne az, ne de çok, tam ölçüsünde takdir buyurmuştur.

**2. Tenzihen mekruh**

*Tenzîhen mekruh:* Mekruhun helâle yakın olanıdır. Tenzihen mekruh olan oruçlar şunlardır:

**a. Muharrem'in sadece 10. gününde (Âşûrâ gününde) oruç tutmak**

Hz. Peygamber Medine'ye gelince Yahûdileri Âşûre günü oruç tutar gördü. Onlara "*Bu da ne (niçin oruç tutuyorsunuz)?*" diye sordu. "*Bu, sâlih (hayırlı) bir gündür. Allah, o günde Benî İsrâil'i düşmanlarından kurtardı. (Şükür olarak) Hz. Mûsâ o gün oruç tuttu*" dediler. Hz. Peygamber "*Ben Mûsâ'ya sizden daha lâyığım (yakınım)*" buyurup o gün oruç tuttu ve Müslümanlara da tutmalarını emretti.

Peygamberimizin zevcelerinden birisi: "*Rasûlüllah Zilhicce'den dokuz gün ile Âşûre günü oruç tutardı. Bir de her aydan üç gün, ayın ilk pazartesi ile Perşembe günü oruç tutardı*",

Hz. Aişe: "*Ramazan (farz olmazdan) önce Aşûre orucu tutuluyordu. Ramazanın farziyeti indikten sonra onu dileyen tuttu, dileyen de tutmadı*".

Hz. Peygamber:

"*Ramazan orucu dışında en fazîletli oruç, Allah'ın ayı Muharrem'de tutulan oruçtur. Farzlar dışında en fazîletli namaz da gece namazıdır*",

"*Aşûre gününün fazîletine kavuşmağa bakınız. Çünkü o gün, Allah Teala'nın günler arasında seçtiği mübârek bir gündür. Bu gün oruç tutan kimseye, Allah Teala, meleklerin, peygamberlerin, şehîtlerin ve sâlihlerin ibâdetleri kadar sevâp verir*",

"*Aşûre günü oruç tutun! Çoluk çocuğunuza iyilik yapın! Bir kimse, Aşûre günü çoluk çocuğuna iyilik yapıp, sevindirse, Allah Teala ona senenin diğer günlerini iyi eder*",

"*Ramazan ayındaki oruçlardan sonra, en fazîletli oruç, Muharrem'in orucudur. Farz namazlardan sonra en fâziletli namaz gece namazıdır*",

"*Aşûre gününün orucu, bir senelik geçmiş günahlara keffârettir*",

"*Muharrem ayında bir gün oruç tutana, bugüne karşılık otuz gün oruç sevâbı yazılır*",

"*Aşure orucunun önceki yılın günahlarına keffaret olacağını Allah'tan umarım*",

"*Aşûre günü tutulan oruç, kırk yıllık günaha keffârettir. Aşûre gecesini ihyâ edip, sabahleyin de oruç tutan kimse, ölüm acısını duymayarak vefât eder*",

"*Muharrem'in 10'unda tutulan oruç, bir senelik gelecek günahlara keffâret olur*",

Aşûre günü oruç tutmanın sevâbı çoktur. Hz. Peygamberin devamlı olarak Muharrem'in 10. günü oruç tuttuğu rivâyet edilmiştir. Fakat sadece o günde oruç tutulması doğru görülmemiş, bunun yanında bir önceki veya bir sonraki günün de oruçlu geçirilmesi tavsiye edilmiştir. Aşûre günü orucunun mekruh olmaması için 9. 10. veya 10. 11. veya 9. 10. 11. günleri tutmak lâzımdır. İbn Abbas (r): "*Muharremin 10. gününde oruç tutmak istiyorsanız, dokuzuncu ve 10. günleri de tutunuz. Yahûdilere benzemeyiniz*" buyurmuştur.

**b. Kasten yalnız Cuma ve Cumartesi günlerinde oruç tutmak**

Oruç tutmak için özellikle Cuma gününü seçmenin mekruh oluşu, bu günün Müslümanların haftalık bayram günü kabul edilmesidir. Peygamberimiz mûtat orucun denk gelmesi dışında, özellikle cuma günü oruç tutmamayı tavsiye etmiştir:

"*Cuma gecesini, diğer geceler arasında gece namazına tahsis etmeyin. Cuma gününü de diğer günler arasında oruç günü olarak tâyin etmeyin. Ancak birinizin tutmakta olduğu oruç arasına denk gelirse o hâriç*",

"*Cumartesi günleri, farz oruçlar dışında oruç tutmayın. Biriniz yiyecek nevinden bir şey bulamaz da sadece üzüm (asması) kabuğu veya bir ağaç çöpü bulacak olsa, onu ağzında çiğnesin (ve yine de cumartesi günü oruçlu olmasın)*".

Kişinin öteden beri alışkanlık haline getirdiği oruç bu günlere rastlarsa, özel olarak bu günlerde oruç tutma kastı bulunmadığı için, bunun bir sakıncası yoktur.

**c. Kasten yalnız Nevruz günü (ilkbaharın ilk günü, 21/22/23 Mart) ve Mehrican / Mihrican günü (sonbaharın ilk günü, 16 Eylül) oruç tutmak**

Çünkü bu günlere hürmet edilmiş gibi olur. Oysa ki bunlara hürmet haramdır. Eğer adet üzere tutulan bir oruç bu günlere rastlarsa, bunun keraheti olmaz.

**Nevruz:** Mart'ın 22'sine rastlayan günün ismidir. Bu, Rumi Mart'ın dokuzuna tekabül etmektedir. Bugün, Mecusîlik devrini yaşayan İran'dan kalma bir gündür. Onlar, bu günü takdis etmiş olduklarından biz Müslümanlar buna kıymet veremeyiz ve bunu tazim edecek hiçbir harekette bulunamayız. Onun için bugüne hürmeten oruç tutmak mekruh görülmüştür. İran'da vaktiyle Dahhak adında zalim bir hükümdar vardı. Halka işkence yapmakta idi. Bu hükümdarın hayat hikayesine İranlıların mübalağaya olan temayülü ile birlikte masalımsı ifadeler karışmış bulunmaktadır. Buna göre, hastalanan bu zalim hükümdara doktor suretinde görünen şeytan, ağrıyan yerine insan beyninin vurulması halinde sızının dineceğini söylemiştir. Dahhak, idam mahkumlarından birinin başının kesip beyninin getirilmesini söylemiş. Kısa zamanda isteği yerine getirilmiş ve getirilen beyin ağrıyan yere vurulmuş. Ağrı dinmiş ise de kısa bir zaman sonra tekrar başlamış. Tekrar bir adamın başını kestirip beyninin ağrıyan yerin üzerine vurdurmuş. Sızılar diner gibi olmuş ve bir müddet sonra bütün şiddeti ile tekrar başlamış. Bir beyin daha, bir beyin daha derken idam mahkumları tükenmiş. Sonra diğer mahkumlardan baş kesme işi başlamış. Bunlar da sona erince, müdafaasız halk tabakasından bir ferdi yakalayıp başı kesilip beynini çıkartma işlemleri yaygın hale gelmiş. Günlerden bir gün, Kave ismindeki bir demircinin gözleri önünde oğlunu alıp götürmüşler. Yavrusunun idama götürülmesinin acısını bütün şiddeti ile kalbinde hisseden Kave, önündeki deri önlüğü çıkarmış ve demir dövdüğü örsün üzerine çıkarak feryada başlamış. Etraftan koşuşan esnaflar ve çıraklar, halk tabakası ve eşraf büyük bir kalabalık teşkil etmişler. İşte o sırada Kave "*Ey ahali, bu zulme ne zamana kadar daha dayanacak ve bu zillete ne vakte kadar sabredeceksiniz? Bu zalim, bugün benim oğlumu gözümün önünde aldırıp, acısının dinmesi pahasına boynunu cellada teslim etti. Bu gidişle bir gün sizin de oğlunuz ve nihayet hepimiz bu zalimin bıçağı altında can vereceğiz. Benim arkamdan geliniz, onun işini bitirelim*" gibi laflar etmiş. Yüreği yanık Kave'nin sözleri, etrafındaki insanların gözlerini yaşartmış ve tesir altında bırakmış. O, önündeki deri önlüğü bir sırığın ucuna bağlayıp bayraklaştırmış ve halkın önüne düşmüş. O önde, halk da onun peşinde giderken, duruma muttali olan insanlar, sokak ve caddelere söküp edip Kave'nin peşine takılmışlar ve nihayet Dahhak'ın sarayına varıp dayanmışlar. Dahhak'ı tahtında yakalayıp işini bitirmişler ve yerine halkın teveccühünü kazanmış bulunan Feridun isminde birini geçirip İran'a şah yapmışlar. Bu hadise, Rumi Mart'ın 9. gününe rastlamış. İşte mesut ve yeni bir günün başlamasına işaret olarak *Nevruz* adı verilmiş. Bu hadise İran'a ait tarihi bir vakadır. Bizim için takdis ve tebcile değil, ibret almaya vesile olacak bir gündür. O günkü Mecusi İran'ın takdis ettiği bir güne değer vermek, ona karşı bir özenti kokusu taşıyacağından yasaklanmıştır.

Nevruz, İran ve Bahai takvimlerine göre yılın ilk gününü temsil eder. Bazı topluluklar bu bayramı 21 Mart'ta kutlarken, diğerleri kuzey yarım kürede ilkbaharın başlamasını temsilen 22 veya 23 Mart'ta kutlarlar.

**d. Savm-ı visâl**

*Savm-ı visâl;* akşamdan iftar etmeyerek bir günün orucunu ertesi güne birleştirmek, iftar etmeden iki-üç gün arka arkaya oruç tutmaktır. Hz. Peygamber iftar etmeden bir günün orucunu öbür günün orucuna eklemeyi yasaklayınca, ashâp "*Yâ Rasulellah! Fakat siz ekliyorsunuz?*" demişler. Peygamberimiz "*Şüphesiz ben sizin gibi değilim. Ben yedirilip içirilmekteyim*" buyurmuştur.

**e. Şek günü oruç tutmak**

Havanın bulutlu olması gibi sebepler yüzünden Şaban'ın 29'dan sonraki günün Şaban ayına mı, yoksa Ramazan ayına mı âit olduğu konusunda şüphe meydana gelirse, bu güne *yevm-i şek* denilir. Bu günün Ramazan ayına âit olup olmadığında kuşku bulunduğu anlamına gelir. Şek günü, Şaban'ın 30. günüdür. İsterse havada bir engel bulunmasın. Çünkü o gün, başka bir beldede hilalin görünmüş olması mümkündür. Bu, hilalin doğuşunun değişik yerlerde olabileceğine itibar

edilmesine göredir. Hilalin doğuşunun değişik yerlerde olabileceğini kabul edenlere göre, bir günün şek günü sayılabilmesi için, hava bulutlu olmalıdır, yahut gecenin 30. gece olduğuna dair bir alamet bulunmalıdır. Mesela, hilalin görüldüğüne dair olan şehadet reddedilmiş olmalıdır.

Şek günü oruç tutmak mekruhtur. Ramazan ayı girmeden önce, onu karşılamak maksadıyla bir veya iki gün oruç tutmak doğru değildir. Böyle bir oruç, farz olan ve kaç gün olduğu kesinlikle bilinen Ramazan orucuna ilâve endişesi taşıdığı için mekruh görülmüştür. Hz. Peygamber "*Sizden biriniz Ramazanı bir gün veya iki gün oruçla karşılamasın. Ancak mutadı olan bir orucu tutuyorsa onu tutsun*" buyurmuştur. Ancak, ayın ve haftanın belirli günlerinde oruç tutmayı alışkanlık haline getiren kimsenin oruç tuttuğu günler Ramazan öncesindeki iki güne rastlarsa bu oruçları tutmak mekruh olmadığı gibi, Ramazandan önce iki günden fazla oruç tutmak da (Ramazana ilâve endişesi ortadan kalktığından) mekruh değildir. Şek günü Ramazan orucuna niyetle oruç tutmak tahrîmen mekruhtur. Fakat bu günde oruç tutmak genel olarak mekruh olmakla birlikte, nâfile niyetiyle tutulan orucun geçerli olacağı, hatta bu günün Ramazanın birinci günü olduğunun anlaşılması halinde farz olan oruç yerine geçeceği söylenmiştir.

Hz. Peygamber Ramazan orucunu hilali görmezden bir gün önce başlatmayı yasaklamıştır.

Hz. Peygamber Ramazan ayından önce minberde buyurdular ki: "*Ramazan falan gün başlayacak. Biz daha önceden oruç tutarız. Dileyen önceden başlasın, dileyen de (o güne kadar tutmayı) tehir etsin*".

Şek gününde, "*Ramazan ise oruç tutmaya, değilse iftar etmeye*" şeklinde bir niyetle oruç tutulmuş olmaz. Çünkü oruca niyet edilince kesinlik gerekir. Böyle tereddütle oruca niyet olamaz.

Şek günü, "*Ramazan ayına veya bir vacip oruca*" niyet edilerek oruç tutulsa, bakılır: Eğer Ramazan olduğu anlaşılırsa, bu oruç Ramazan orucundan sayılır. Ramazan olmadığı anlaşılırsa, Ramazan orucuna niyet edilmiş olduğu takdirde nafile bir oruç olur, iftar edilirse, kazası gerekir. Fakat bir vacibe niyet edilmiş olduğu takdirde, o vacip oruç sahih olur. Eğer o günün Şaban'dan mı, yoksa Ramazan'dan mı olduğu anlaşılmazsa, bir vacip için niyet edilmiş olan oruç, o vacip için sahih olmaz. Çünkü o günün Ramazan'dan olması ihtimali vardır.

Şek gününde nafile oruca niyet edilse, sahih olan görüşe göre bunda bir sakınca yoktur. Ramazan olduğu anlaşılırsa, Ramazan orucu tutulmuş olur. Şaban olduğu bilinirse nafile olur. Bu durumda iftar edilirse kazası gerekir. Çünkü bunun tutulması benimsenmiştir.

Şek gününde ihtiyaten oruç tutan kimse, unutarak bir şey yedikten sonra, o günün Ramazan olduğu anlaşılmakla oruca niyet etse, bu yeterli olmaz, o günü kaza etmesi gerekir. Ancak o gün akşama kadar bir şey yeyip içmemesi lazım gelir. Diğer bir görüşe göre, bu halde niyet ederek tutacağı oruç sahih olur. Çünkü niyetten önce olan unutma, niyetten sonraki unutma gibidir.

Şek günü, insanlara yaymamak suretiyle oruç tutmak, ilim sahibi kimseler için daha faziletlidir. Halk için tedbirli olmak daha faziletlidir. Onlar ihtiyatlı davranarak zeval vaktine (güneşin gökyüzünün ortasından batıya doğru hareket etme zamanına/öğle zamanına) kadar orucu bozan şeylerden sakınırlar. Ramazan olmadığı anlaşılınca iftar ederler. Böylece Ramazan'dan olmayan bir günü Ramazan'dan saymış olmazlar. Bu hususta bilgi sahibi sayılanlar (havas), şek gününde oruca nasıl niyet edileceğini bilenler ve aynı zamanda o günün Ramazan olduğuna dair kesin kanaat sahibi olmayanlardır. Bu şekilde niyet edilmesini bilmeyenlerde halk sınıfıdır (avamdır).

Şaban ayında tamamen oruç tutan veya son üç gününde oruçlu bulunan kimse için de, şek günü oruç tutması daha faziletlidir.

### f. Normal oruçla birlikte ibadet inancı ile susma orucu tutmak

Düşünmek için veya faydasız sözlerden kaçınmak için susmakta kerahet yoktur. Susma orucu; bugünkü tabirle insanın "*susma hakkı*"nı kullanarak hiç kimseyle hiçbir şey konuşmama, çok gerekli ihtiyaçların karşılanması için meramını el kol hareketleri veya bir takım remizlerle ifade etmektir. Hz. Zekeriyya'nın talebi üzerine ona "*verilen ayet*" bu türdendir:

كهيعص (1) ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا (2) إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا (3) قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ
الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا (4) وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا (5)

يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا (6) يَازَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا (7) قَالَ رَبِّ
أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا (8) قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ
تَكُ شَيْئًا (9) **قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا** (10) فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ
أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا (11) يَايَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا (12) وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا (13) وَبَرًّا
بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا (14) وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا (15)

"1- *Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.* 2- *Bu, Senin Rabbinin, kulu Zekeriyya'ya olan lütuf ve ihsanının anlatımıdır.* 3- *O Rabbine gizlice seslenip şöyle niyaz etmişti:* 4- *"Ya Rabbi, iyice yaşlandım, kemiklerim zayıfladı, eridi, başımdaki saçlarım ağardı, beyaz alevler gibi tutuştu. Ya Rabbi, Sana her ne için yalvardıysam, asla mahrum kalmadım, bedbaht olmadım".* 5- *Doğrusu ben arkamdan yerime geçecek akrabamdan ötürü endişeliyim. Eşim de kısır. Bana lûtf-u kereminden öyle bir varis nasip et.* Yani akrabalarım içinde bana emanet edilen görevi üstelenebilecek dini ve ahlâkî bakımdan düzgün hiçbir kimse göremiyorum. 6- *Ki o, bana da, Yakup hanedanına da varis olsun. Onu, razı olacağın bir insan eyle ya Rabbi!".* Zekeriyya (a), Harun (a) neslindendi. İsrailoğulları Filistin'i fethettikten sonra ülkeyi on iki kabileye miras olarak dağıttılar. On üçüncü olan ve Harun'dan (a) gelen Levililer'e dinî hizmetler düştü. 7- *(Allah Teala şöyle) buyurdu: "Zekeriyya! Biz, sana adı Yahya olacak bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce, kimseyi ona adaş yapmadık. (Bu adı alan olmadı).* Yahya; yaşayacak, yaşasın, manevi erdemleriyle hep diri kalsın, her zaman hatırlansın demektir. 8- *(Zekeriyya) "Ya Rabbi, nasıl olur benim çocuğum olabilir ki eşim kısır, ben ise bir pîr-i faniyim" dedi.* 9- *Melek dedi: "Öyledir, fakat Rabbin buyurdu ki: "Bunu yapmak bana pek kolay. Nitekim seni yoktan var eden de Ben değil miyim?".* 10- ***"Bana bir alamet göster ya Rabbi" dedi. Allah buyurdu: "Senin alametin, sağlığın yerinde olmasına rağmen (üç gün) üç gece insanlarla konuşamamandır".*** 11- *Derken, namazgâhından halkının karşısına çıkıp "Sabah akşam Rabbinize tespih, ibadet edin" diye işarette bulundu.* 12-14- *"Yahya! Kitaba var kuvvetinle sarıl" dedik ve henüz çocuk iken ona hikmet verdik. Tarafımızdan bir merhamet, arı duru bir gönül de ihsan ettik. O haramlardan çok sakınan bir insandı. Anne ve babasına iyi davranan hayırlı bir evlattı, asla zorba ve isyankâr biri değildi.* 15- *Doğduğu gün de, vefat ettiği gün de, diriltilip kabirden kalkacağı gün de selam olsun ona* (Meryem 19/1-15).

Hz. İsa'yı babasız doğuran Meryem'e Cebrail'in (a) önerdiği oruç da böyledir:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا (16) فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا
بَشَرًا سَوِيًّا (17) قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا (18) قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا (19) قَالَتْ أَنَّى
يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا (20) قَالَ كَذَلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا
مَقْضِيًّا (21) فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا (22) فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَالَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا
(23) فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا (24) وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا (25) **فَكُلِي**
**وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا** (26) فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا
تَحْمِلُهُ قَالُوا يَامَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا (27) يَاأُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا (28) فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا
كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا (29) قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا (30) وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ
وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا (31) وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا (32) وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ
وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا (33) ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ (34) مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى
أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (35) وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ (36) فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ
لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ (37) أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (38) وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ
الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (39) إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ (40)

"**16-** *Kitapta Meryem'i de an! Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekiliverdi.* Beyt-i Mukaddes'in veya evinin doğu tarafına çekilmişti. Hıristiyanlar doğu tarafını kıble edinmişlerdir. **17-** *Onlarla kendisi arasına bir perde gerdi. Biz de ona Ruhumuzu (Cibril'i)*

*gönderdik de, ona kusursuz, mükemmel bir insan şeklinde görünüverdi.* **18-** *Meryem irkildi ve şöyle dedi: "Ben, Rahman'a sığındım senden. Eğer Allah'tan korkup haramdan sakınan bir kimse isen çekil yanımdan!".* **19-** *Ruh (Cebrail) şöyle dedi: "Ben, Rabbinden sana gelen bir elçiyim. Sana tertemiz bir erkek çocuk hediye edeyim diye geldim".* **20-** *Meryem şöyle dedi: "Nasıl oğlum olabilir ki bana eli değen bir tek erkek bile olmamıştır. İffetsiz bir kadın da değilim!".* Kuran, Hz. Meryem'in bakire, yani hiçbir erkek ile evlilik ilişkisi olmadığını bildirir. **21-** *Ruh (Cebrail) şöyle dedi: "Öyledir, ama Rabbin dedi ki: "Bu iş bana pek kolaydır. Çünkü biz onu insanlara kudretimizin bir alameti ve tarafımızdan bir rahmet kılacağız ve artık bu, hükme bağlanmış, olup bitmiş bir iştir".* **22-** *Sonra çocuğuna hamile kaldı ve bu haliyle uzakça bir yere çekildi.* Uzaklaşması, çocuğuna babasız hamile kaldığının güçlü bir delilidir. Normal tarzda olsaydı evini, barkını, her şeyini bırakıp uzak bir yere çekilmezdi. **23-** *Derken doğum sancısı onu bir hurma ağacına dayanmaya zorladı. Şöyle dedi: "Ay! Ne olaydım, keşke bu iş başıma gelmeden öleydim, adı sanı unutulup gitmiş biri olaydım!".* Bu sancılar Hz. Meryem'in diğer anneler gibi doğurduğunu, Hz. İsa'nın herhangi bir çocuk gibi dünyaya geldiğini gösteriyor. Hz. İsa'nın insanlardan uzak bir yerde doğduğu anlaşılıyor. **24-** *Derken, Ruh (Hz. Cebrail/Hz. İsa), ona alt taraftan şöyle seslendi: "Sakın üzülme! Rabbin senin alt yanında bir su arkı meydana getirdi.* Bunu söyleyen melek veya yeni doğan çocuk olabilir. **25-** *Haydi, hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine taze hurmalar dökülsün.* **26-** (Hz. Meryem, Hz. İsa'yı dünyaya getirdikten sonra Cebrail (a) ona şöyle dedi:) ***Artık ye, iç, gözün aydın olsun eğer herhangi bir insana rastlarsan şöyle de: "Ben Rahmana oruç adamıştım, de, o sebeple bugün hiç kimseyle konuşmayacağım".*** Bakire ve temiz Hz. Meryem'in orucu, Cebrail'in (a) kendisine telkin ettiği '*kelime*'yi her türlü kirlilikten korumaya ve işin mahremiyetinden habersizlerin yaralayıcı dillerine karşı sırrı muhafaza altına almaya matuftur. Hz. Meryem için herhangi bir çocuğu hamile olarak taşımaktan çok daha ağır olanı, bir '*kelime*'de tecelli eden sırrı ifşa etmeden taşımak ve sırası geldiğinde bu sırrın ifşasını ete kemiğe bürünen kelimeye bırakmaktır. Bütün bu ağır görevleri '*susma hakkı*'nı kullanarak üstlenmekten başka çare yoktur. Demek ki bazen susmak konuşmaktan çok daha etkili mesaj vermenin aracıdır. **27-** *Onu kucağına alıp akrabalarına getirdi. Şöyle dediler: "Kız Meryem! Sen ne tuhaf bir şey yapmışsın öyle!* **28-** *Ey Harun'un kardeşi! Baban kötü bir insan değildi. Annen de iffetsiz bir kadın değildi!".* Arapça'da "*eb (baba)*", "*eh (kardeş)*" ve "*uht (kız kardeş)*" kelimeleri birçok durumda geniş mânada kullanılır. Gerçek bir kardeşlik değil, akrabalık ve mensubiyet bildirir. Hz. Peygambere bu, bir müşkül olarak sorulmuş, o da "*Meryem zamanındaki insanlar, kendilerinden önce geçen peygamberlerinin ve iyi kimselerin isimlerini çocuklarına isim yaparlardı, yani onlara nispet edilirlerdi*" buyurmuştur. Nitekim Hz. Safiyye, bazı kadınların kendisine "*Yahudi kızı Yahudi!"* dediklerini şikâyet edince o şöyle buyurmuştu: *"Sen onlara şöyle deseydin ya!: "Oh ya, Harun babam, Musa amcam, Muhammed eşim oluyor, daha ne isterim!*". **29-** *Meryem, (bana değil, çocuğa sorun dercesine) çocuğu gösterdi. Dediler ki: "Nasıl olur da, beşikteki bebekle konuşuruz?".* **30-** *Derken bebek şöyle dedi: "Ben Allah'ın kuluyum, O bana kitap verdi, beni peygamber olarak görevlendirdi.* **31-** *Nerede olursam olayım beni kutlu, mübarek kıldı, yaşadığım müddetçe bana namazı ve zekâtı farz kıldı.* **32-** *Anneme saygılı, hayırlı evlat kılıp, asla zorba, bedbaht ve hayırsız biri eylemedi.* **33-** *Doğduğum gün de, öleceğim gün de, kabirden kalkıp dirileceğim gün de selam üzerime olsun!".* **34-** *İşte hakkında şüphe ve tartışmalara girdikleri Meryem oğlu İsa konusunda gerçeğin ta kendisi olan Allah'ın sözü budur.* **35-** *Allah'ın evlat edinmesi olacak iş değildir. O bundan münezzehtir! Bir işi yapmak istedi mi "şöyle olsun" demesi kâfidir.* **36-** *(Hz. İsa şöyle dedi:) "İyi bilin ki Allah benim de Rabbim, sizlerin de Rabbidir, öyleyse yalnız Ona ibadet ediniz. Doğru yol budur".* **37-** *Sonra onun hakkında birtakım gruplar kendi aralarında ayrılığa düştüler. Artık gerçeğin meydana çıkacağı o mühim günün duruşmasında vay o kâfirlerin başına geleceklere!* Bu gruplar Yahudiler ile Hıristiyanlardır. Yahut Hıristiyanların Nesturîler, Ya'kubiler ve Melkâniler şeklinde bölünmeleridir. Tarihi akış içinde Hıristiyanlık yüzlerce gruba bölünmüştür. Titiz bir tevhid inancına sahib olan Unitaire'lerin yanında, ekserî Hıristiyanların teslisi, hatta Mormanlar gibi bir grubun politeizm'i (çok tanrıcılığı) kabul ettiklerini de görürüz. Bu durumu bir yabancı yazar şöyle ifade eder: "*Yeryüzünde başka hiç bir dinin mensupları Hıristiyanlar kadar farklı inançlara ve din savaşlarına sahne olmamıştır*" (De

Glasenapp, *Les cinq grandes religions,* Paris 1954, 415). **38-** *Neler işitecek, neler görecekler onlar, o huzurumuza gelecekleri gün! Gerçeği pek güzel anlayacaklar o gün. Ama o zalimler bu gün tam bir şaşkınlık içindedirler.* **39-** *Sen o hasret ve pişmanlık gününü, o hakların da ilahi hükmün yerini bulacağı günü anlatarak uyar onları! Ama onlar gaflet içindeler, hala iman etmiyorlar onlar.* **40-** *Şu kesin bir gerçektir ki bütün dünyaya ve dünyada yaşayan bütün insanlara Biz varis olacağız (onlar sona erip Baki Allah kalacak) ve ölümden sonra hepsi diriltilip Bizim huzurumuza getirileceklerdir*" (Meryem 19/16-40).

**g. Kadının, kocasının izni olmadan nafile oruç tutması**

Hz. Peygamber "*Kadın, Ramazan dışında kocası varken izin almadan (nafile) oruç tutmasın*" buyurmuştur. Kocası bu orucu bozdurabilir. Kadın da sonradan kocası izin verince veya yalnız kalınca, o bozmuş olduğu orucu kaza eder. Erkek hasta olursa veya oruçlu bulunursa veya hac ve umre için ihramlı olursa, zevcesini nafile oruçtan men edemez. Çünkü bu durumlarda zevcesine yakınlık gösteremez.

Kadınların âile ve toplum içerisindeki statülerine ilişkin olarak oluşan anlayış doğrultusunda, kadının kocasından izinsiz olarak nâfile oruç tutmasının hoş olmayacağı yönünde görüşler vardır. Bu anlayışın, günümüz sosyal ve âile ilişkileri açısından genel geçer olmadığı değerlendirilebilir.

**h. İş veriminin düşmesine yol açması durumunda nafile oruç tutmak**

Maaş veya ücret karşılığı çalışan kimseler, iş veriminin düşmesine yol açması durumunda nâfile oruç tutmamalıdır. Buna mukabil işverenlerin Ramazan ayında, oruç ibâdetinin kolay ve rahat biçimde yerine getirilebilmesi için birtakım tedbirler almaları ve düzenlemeler yapmaları gerekir.

**i. Misafirin, ev sahibinin izni olmadan nafile oruç tutması**

Hz. Peygamber: "*Bir kimse başkasının yanında misafir olunca, ev sahibinden izin almadan oruç tutmasın*".

**XIV. ORUÇLA İLGİLİ (DİĞER) AYETLER**

**A. Oruç Tutanlar Allah Teala'nın Mağfiretine ve Büyük Bir Mükafata Nail Olular**

Bir ayette Allah Teala'nın mağfiret ve büyük mükafatına nail olacaklar sayılırken, mutlak olarak oruç tutanlar da belirtilmektedir:

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ **وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ** وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

"*Allah'a teslim olan erkekler ve teslim olan kadınlar, İslam dinine iman eden erkekler ve iman eden kadınlar, taate devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, dürüst/sadık (iş ve sözlerinde sadık) erkekler ve dürüst kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, (Hak için) mütevazı/gönülden bağlanan/saygıyla Allah'tan korkan erkekler ve mütevazı kadınlar, hayır yolunda infak eden erkekler ve infak eden kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar/çok zikreden kadınlar var ya, işte Allah onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır*" (Ahzâb 33/35).

**B. Keffâretle İlgili Olanlar**

Keffaret; yanlışlıkla veya mecburiyet sonucu işlenen günahın bağışlatılması için şer'i olarak verilen sadaka veya tutulan oruçtur. Keffaret; bazı fiilleri işleyen mükelleflerin günahlarının örtülmesi için İslam'ın koyduğu bazı yükümlülüklerdir. İslâm'da şu beş çeşit keffaret vardır:

**1. Orucu kasten ve taammüden bozmanın keffâreti**

Hz. Peygamber: "*Kim Ramazan ayında orucunu bozarsa, onun üzerine zıhar yapan (karısına "sen bana anamın sırtı gibisin" diyerek onu kendisine haram kılan) kimsenin üzerine lâzım gelen şey (keffâret; Mücâdele 58/3-4: köle azat etmek, bunun mümkün olmaması halinde iki ay üst üste oruç tutmak, buna da gücü yetmez ise altmış fakiri sabah ve akşam doyurmak) gerekir*".

**2. Zıhâr keffâreti**

"3- *Eşlerine zıhar yapıp onlardan ayrılmaya kalkıp da sonra söylediklerinden dönenlerin, eşleriyle temastan önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. İşte size emredilen budur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.* 4- *Buna imkân bulamayan kimse, temaslarından önce iki ay ara vermeksizin oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurmalıdır. Bu hükümler Allah'ı ve Rasûlünü tasdik ve onlarla amel edip Cahiliye uygulamalarını ret etmeniz için konulmuştur. İşte bunlar Allah'ın hudutlarıdır. Kâfirler için gayet acı bir azap vardır*" (Mücâdele 58/3-4). Bu konuda ayrıntılı bilgi "*Keffâret Nasıl Yerine Getirilir?*" başlığında verildi.

* Dili muhafaza etmek

**3. Yemini bozmanın keffâreti**

"*Allah sizi kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yemînlerinizden dolayı değil, fakat kalplerinizin kastettiği yemînlerden dolayı sorumlu tutar. Yemînin keffâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on fakiri yedirmek yahut giydirmek ya da bir köle azât etmektir. Bulamayan üç gün oruç tutmalıdır; yemîninizin keffâreti budur. Yemîn ettiğinizde yemînlerinizi tutun. Şükredesiniz diye Allah size böylece âyetlerini açıklıyor*" (Mâide 5/89).

* Yeminin fıkhî yönü ile ilgili bilgi verelim

**4. Hata ile bir mümini öldürmenin keffareti**

"*Müminin mümini öldürmesi olacak iş değildir, ancak yanlışlıkla olursa başka. Kim yanlışlıkla bir mümini öldürürse mümin bir esir (köle) azat etmesi ve öldürülenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir; ancak onlar diyetten vazgeçip bağışlarsa o başka. Eğer yanlışlıkla öldürülen, kendisi mümin olmakla birlikte size düşman bir kavimden ise, öldürenin mümin bir esir (köle) azat etmesi gerekir. Eğer öldürülen, aranızda anlaşma bulunan bir topluluktan olursa, varislerine teslim edilecek bir diyet ile mümin bir esir azat etmesi gerekir. Bunları yapmaya gücü yetmeyenin (diyet ve köle özgürlüğü için gereken imkânı bulamayanın), Allah tarafından tövbesinin kabulü için ardı ardına iki ay oruç tutması gerekir. Allah her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir*" (Nisa 4/92).

**5. Hac ve umre ibadetinin bazı gereklerini yerine getirememenin keffâreti**

**a) Cinâyet:** Hacda ihram veya harem sebebiyle yapılması yasak olan işleri ifade etmektedir. Hac veya umrede cinâyet sayılan işlerin yapılması halinde, eyleme göre ceza Kıran haccına niyet eden kimsenin, ihram yasaklarından birini işlemesi halinde, biri umrenin, diğeri de haccın ihramı olmak üzere, her bir cinâyet için iki ceza ödemesi gerekir. Tavafın abdestsiz yapılması gibi sadece umre veya haccı ilgilendiren fiillerde ise tek bir ceza öder. Hac ve umre ile ilgili veya ihram yasakları ile ilgili cinâyetler; hac ve umreyi bozup kazayı gerektiren cinâyetler, bedene, dem veya sadaka vermeyi gerektiren cinâyetler olmak üzere dörde ayrılırlar. Hac için ihrama giren kimsenin Arafat vakfesinden önce, umre için ihrama giren kimsenin de, tavafın en az dört şavtını tamamlamadan önce cinsî münasebette bulunması hac veya umreyi bozar, bunların kaza edilmesi ve cinâyet sebebiyle de bir koyun veya keçi kesilmesi gerekir. Bedene veya dem gerektirmeyecek derecedeki cinâyetlerle ilgili olarak ise, sadaka-i fıtır miktarı sadaka vermesi gerekir. Bunlar, vücudun bir organından daha azına güzel koku sürmek, başının veya sakalının dörtte birinden azını tıraş etmek gibi cinâyetlerdir.

**b) Bedene:** Arapça'da büyükbaş hayvan anlamında kullanılmakta olup, Mekke'de kurban olarak kesilen deve veya sığıra bedene denir. Istılahta ise, hac esnasında işlenen cinâyetlerden bazılarında keffâret olarak kesilen kurban anlamına gelir. Hac esnasında işlenen bazı ihram

yasaklarına keffâret olarak, bedene büyük baş hayvan kesilmesi gerekir. Kesilen kurbanın eti, fakirlere dağıtılır. Bedene gerektiren cinâyetler: i) Arafat vakfesinden sonra, ihramlı iken cinsî münasebette bulunmak. Bu kimsenin Hanefîler dışındaki üç mezhebe göre, haccı bozulur; Hanefîlere göre ise, haccı bozulmayıp, bedene gerekir. ii) Ziyaret tavafını cünüp olarak yapmak. Kadınların hayız ve nifas halleri de cünüplük gibidir. Cünüp olarak yapılan tavafın, abdestli olarak yeniden yapılması vacip olup, bu durumda ceza düşer.

**c) Dem:** Sözlükte "kan" anlamına gelmekte ve kan akıtmak sûretiyle gerçekleştirilen kurban kesimi için mecazî olarak kullanılmaktadır. Fıkıh terimi olarak, hac ve umre esnasında ibadet maksadıyla veya bir vacibin terki, geciktirilmesi ya da bir ihram yasağının çiğnenmesine ceza olarak koyun veya keçi kesilmesi anlamına gelir. Bunun yerine birden fazla kişi (yediye kadar) ortaklaşa bir deve veya sığır da kesebilirler. Hac veya umre dolayısıyla kesilen kurbanlar, kesiliş amaçlarına göre değişik isimler alırlar. Kıran veya Temettu haccı yapanların kesmeleri vacip olan kurbana şükür demi; hac veya umre için ihrama girip de meşru mazereti sebebiyle tamamlayamayıp ihramdan çıkmak zorunda kalan kişinin kesmek zorunda olduğu kurbana ihsar demi; Allâh rızası için nafile olarak kesilen kurbana nafile dem ve ihram yasaklarına riâyet etmeyen veya hac ve umrenin vaciplerinden birini yerine getirmeyen kimsenin kesmesi gereken kurbana da cinâyet demi denir.

### C. Oruca Düşkün Kadınların Peygambere Eş Olmaya Ehil Oldukları

عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ **سَائِحَاتٍ** ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا

"*(Ey Peygamber eşleri!) Eğer o sizi boşayacak olursa belki de Rabbi ona sizden daha hayırlı, Allah'a teslimiyet gösteren, mümin, gönülden itaat eden, tövbe eden, ibadete düşkün, **oruca düşkün** dul veya bâkireler olarak başka eşler nasip eder*" (Tahrîm 66/5).

### D. Susma/Konuşmama Orucu

Düşünmek için veya faydasız sözlerden kaçınmak için susmakta kerahet yoktur. Susma orucu; bugünkü tabirle insanın *susma hakkı*nı kullanarak hiç kimseyle hiçbir şey konuşmama, çok gerekli ihtiyaçların karşılanması için meramını el kol hareketleri veya bir takım remizlerle ifade etmektir. Hz. Zekeriyya'nın talebi üzerine ona "*verilen ayet*" bu türdendir:

كهيعص (1) ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا (2) إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا (3) قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ
الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا (4) وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا (5)
يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا (6) يَازَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا (7) قَالَ رَبِّ
أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا (8) قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ
تَكُ شَيْئًا (9) قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا (10)

"1- *Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.* 2- *Bu, Senin Rabbinin, kulu Zekeriyya'ya olan lütuf ve ihsanının anlatımıdır.* 3- *O Rabbine gizlice seslenip şöyle niyaz etmişti:* 4- *"Ya Rabbi, iyice yaşlandım, kemiklerim zayıfladı, eridi, başımdaki saçlarım ağardı, beyaz alevler gibi tutuştu. Ya Rabbi, Sana her ne için yalvardıysam, asla mahrum kalmadım, bedbaht olmadım".* 5- *Doğrusu ben arkamdan yerime geçecek akrabamdan ötürü endişeliyim. Eşim de kısır. Bana lûtf-u kereminden öyle bir varis nasip et.* Yani akrabalarım içinde bana emanet edilen görevi üstelenebilecek dini ve ahlâkî bakımdan düzgün hiçbir kimse göremiyorum. 6- *Ki o, bana da, Yakup hanedanına da varis olsun. Onu, razı olacağın bir insan eyle ya Rabbi!"*. Zekeriyya (a), Harun (a) neslindendi. İsrailoğulları Filistin'i fethettikten sonra ülkeyi on iki kabileye miras olarak dağıttılar. On üçüncü olan ve Harun'dan (a) gelen Levililer'e dinî hizmetler düştü. 7- *(Allah Teala şöyle) buyurdu: "Zekeriyya! Biz, sana adı Yahya olacak bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce, kimseyi ona adaş yapmadık. (Bu adı alan olmadı).* Yahya; yaşayacak, yaşasın, manevi erdemleriyle hep diri kalsın, her zaman hatırlansın demektir. 8- *(Zekeriyya) "Ya Rabbi, nasıl olur benim çocuğum olabilir ki eşim kısır, ben ise bir pîr-i faniyim" dedi.* 9- *Melek dedi: "Öyledir, fakat Rabbin buyurdu ki: "Bunu yapmak bana pek kolay. Nitekim seni yoktan var eden de Ben değil miyim?".* 10- ***"Bana bir alamet göster ya Rabbi" dedi.***

***Allah buyurdu: "Senin alametin, sağlığın yerinde olmasına rağmen (üç gün) üç gece insanlarla konuşamamandır"*** (Meryem 19/1-10).

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا **فَلَنْ أُكَلِّمَ** الْيَوْمَ إِنْسِيًّا

"*(Hz. Meryem, Hz. İsa'yı dünya getirdikten sonra Cebrail (a) ona hitaben şöyle dedi:) Artık ye, iç, gözün aydın olsun eğer herhangi bir insana rastlarsan 'Ben Rahmana oruç adamıştım, o sebeple bugün hiç kimseyle* ***konuşmayacağım***' de" (Meryem 19/26). Bakire ve temiz Meryem'in orucu, Cebrail'in (a) kendisine telkin ettiği '*kelime*'yi her türlü kirlilikten korumaya, işin mahremiyetinden habersizlerin yaralayıcı dillerine karşı sırrı muhafaza altına almaya matuftur. Meryem için herhangi bir çocuğu hamile olarak taşımaktan çok daha ağır olanı, bir '*kelime*'de tecelli eden sırrı ifşa etmeden taşımak ve sırası geldiğinde bu sırrın ifşasını ete kemiğe bürünen kelimeye bırakmaktır. Bütün bu ağır görevleri *susma hakkı*nı kullanarak üstlenmekten başka çare yoktur. Demek ki bazen susmak konuşmaktan çok daha etkili mesaj vermenin aracıdır.

## XV. FİDYE VE FİTRE (FITIR SADAKASI)

### A. Fidye

*Fidye;* ibadette meydana gelen bir noksanlığa karşılık olarak verilen mal ve bedele denir. Fidye, bir şeyin yerine geçerli olmak üzere verilen bedeldir. Meselâ oruç tutamayacak kadar hasta olan bir Müslüman tutamadığı her güne karşılık bir fidye verir. Bu, oruç yerine geçerli bir bedeldir.

**1) Şartı nedir (Kimler, fidye vererek oruç mükellefiyetinden kurtulabilir)?**

Oruç hakkındaki fidye, ayetle sabittir:

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (184)

"*Oruç sayılı günlerdedir (Ramazan ayıdır). Sizden her kim o günlerde hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruç tutamayanlara fidye gerekir. Fidye bir fakiri doyuracak miktardır. Her kim de, kendi hayrına olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer işin gerçeğini bilirseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır*" (Bakara 2/184). Ayetteki ***"ve ale'llezîne yutîkûnehû"*** ifâdesinin dil açısından (gizli bir "*lâ*" takdiri ile) oruca güç yetiremeyenler anlamına gelebileceği gibi, zorlukla güç yetirenler anlamına da gelebileceği belirtilmiştir. Hatta kimi rivâyetlerde; … فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ… "*… Sizden Ramazan ayına yetişenler o ayda oruç tutsun. …*" (Bakara 2/185) âyeti nâzil oluncaya kadar, fidye âyetinden hareketle, ashâptan dileyenin oruç tuttuğu, dileyenin de tutmayıp fidye verdiği, bu âyet nâzil olduktan sonra ise oruç tutmaya gücü yetenler hakkında fidye hükmünün kaldırılıp sadece hasta ve yaşlılar için bir ruhsat olarak devam ettirildiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber ve sahâbenin uygulamasının da bir sonucu olarak âyetteki "*Oruç tutmakta zorluk çekenler*" ifâdesiyle, şeyh-i fâni (düşkün ihtiyar) denilen yaşlı kimselerin kastedildiği yaygın olarak benimsenmektedir. Buna göre âyet, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlıların tutamadıkları oruç için fidye vermesi hükmünü getirmiş olmakta ve fidyenin miktarını "*bir fakir doyumluğu*" olarak belirlemektedir. Fidye, fakir bir kimseyi sabah ve akşam doyuracak olan bir günlük yiyecektir. Bu, bir fitre sadakasına eşittir.

Ağır bir hastalığa yakalanan ve iyileşme umudu bulunmayan hasta, orucu ileride kazâ etme ihtimali çok düşük olduğu için, bu ihtimal yok sayılarak şeyh-i fâni gibi değerlendirilerek fidye hükmü kapsamına alınmıştır. Bu kimselerin tekrar sağlıklarına kavuşup oruç tutabilir hale gelmeleri ümit edilmediğinden tutulamayan orucun, aynı cinsten bir ibâdetle telâfîsi talep edilmemiş, ibâdet şevkinden mahrum kalmamaları için bunun yerine "*her bir oruç için bir fakiri doyurma*" şeklinde, orucun mâhiyetiyle alâkalı olması yanında, sosyal amacı da bulunan bir telâfî şekli önerilmiştir. Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılar ile iyileşme ümidi olmayan hastalar eğer ileride tutabilecek duruma gelirlerse tutamadıkları oruçları kaza etmeleri gerekir. Önceden verdikleri fidyelerin hükmü kalmaz, bunlar nafile bağış sayılır. Bu durumda olan kimselerin fidye vermeye gücü yetmiyorsa Allah'tan bağışlanmalarını isterler.

Bu özür sahiplerinden herhangi biri, özrü devam ederken ölürse tutamadıkları oruçlar için fidye verilmesini vasiyet etmesi gerekmez. Özrü ortadan kalkıp tutamadığı oruçlarını kaza edecek kadar bir zamana yetişir de oruçları daha kaza etmeden ölürse bu oruçlar için malının üçte birinden fidye verilmesini vasiyet etmesi lâzımdır (ölenin varisi yoksa malının tamamından vasiyet eder). Böyle bir vasiyetin mevcûdiyeti ve terekenin üçte birinin de yeterli olması halinde mirasçıların bu fidyeyi ödemeleri dinî bir vecîbedir. Eğer vasiyet etmezse, varislerinin teberru olarak ölenin fidyesini vermesi caizdir. Hatta böyle yapmaları tavsiye edilmiştir.

Fidye yoluyla telâfi biçimi, devamlı hastalık ve yaşlılık sebebiyle oruç tutamayanlara mahsus olup bu iki durumun dışındaki mâzeretler, oruç tutmamaya veya başlanmış bir orucu bozmaya ruhsat teşkil etse de, tutulamayan oruçlar için fidye ödenmesini câiz kılmaz. Fakat bu kimseler kazâ edemeden vefat etmişlerse, mirasçıların aynı şekilde bu oruçlar için de fidye vermesi İslâm âlimlerince câiz, hatta mendup görülmüştür. Çünkü kazâ borcunu geciktirmemek gerekli ise de, burada söz konusu olan terk, başlangıçta mâzerete, devamında ise ileride kazâ etme ümidi taşınan hoş görülebilir bir ihmale dayalıdır. Ayrıca vefat, bu kimsenin orucunu kazâ etme imkân ve ihtimalini ortadan kaldırdığından yaşlı ve hasta için söz konusu olan acz halinin bunlar için de söz konusu edilmesi mümkündür.

Orucu sağlığında kasten terk eden kimseler için ölümden sonra fidye verilip-verilmeyeceği tartışmalıdır. Yolculuk veya hastalık özrü ile Ramazan orucunu tutmamış olan kimse, bunları kaza etmeye elverişli bir vakit bulamadan önce ölse, üzerine kaza gerekmediği gibi, fidye vermesi de lazım gelmez. Ancak oruçları için fidye verilmesini vasiyet etmiş olursa, malının üçte birinden bu vasiyetin yerine getirilmesi gerekir.

Bir özrü olmaksızın kasten Ramazan orucunu tutmayan kimsenin de, öldüğü zaman malının üçte birinden fidye verilmesini vasiyet etmesi vaciptir. Kaza edecek zaman bulamasa da hüküm aynıdır. Çünkü yapılması mümkün olan bir ibadeti terk etmiştir. Vasiyet etmediği takdirde, varislerin bu fidyeyi vermeleri üzerine vacip olmaz, isterlerse kendi mallarından bir bağış olarak verebilirler. Varisler ve varis olmayanlar, ölü adına orucu tutmak suretiyle kaza edemezler. Böyle beden ile yapılan ibadetlerde, başkasına vekalet edilemez. Ancak kendileri için tuttukları oruçların sevabını ölüye bağışlayabilirler. İmam Şafiî'ye göre ise ölü vasiyet etsin veya etmesin, onun geriye bıraktığı malın tümünden kazaya kalmış oruçlarının fidyesi verilir. Böyle bir ölü adına da velisi oruç tutabilir.

Hz. Peygamber: "*Kim, üzerinde Ramazan ayının orucu olduğu halde ölecek olursa, (ölünün velisi) her bir gün yerine, bir fakire yiyecek versin*".

Enes b. Malik (r) yaşlanınca oruç tutamaz oldu. O zaman orucu yedi ve oruca bedel fidye ödedi.

Bir kadın Hz. Peygambere gelerek "*Annem vefat etti, üzerinde de nezir orucu borcu var, kendisine bedel oruç tutabilir miyim?*" dedi. Rasulullah "*Annen üzerinde borç olsaydı da sen ödeyiverseydin, bu borç onun yerine ödenmiş olur muydu?*" diye sordu. Kadın: *"Evet!*" deyince Nebi (a) şöyle buyurdu: "*Öyleyse annene bedel oruç tut!*".

Müslüman birisi Ramazan'dan sonra içinde bulunduğu hastalığından dolayı ölürse orucu kaza edilmez veya fakir doyurulmaz. Çünkü o dinen özürlü sayılır. Ama kim hastalıktan iyileşip kaza etmesi mümkün olduğu halde ölmüşse, akrabaları onların yerine kaza ederler. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "*Her kim üzerinde oruç borcu olduğu halde ölürse velisi onun için oruç tutar*". Bu hadisin sahih olduğunda ittifak edilmiştir. Ölenin yerine kaza edecek olana oruç tutmak ağır gelirse o zaman, oruç tutmaktan aciz olan ihtiyar veya iyileşme ümidi olmayan hastaların her gün için fakirlere yedirdiği yarım sâ'ı (yaklaşık olarak 1,5 kiloluk fidyeyi) ölenin mirasından verir. Eğer ölenin mirasında fakiri doyuracak kadar para yoksa hiçbir şey yapmaz.

İmam Malik'e ulaştığına göre İbn Ömer (r), bir kimsenin diğer bir kimse yerine oruç tutmasını veya bir kimsenin başka bir kimse yerine namaz kılmasını münker (sözlükte "çirkin, kötü, yadırganan şey" anlamına gelen münker, dinî bir kavram olarak, Allah'ın râzı olmadığı, İslâm'ın çirkin, kötü, kabâhat [uygunsuz hareket, çirkin, yakışıksız davranış, suç, kusur, azarlamaya müstehak hareket; hukuk: Hafif hapis, para cezası veya meslek ve sanattan alıkonulma ile

cezalandırılan suç), günah ve haram olarak bildirdiği davranışlardır. Münker, ma’rufun zıddıdır] addederdi.

**2) Nelerden ve ne kadar verilir?**

Bakara 2/185’de, fidyenin miktarını “*bir fakir doyumluğu*” olarak belirlemektedir. Fidye, fakir bir kimseyi sabah ve akşam doyuracak olan bir günlük yiyecektir. Bu, bir fitre sadakasına eşittir (fitre'nin miktarı ne ise fidyenin miktarı da odur).

Fidye olarak bir yoksulu fiilen doyurma, genellikle pratik olmadığı için, başlangıçta yoksul doyumluğunun gıda maddesine çevrilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Buğday, hurma, arpa gibi gıda maddelerinin başlıca tarımsal üretimi oluşturması ve bu maddelerin yaygın olarak bulunması sebebiyle yoksul doyumluğu için başlangıçta getirilen ve oldukça pratik olan bu çözüm, ileriki dönemlerde üretim biçim ve ilişkilerinin değişmesi sebebiyle sıkıntı doğurmuş ve ülkemizde olduğu gibi fakir doyumluğu nakde çevrilmeye başlanmıştır. “*Bir fakiri bir gün doyurma*” şeklindeki ölçü sâbit ve değişmez olmakla birlikte, bunun tekabül edeceği nakit veya mal, toplumun üretim biçim ve ilişkilerine, geçim şartlarına ve ekonomik seviyesine göre değişebilir. Hanefî fakîhlerinin o dönemlerde belirledikleri ölçüye göre bir fakir doyumluğu olan fidye miktarının buğday cinsinden karşılığı ve dengi yarım sâ' (yaklaşık 1.666 kg.) arpa ve hurma veya kuru üzümden karşılığı ise bir sâ'dır (yaklaşık 3.333 kg.). Oruç fidyesinin tutarı, fıtır sadakası tutarına denktir. Günümüzde fitrenin (sadaka-i fıtır) miktarı, mükellefe kolaylık olsun diye, her yıl para olarak duyurulur. Fakat “*bir fakir doyumluğu*” esprisi gözden kaçırılmamalı, hesapta esas alınan buğday, arpa, hurma ve üzümün tekabül ettiği ortalama miktarın asgarî tutar olarak açıklanıp, ötesinin mükelleflerin ortalama aylık veya yıllık geçim standartlarına göre ayarlamasına bırakılması daha uygun görünmektedir.

**3) Hangi oruçlar için geçerlidir?**

Tutulamayan oruçlardan dolayı fidye verilmesi, Ramazan orucu ile Ramazan ayından kazaya kalan oruçlara ve nezir oruçlarına mahsustur. Yemin ve adam öldürme keffaretleri için gereken oruçları tutmaktan aciz kalan kimsenin, daha hayatta iken fidye vermesi caiz değildir. Fakat bu oruçlar için vasiyet etmesi caizdir.

**4) Ne zaman verilir?**

Bu fidyeler Ramazanın başlangıcında, içinde veya sonunda nakit para yahut mal olarak verilebilir. Fidyenin hepsini bir fakire topluca verilebildiği gibi, ayrı ayrı fakirlere de verilebilir. Ebû Yûsuf'a göre tek fidyenin birkaç yoksul arasında bölüştürülmesi de mümkündür.

**5) Kimlere verilir?**

Usul (anne, baba, nine, dede, …) ve fürunun (evlat, torun, …) dışındaki muhtaçlara verilebilir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Evlenerek başka aileye gitmiş kız kardeşlere, ayrılmış oğlan kardeşlere, bunların çocuklarına, yani yeğenlere, amcalara, dayılara, bunların çocuklarına, hala ve teyzelere, kayınvalideye, kayınpedere, damada, geline ve akraba olmayan diğer ihtiyaç sahipleri konu komşuya, bakıma muhtaç öğrencilere zekat ve fitre verilmelidir.

**6) Kimlere verilmez?**

Usul ve füruya zekat ve fitre verilmez. Bunlar yabancı değil servetin sanki ortağıdırlar. Bunlar kendisinin çok yakınlarıdır. Onları zekatla, fitreyle değil de servetin kendisiyle desteklemeli, kendisinden bir parça olarak kabul etmelidir.

### İskât-ı Savm

İskât-ı savm; kişinin hayattayken tutmadığı veya tutamadığı ve fidyesini de ödemediği oruç borçlarını, öldükten sonra malından tutamadığı oruçlar kadar fidye vermek suretiyle düşürmek demektir. Sağlığında üzerine borç kalan fidyeleri ödemeyen kimsenin malı varsa, bunların ödenmesini vasiyet etmesi gerekir. Eğer geriye bıraktığı mal, fidye borçlarını karşılamayacak derecede ise veya ölü hakkında bağış yapmak isteyenin koyduğu para yetmiyorsa *devir* yapılır. Buna *iskât-ı savm* denilir. Çok daha sonraları çıkmış bir tabirdir. Bu tabirin dini literatürdeki ismi *fidye*dir.

İbâdetler, anlam ve amaç yönüyle, öncelikle kişisel oldukları için, kural olarak niyâbet ve vekâlet kabul etmezler. İslâm dini, her alanda olduğu gibi ibâdetlerin îfâsında da sadeliği, kolaylığı ve güç yetirilebilirliği esas almış; bu ilkenin gereği olarak ibâdetin îfâsında sıkıntı doğuracak

durumlar için bazı kolaylıklar tanıdığı gibi, ibâdetin öngörülen ilk ve aslî biçimiyle yerine getirilemediği durumlarda birtakım telâfî mekanizmaları ve nâdiren de olsa alternatif îfâ biçimleri önermiştir. Bazı istisnâî durumlarda niyâbete (vekilliğe; vekil olmaya, birisinin yerine vekaleten yapmaya) izin verilmesi (bedel haccı gibi; üzerine hac farz olan bir müslüman, hac yapamayacak kadar özürlü olur ve bu özrünün düzelmesi de ömrünün sonuna kadar mümkün görülmezse, vekâletle bir başkasını kendi yerine gönderip haccettirebilir. Buna bedel haccı denir), söz konusu durumun ibâdet içeriğinin dışında kalan başka mülâhazalarla açıklanabilmektedir. Kural, ibâdetlerin özellikle ve sadece mükellef tarafından ve öngörülen biçimlere uyularak yerine getirilmesidir.

Tekrar sağlığına kavuşup oruç tutabilir hale gelmeleri ümit edilmeyen hasta ve yaşlı kimseler için âyette önerilen fidye yoluyla telâfî şekli, sonraları hükmün konuluş amacına uygun görülmeyebilecek zorlama yorumlarla ıskat-ı savm (ve arkasından ıskat-ı salât) anlayış ve tatbikatına dönüşmüştür.

Fidye hükmü, ilk olarak bir mâzeret sebebiyle oruç tutamayan ve bunu kazâ etmeden ölen kimseleri içine alacak şekilde genişletilmiş ve mirasçıların bu oruçlar için de fidye vermesi câiz, hatta mendup bir davranış olarak görülmüştür. Bu meselede, fakîhler kazâ etmemenin nedenleri üzerinde durarak, kişinin ölmeden önce orucu kazâ etme imkânına sahip olmaması durumu ile, bu imkâna sahip olmasına rağmen ihmal sebebiyle tutmamış olması durumu arasında ayırım yapma eğilimi göstermişlerdir. Kimi fakîhler orucunu kazâ etme imkânı bulamadan vefat eden kimseyi yaşlı ve sürekli hasta kimselerin durumuna kıyas ederek, mirasçılarının fidye vermesini vâcip görmüşse de, fakîhlerin çoğunluğu mâzeret sebebiyle bu kimseden mükellefiyetin ve kazâ borcunun sâkıt olduğu ve mirasçıların da fidye vermesinin gerekmediği görüşünü savunmuşlardır. İmkân bulduğu halde orucunu kazâ etmeden vefat eden kimse hakkında ise fakîhlerin çoğunluğu, Hz. Peygamberin oruç borcuyla ölen kimse adına her bir gün için bir fakirin doyurulmasını emreden hadisinin genel ifâdesinden hareketle mirasçılarının fidye ödemesini gerekli görürler. Bir grup fakîh ise Hz. Peygamberin, oruç borcuyla ölen kimse adına velîsinin oruç tutmasını tavsiye etmesini veya buna izin vermesini esas alarak ölenin yakınlarının onun adına oruç tutmasının câiz olduğunu söylerken, Zâhirîler bunun câiz değil, vâcip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakîhlerin çoğunluğu ise, ölen adına fidye verilmesini emreden hadisi ve kimsenin bir başkası namına namaz kılamayacağı ve oruç tutamayacağı yönündeki sahâbî görüşlerini esas alarak namaz ve oruç gibi bedenî ibâdetlerde hiçbir şekilde, mükellefin hayatında veya ölümünden sonra niyâbetin geçerli olmayacağı genel kaidesini işleterek, ölen adına yakınlarının veya üçüncü şahısların oruç tutmasını, namaz kılmasını uygun görmemişlerdir. Bunlar mezkûr hadisteki "*yerine oruç tutma*" ifâdesiyle oruç yerine geçecek olan fidye vermenin kastedildiğini söylerler. Hanbelîler başta olmak üzere fakîhlerin diğer bir kısmı ise bu istisnâî hükmün Ramazan orucu için değil, ölenin adayıp da yerine getiremediği adak oruç borcu için geçerli olabileceğini söylerler.

Mükellefin oruç borcunun vefâtından sonra fidye ödenerek düşürülmesi (ıskat-ı savm) arzu ve teşebbüsünün, sürekli mâzereti sebebiyle oruç tutamayan veya geçici mâzereti sebebiyle oruç tutamayıp daha sonra da bu orucunu kazâ edemeden vefat eden kimselerin durumuyla sınırlı kalması beklenirken; hangi dönemde başladığı tam olarak bilinemeyen, fakat hicrî II. asrın sonlarına doğru ortaya çıkmış olması muhtemel olan bir yorum ve kıyaslama ile, sağlığında mâzeretsiz olarak oruç tutmamış ve kazâ da etmemiş kimse adına vefâtından sonra fidye verilebileceği ve bu fidyenin ölenin oruç borcunu ıskat etmesinin muhtemel olduğu görüşü gündeme gelmiş ve uygulama alanına girmeye başlamıştır. Bu görüşe göre sağlığında mâzeretsiz olarak oruç tutmayıp kazâ da etmeyen kimse vefât etmekle kazâ etme imkânını yitirdiği için, mâzerete binâen oruç tutamayan kimsenin durumuna kıyâsen onun adına da fidye verilebilir, vasiyeti varsa bu kıyas daha da güçlü olur.

Hanefî kaynaklarında, İmam Muhammed'in ölenin vasiyeti olmasa bile mirasçıların onun oruç borcu için fidye vermesinin Allah'ın dilemesine bağlı olarak yeterli olacağını söylediği rivâyet edilir. Ölen adına yakınlarının oruç tutabilmesinden söz eden hadisin ve İmam Şâfiî'nin bu yöndeki eski görüşünün daha sonraki dönem Şâfiî literatüründe geniş bir yoruma tâbi tutulup kasten terk edilen ve kazâ da edilmeyen oruçlar dahil her türlü oruç borcu için söz konusu edildiği, ölen kimse adına oruç tutacak kimsenin onun yakını olmasının şart görülmediği, yakınların bilgisi olsun olmasın üçüncü şahıslarında da ücretli-ücretsiz böyle bir oruç tutabileceği görüş ve tartışmalarının

yer aldığı görülür. Sonuç itibarıyla, âyette sadece oruç tutmaya gücü yetmeyen sürekli mâzeret sahibi kimseler için öngörülen fidye yoluyla telâfî mekanizması, konuluş amaç ve anlamını aşarak, mâzeretli veya mâzeretsiz olarak orucu terk edip, kazâ etmeden ölen herkese teşmil edilmiştir.

Her ne kadar içerisinde mâsum ve insancıl duygular barındırdığı iddia edilebilirse de, ıskat-ı savm ve ıskat-ı salât anlayışının her türlü mantıkî ve dinî ölçüler zorlanarak oldukça geniş bir kullanım alanına kavuşturulması, ibâdetlerin aslî fonksiyonlarının göz ardı edilip, birtakım şeklî şart ve gösterilere indirgenmiş "*borçtan kurtulma törenleri*"ne dönüştüğünün bir göstergesidir. İbâdetlerin sıradan bir borç ödeme çerçevesinde değerlendirilmesi, ibâdetlerin ruh ve amacına aykırı olduğu gibi, insanların sağlıklarında ibâdetleri îfâda tembellik etmesine ve ihmalkâr davranmasına da yol açabilmektedir.

Vefat eden kimsenin yakınlarının müteveffânın uhrevî mesûliyetini azaltacak bir şeyler yapabilme yönündeki iyi niyeti anlaşılabilir bir durumdur. Fakat bu niyetin doğru kanalize edilerek Şâri' tarafından öngörülmüş genel ölçüleri aşmayacak biçimlerde gerçekleştirilmesi gerekir. Şâri', mevcut biçimlerin saptırılması neticesinde oluşan biçimlere göre değil, kendi önerdiği ölçülere göre davranılmasını ister.

Bu hususta halk arasında, şöyle bir uygulama vardır: Mesela 62 yaşında ölen birinin 12 yılı buluğ çağı için çıkarılır (62-12: 50 yıl). Her yıl için 30 oruç, (30x50:1500 fidye) hesap edilerek bulunan fidye miktarı fakirlere dağıtılır. Böylece ölü, oruç borçlarından kurtarılmış olur! Fakat bu işlem doğru değildir. Her şeyden önce Hz. Peygamber ve ashap devrinde böyle bir uygulama yoktur. Diğer taraftan, ölünün tutup-tutmadığı oruçlar arasında bir ayrım yapılmamaktadır. Tutulan günler için tekrar fidye verilmekte, böylece, dinde hiç yeri olmayan bir bidat ortaya çıkmaktadır. Ayrıca her Ramazan ayı 30 gün değildir, 29 da olabilir. Bir kimsenin oruç borcu yoksa, onun için iskât-ı savm adı altında fidye verilmesi yanlıştır, bidattir. Belki kabul olmayan oruçları vardır diye de böyle bir ameliye yapmak caiz değildir. Eğer bu doğru olsaydı, yaptığımız her ibadet için böyle bir muamele gerekirdi. Kulun görevi, emredilen ibadeti ihlasla yapmaktır. Kabul, Allah'a kalmış bir şeydir. Ve kul bunu bilmekle mükellef değildir. Kul, samimiyetle ve şartlarına uygun olarak yaptığı ibadetin Allah tarafından kabul edileceğini umar.

### B. Fitre (Fıtır sadakası)

#### 1) Kimlere vaciptir?

Borcundan ve aslî ihtiyaçlarından başka nisap miktarı malı (altının nisabı 80.18 gr., gümüşün nisabı 561.2 gr, koyun ve keçinin nisabı 40, sığır ve mandalarda nisabı 30, develerin nisabı ise 5'tir) veya onun değerinde parası olan Müslüman'ın (dinî ölçülere göre zengin olan kimsenin), hem kendisinin hem de erginlik çağına gelmemiş olan çocuklarının fitrelerini vermesi vaciptir. Fakir olan çocuğun babası ölmüş ise veya fakir ise babasının babası, torununun fitresini verir. Bir kimse karısının ve büyük çocuklarının fitresini vermekle mükellef değildir. Bunlar zengin iseler fitrelerini kendilerinin vermesi lâzımdır. Kişi karısının ve aile içindeki büyük çocuklarının fitrelerini onların izni olmadan verebilir. Aile içinde olmayan büyük çocukların fitrelerini ise onların izni ile verebilir. Bir kimse babasının ve anasının fitrelerini vermekle yükümlü değildir.

#### 2) Şartı nedir?

Fıtır sadakasının vacip olması için, zekâtta olduğu gibi malın üzerinden bir yıl geçmesi ve artıcı nitelikte olması şart değildir.

#### 3) Ne zaman verilir?

Fitre, Ramazan ayında fakirlere verilen bir sadakadır. Bayramdan önce verilmesi iyidir. Bayram günü veya daha sonra da verilebilir. Hz. Peygamber: "*Kim namazdan (bayram namazından) önce verirse kabul olunan bir sadakadır. Kim de namazdan sonra verirse, bu herhangi sadakadan bir sadakadır*".

#### 4) Nelerden ve ne kadar verilir?

Fitre şu dört cins yiyecek maddesinden aşağıdaki miktarlarda verilir:

i) Buğday 1460 gr. (520 dirhem)

ii) Arpa 2920 gr. (1040 dirhem)

iii) Kuru Üzüm 2920 gr. (1040 dirhem)

iv) Hurma 2920 gr. (1040 dirhem)

Bu gıda maddelerinin kendileri verilebileceği gibi, para olarak değerleri de verilir. Hangisi fakirin yararına ise onu vermek daha uygundur. Ebu Saîd el-Hudrî (r): "*Bizler Allâh Rasûlü zamanında bayram günü bir sâ'(1 sâ' yaklaşık 3.333 kg.dır) yiyecek verirdik. Bizlerin yiyeceği; arpa, üzüm, süzme peynir ve hurma idi*".

**5) Kimlere verilir?**

Zekât hangi fakirlere verilirse fitre de onlara verilir. Zekâtın verileceği yerler:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"60- *Zekâtlar sadece **fakirlere*** (aslî ihtiyaçların dışında, zekât nisabı kadar mala mâlik olmayan veya nisaptan daha fazla mala sahip olduğu halde, bunlar ihtiyaçlarına yeterli bulunmayan kimselere), ***düşkünlere*** (hiçbir şeyi bulunmayan yoksullara), ***zekât toplayan görevlilere, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlara, esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyenlere, borçlulara*** (borçlu olup, bunun karşılığından fazla olarak nisap miktarı malı olmayanlara), ***Allah yoluna*** (Allah için savaşa katılmak istediği halde maddî imkânsızlıktan dolayı silah ve nafakasını temin edemeyenlere) *ve bir de **muhtaç kalmış yolcu ve gariplere*** (memleketlerinde malları olsa bile, gittikleri yerde parasız kalanlara) *mahsustur. Allah tarafından kesin olarak böyle farz buyuruldu. Allah Alîmdir; her şeyi bilir, Hakîmdir; tam hüküm ve hikmet sahibidir*" (Tevbe 9/60). Zekât fonu bu sekiz sınıfa dağıtılır. Hz. Peygambere ve yakın akrabaları Hâşimoğullarına zekât almak haramdır. "*Allah yoluna*" kısmına, sadece savaş giderleri değil, Allah'ın dinini yaymak için yapılan her türlü faaliyet dahildir.

**6) Kimlere verilmez?**

Fitre yalnız bir fakire verilir, ikiye bölünmez. Bir fakire birden fazla fitre verilebilir. Fitre niyet edilerek verilir. Ancak bunun fitre olduğunu fakire söylemek gerekmez. İçinden niyet etmesi yeterlidir. Bir özürden dolayı Ramazanda oruç tutmayanlar da, nisap miktarı mal veya paraya sahip iseler fitrelerini vermekle yükümlüdürler.

Aslî ihtiyaçlarından fazla olarak nisap miktarı mala sahip olan kişiye, bu malı artıcı olmasa bile zekât verilemez. Bir kimse zekâtını, hanımına, usûl (anne ve babası, bunların anne ve babaları... sonuna kadar usûlü) ve füruna (çocukları, çocuklarının çocukları ...sonuna kadar da furûu) veremez. Bunların dışında zekâta ehil olan herkese verilebilir. Ancak, önce kendi akrabalarından başlaması daha iyidir. Zekât verilen kişinin Müslüman olması şarttır. Müslüman olmakla beraber, dinî görevlerini yerine getirmeyen veya aldığı zekâtı meşru olmayan yollarda harcayacağı bilinen kişilere zekât verilebilirse de salih Müslümanlara verilmesi daha uygundur. Zekâtın, malın bulunduğu yerdeki fakirlere verilmesi daha efdaldir. Başka bir yere gönderilmesi de caizdir.

**7) Yararı Nelerdir?**

Varlıklı Müslümanlar fitre vermek suretiyle fakirlere bayram sevincini tattırırlar. Böylece, hem borcunu ödemiş hem de sevap kazanmış olurlar. Fitre vermek, orucun kabul edilmesine, ölümün şiddetinden ve kabir azabından kurtulmaya vesile olur.

Hz. Peygamber: "*Ramazan ayı, gök ile yer arasında asılıdır. Ancak Allâh'a fıtır zekâtı ile yükseltilir*".

## XVI. ORUÇ İLE İLGİLİ BAZI MESELELER

### A. Ramazan'da Oruç Tutmamanın Hükmü

Kim, farziyetini inkar etmeksizin, kasten ve özürsüz olarak Ramazan orucunu tutmazsa, alimlerin iki görüşünden en doğru olanına göre kafir olmaz. Fakat büyük günah işlemiş olur. Bunun için Allah'a tövbe ederek kaza etmesi gerekir. Bazı alimlere göre (İmam Şâfiî gibi) böyle biri, eğer özürsüz olarak gelecek Ramazan'a kadar kaza etmemişse, kaza ile birlikte her gün için bir fakiri de doyurmalıdır.

Sırat köprüsü üzerinde yedi yerde, yedi şeyden suâl edilecektir 4. durakta oruçtan sorulacaktır. Kusuru olan, kusuru nispette cehennemde yanacak, kusuru olmadığı yerden kolayca geçecektir.

### B. Gece ve Gündüzün 24 Saatten Fazla Olduğu Yerlerde Oruç Nasıl Tutulur?

Gündüzü böyle uzun olmayan kendilerine en yakın yerin saatine uyulur. Deccal hadisinde emredildiği gibi, namaz konusu da böyledir. Hz. Peygamber ashabına Mesih Deccal'den bahsetmiş, sahabeler “*Yeryüzünde ne kadar süre kalır*” deyince, “*Bir günü bir sene gibi, bir günü bir ay gibi, bir günü de Cuma günü gibi olan toplam 40 gün kalır*” buyurmuştur. Sahabeler “*Ya Rasulellah bir günü bir sene gibi olan o gün, namazlarımızı kılmak için yeter mi?*” diye sorunca, “*Hayır. Vakitlerini siz kararlaştırın*” buyurmuştur.

### C. Gecenin Çok Kısa Olduğu Yerlerde Oruç Nasıl Tutulur?

Bir yerde gece ve gündüz 24 saat içinde değişiyorsa (güneşin doğması ile batması ayırt ediliyorsa), gündüzleri kısa da olsa, uzun da olsa oruçlarını o zaman dilimine göre tutarlar. Çünkü Allah Teâla şöyle buyurmaktadır:

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا

*“Gündüzün güneş (in batıya) dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl, bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir*” (İsra 17/78). Hem gece\ hem de gündüz melekleri sabah namazında hazır olurlar, şahit olurlar.

... إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

“*… Namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır*” (Nisa 4/103).

### D. Oruç Tutanın Namaz Kılmaması

Alimlerin bir kısmına göre namazın farz olduğunu kabul etmekle birlikte tembellikten dolayı terk eden kafir olmaz ve diğer amelleri de boşa gitmez. Ancak onu hafife alan, küçümseyen, alaya alan dinden çıkar. Alimlerin diğer bir kısmına göre ise namazı kasten terk eden kafir olup dinden çıkacağın için ne orucu, ne de diğer amelleri, tövbe edene kadar kabul olmaz. Çünkü Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: ... وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ “*… Eğer onlar da* (Allah Teala’nın, Hz. İsmail’in, Hz. Elyesa’ın, Hz. Yunus’un ve Hz. Lut’un babalarından, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden insanlara üstün kılıp seçtikleri ve doğru yola götürdükleri de) *Allah'a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi*” (En’am 6/88). Bu âyete benzer başka âyet (mesela bkz. Bakara 2/217; Al-i Imrân 3/21; Maide 5/5, 53; Araf 7/147; Tevbe 9/17, 69) ve hadisler de vardır. Doğru olan bu ikinci görüştür. Çünkü farz olduğunu kabul etmekle birlikte terk edenin kafir olduğuna dair birçok delil vardır:

* Namaz > Namaz kılmayanın durumu

## XVII. RAMAZAN İLE İLGİLİ OLARAK YAYGIN OLAN ZAYIF VE UYDURMA HADİSLER

### A. Zayıf Hadisler

“ *Bu ayın evveli rahmet, ortası mağfiret, ve sonu da ateşten azattır*”,

“*Oruç tutun sıhhat bulun*”,

“*Her kim Ramazandan bir gün Allâh’ın verdiği ruhsat dışında orucunu bozarsa, bir sene boyunca oruç tutsa da bu onu karşılamaz*”,

“*Allâh’ım senin için oruç tuttum, rızkın üzerine orucumu açtım, bizden kabul et, çünkü Sen duyan ve bilensin*”,

“*Sefer esnasında Ramazan orucunu tutan; ikâmet anında iftar eden gibidir*”,

“*Ramazan ayı, gök ile yer arasında asılıdır. Ancak Allâh’a fıtır zekâtı ile yükseltilir*”.

### B. Uydurma Hadisler

“*Ümmetim Ramazan’da ne olduğunu bilselerdi, bütün senenin Ramazan olmasını temenni ederdi. Gerçekten cennet senenin başından diğer seneye kadar Ramazan için güzelleştirilir*”,

“*Beş şey abdesti bozar, oruçluyu iftâr ettirir: Yalan, gıybet, laf taşıma, şehvetle bakma, yalan yere yemin*”,

"*Ramazan ayının ilk gecesinde Allâh Azze ve Celle mahlukâtına bakar. Eğer Allâh Azze ve Celle kuluna baktı ise, ona ebedî olarak azap etmeyecektir. Allâh Azze ve Celle'nin her gece bir milyon tane ateşten azatlısı vardır*".

## XVIII. ORUCUN VE RAMAZAN AYININ FAZİLETİ

### A. Orucun Fazileti

Kutsi hadis:

"*Allah buyurmaktadır ki: Oruç, kulun ateşten korunmasına yarayan bir kalkandır. O benim içindir ve sevabını da ben veririm*". Bilindiği gibi kalkan, savaşlarda kişiyi düşmanın kılıcından koruyan bir vasıta idi. Kalkan, sahibini düşmandan koruduğu gibi, oruç da aynı şekilde kişiyi kötülüklerden ve günah işlemekten korur.

Hz. Peygamber: لِكُلِّ شَيْءٍ بَابٌ وَبَابُ الْعِبَادَةِ الصَّوْمُ "*Her şeyin bir kapısı/girişi/yolu/yöntemi/başlangıcı vardır. İbadetin kapısı da oruçtur*". Yâni oruçla Mevla'nın istediği güzel ibadetler yapılmış olur.

مَا مِنْ عَبْدٍ أَصْبَحَ صَائِمًا إِلاَّ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَسَبَّحَتْ أَعْضَائُهُ وَاسْتَغْفَرَ لَهُ أَهْلُ السَّمَاءِ الدُّنْيَا إِلاَّ أَنْ تَوَارَى بِالْحِجَابِ . فَإِنْ صَلَّى رَكْعَةً أَوْ رَكْعَتَيْنِ أَضَاءَتْ لَهُ السَّمَوَاتُ نُورًا وَقُلْنَ أَزْوَاجُهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ : أَللَّهُمَّ اقْبِضْهُ إِلَيْنَا فَقَدِ اشْتَقْنَا إِلَى رُؤْيَتِهِ . وَإِنْ هَلَّلَ أَوْ سَبَّحَ أَوْ كَبَّرَ تَلَقَّاهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَكْتُبُونَ ثَوَابَهَا إِلاَّ أَنْ تَوَارَى بِالْحِجَابِ

"*Hiç bir kul yoktur ki, sabahleyin oruçluyken kalkmış olsun da şu mükâfâtları almış olmasın: **1)** Semâvâtın kapıları ona açılır*. Her semânın kapısı vardır. Bir semâdan öteki semâya dualar, ibadetler, insanlar vs. varlıklar öyle paldır küldür gidemezler. Semânın vazifeli meleği "*Sen kimsin, neyin nesisin?*" diye sorar. Bazısına müsaade eder, bazısına etmez. Meselâ riyâkâr bir kul bir namaz kılsa, melekler sevaplarını Allah'a götürmek için alıp semânın kapısına gelirler. Oradaki görevli melekle aralarında şöyle bir konuşma geçer: "*Durun bakalım, ne götürüyorsunuz?*", "*Falanca kul namaz kıldı da, onun sevabını dergâh-i izzete götürüyoruz*", "*Götürün geriye, bu kıldığı namazı o riyâkâr herifin yüzüne patlatın, kafasına çalın! Bana Allah emretti, riyâkârın amelini buradan öteye geçirmem. Onun için boşuna uğraşmayın, dönün geriye!*". Oruçlunun ilk mükâfatlarından birisi semânın kapılarının ona açılması oluyor. Yâni gümrük yok, teftiş yok, engelleme yok. Semânın kapılarından öteye, tâ Cenâb-ı Mevlâ'nın dergâhına kadar ibadetler gidecek, sevaplar gidecek, dualar gidecek, niyazlar gidecek. Yâni serbestlik var, bir büyük kolaylık var. ***2)** Oruç tutanın bütün azâsı, eli, ayağı, hücreleri, iç uzuvları, her şeyi tespih eder.* Onların da sevabı, sahibi olan kişiye gelir. ***3)** (Bize en yakın olan) Dünya semâsının ehli onun için istiğfar eder ta ki perde ile perdelenip öbür tarafa gidinceye (güneş ufuktan batıncaya/oruç bitinceye/aksama) kadar*. Dünya ehlinin halini bilen, onları takip eden sayısız melekler "*Yâ Rabbi, bu oruçlu kulunu mağfiret eyle!*" diye ona istiğfar ederler. ***4)** Bir rekât veya iki rekât namaz kılarsa; kıldığı namazdan dolayı semâlar onun için nur saçar (nur dolar, nurla aydınlanır). Cennetteki hûril-înden olan zevceleri başlarlar şöyle dua etmeye: "Yâ Rabbi, bu efendimize çabuk kavuşalım! Onu bize çarçabuk kavuştur. Onun cemâlini görmeye müştâkız, muhabbetimiz ziyade oldu*". **5)** *Eğer bu oruçlu kimse "Lâ ilâhe illallâh" derse, tespih çekerse, "Sübhânallah" derse veyahut tekbir getirirse, "Allâhu ekber" derse, onun bu "Lâ ilâhe illallah"ını, "Sübhânallâh"ını, "Allâhu ekber"ini yetmiş bin melek karşılar. Perde ile örtünüp saklanıncaya (güneş ufuktan batıncaya/oruç bitinceye/akşama) kadar yazmaya devam ederler*".

وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَخَلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ : إِنَّمَا يَذَرُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ وَشَرَابَهُ لِأَجْلِى , فَالصَّوْمُ لِى وَأَنَا أَجْزِى بِهِ

"*Nefsim (canım kudreti) elinde olan Rabbime, Allah Teâlâ Hazretlerine yemin olsun ki,* ***"Nefsim elinde olan Allah'a":*** Böyle demenin mânâsı: Dilerse hayatımı sürdürür, dilerse sona erdirir, isterse yaşatır, isterse öldürür, isterse hayra sevk eder. Her şey Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin elinde olduğu için, Hz. Peygamber bu tarzda yemini çok yapardı. *Oruçlunun ağzının kokusu Allah Teâlâ'nın nazarında misk kokusundan bile daha hoştur.* Aç kalınca insanın ağzı biraz koku yapar. Oruçlunun, aç bir insanın nefesinin kokması, ağzının kokması, dünya gözüyle, maddi gözle, insanın

keyfine, zevkine göre hoşa gitmez. Ama Allah indinde misk kokusundan daha makbuldür. Çünkü Allah için yemeğini yemedi. Açlığı Allah içindir. *Çok aziz ve pek celil olan Allah Teâlâ Hazretleri der ki: "Bu kulum şehvetini, yemek yemesini ve su içmesini benim rızam için terk ediyor. Binâenaleyh benim için terk ettiğinden; bu yemesini, içmesini ve şehvetini benim için bıraktığından, oruç benim içindir, benimdir. Ve orucu ben mükâfatlandıracağım!*". Görüldüğü üzere Cenâb-ı Hak, oruç tutana vereceği mükâfat ve karşılığı, beşerin oruca olan rağbetini temîn zımnında saklı tutmuştur. Tıpkı bir müsâbakada câzibeyi artırmak için saklı tutulan çok büyük bir mükâfat gibi.

"*Ademoğlunun her ameli katlanır. Hayır ameller en az on misliyle yazılır, bu yedi yüz misline kadar çıkar. Allah Teala Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Oruç bu kaideden hariçtir. Çünkü o sırf benim içindir, ben de onu (dilediğim gibi) mükâfatlandıracağım. Kulum benim için şehvetini, yiyeceğini terk etti. Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri, orucu açtığı zamanki sevincidir; diğeri de Rabbine kavuştuğu zamanki sevincidir. Oruçlunun ağzından çıkan koku, Allah indinde misk kokusundan daha hoştur*". Görülüyor ki, Yüce Allah oruca ayrı bir değer vermiş, mükâfatının çok fazla olacağına işaret etmiştir. Çünkü oruç, büyük bir sabır ve fedakârlıkla yerine getirilen bir ibadettir. İnsanın yılda bir ay süre ile imsak vaktinden güneş batıncaya kadar en tabiî hakkı ve zorunlu ihtiyacı olan yemesini, içmesini bırakması, cinsel arzularından uzak durması sağlam bir inancın ve Allah'ın emirlerine tam bir teslimiyetin göstergesidir. Bu sabır ve fedakârlık ancak Allah için yapılır. İnsanların görmediği ve vicdanı ile baş başa kaldığı yerlerde de orucunu tutan bir mümin, inancında samimî olduğunu ispat etmiş, büyük bir sınav kazanmıştır. Mükâfatı da ona göre büyük olacak, kat kat verilecektir. Dünya işlerinde de görevinde üstün başarı gösteren kimseye ödülünü bizzat devlet başkanının verdiğini görürüz. Devlet başkanının verdiği bu ödül, maddî ve manevî büyük bir değer taşır. Oruç ibadetinin mükâfatı da böyledir. Oruç ibadetini yerine getirenler, Cennete kendileri için özel olarak ayrılan bir kapıdan (Reyyân kapısından) gireceklerdir.

"*Cennette Reyyân denilen bir kapı vardır. Oradan sadece oruçlular girer. Oruçlular girdiler mi artık kapanır, kimse oradan giremez. Oraya kim girerse ebediyen susamaz*",

صَمْتُ الصَّائِمِ تَسْبِيحٌ وَنَوْمُهُ عِبَادَةٌ وَدُعَائُهُ مُسْتَجَابٌ وَعَمَلُهُ مُضَاعَفٌ

"*Oruçlunun sükûtu sanki tespih çekmiş gibi sevaptır. Oruçlunun uykusu da ibadettir*. Uyuduğu sırada bir şey yapmıyor, şuursuz, kendinden geçmiş, yatıyor; ama o bile ibadettir. *Duası müstecâptır, kabul edilir. Ameline de sevapları de kat kat fazla miktarda verilir*". Demek ki oruçlunun her şeyi değer kazanıyor. Sükûtu tespih oluyor, uykusu ibadet oluyor, duası müstecap oluyor; ameli de kat kat mükâfâtlı oluyor. Ramazanda verdiği sadaka, Ramazan dışında verdiğinden daha sevaplı oluyor. Ramazanda kıldığı namaz, Ramazan dışında kıldığı namazdan daha sevaplı oluyor.

مَنْ كَانَ صَائِمًا فَعَرَفَ حُدُودَهُ وَيَتَحَفَّظَ مِمَّا يَنْبَغِى أَنْ يَتَحَفَّظَ مِنْهُ كُفِّرَ مَا قَبْلَهُ

"*Kim Ramazan orucunu tutarsa da bu orucun sınırlarını, cezalarını, ahkâmını (bozan, bozmayan ve sevabını kaçıran şeyleri) bilirse ve oruçluyken sakınması gereken şeylerden de sakınır, çekinir, kendisini korursa, (bu oruç) geçmişteki günahlara keffaret olur (mağfiret olur, onları sildirir)*". İnsan oruçlu iken yemekten, içmekten, beşerî ihtiyaçlarından, ilmihal kitaplarında yazılan şeylerden Allah rızası için sakınacak. Bunun dışında gıybet etmeyecek, gözüyle harama bakmayacak, kulağına haramı dinlettirmeyecek, kulağını harama vermeyecek, elini harama uzatmayacak, ayağıyla harama varmayacak, her şeyine dikkat edecek ki bu müjdeye nail olsun.

"*Kim fazîletine inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır*",

"*Oruç ve Kuran kıyamet gününde kul için şefaat ederler (varsa günahlarının bağışlanmasını yoksa derecesinin yükselmesini Allah Teâlâ'dan isterler). Oruç der ki: Ey Rabbim! Ben onu yemekten ve şehevi arzusundan alıkoydum, beni onun için şefaatçi kıl . Kuran da der ki: Ben onu gece uyumaktan alıkoydum, beni onun için şefaatçi kıl . Böylece onlar şefaat ederler*",

"*Ramazan ayının evveli rahmet, ortası mağfiret (günahların bağışlanması), sonu da cehennemden kurtuluştur*",

"*Ya Aişe cennetin kapısını çalmaya devam et", "O ne ile ve nasıl olur Ya Resulellah", "Oruçla*",

Ebu Umâre (r): "*Ya Rasulellah bana bir amel emret*" dedim. Şöyle buyurdu: "*Oruç tutmaya bak. Şu bir gerçektir ki onun yerine geçecek bir şey yoktur*". Bu soruyu iki defa daha tekrar etmiş her ikisinde aynı cevabı almıştır. Bundan sonra onun evinde, misafir gelmesi hariç, gündüz duman görünmemiştir.

"*Allâh rızâsı için bir gün oruç tutan kimseyi Allâh Teâlâ, bu bir günlük oruç sebebiyle cehennem ateşinden yetmiş yıl uzak tutar*",

"*Kim Allah Teala yolunda bir gün oruç tutsa, Allah onunla ateş arasına, genişliği sema ile arz arasını tutan bir hendek kılar*",

Saçı başı dağınık bir adam Hz. Peygambere gelerek "*Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın beni yükümlü tuttuğu orucun miktarını söyle*" demişti. Peygamberimiz "*Ramazan ayını oruçlu geçir*" buyurmuş, adam bu defa "*Bunun dışında başka oruç tutmam gerekiyor mu?*" diye sormuş, Peygamberimiz de "*Hayır, yükümlü olduğun başka oruç yoktur, fakat nâfile olarak tutabilirsin*" cevabını vermiştir. Adam aynı şekilde sorularına devam ederek zekât, namaz ve hac konusunda bilgiler aldıktan sonra "*Sana ikramda bulunan Allah'a yemin olsun ki, bu söylenenlerden fazla bir şey de yapmam, eksik de bırakmam*" diyerek çekip gitmiş, Peygamberimiz de arkasından şöyle demiştir: "*Şâyet dediğini yaparsa bu adam kurtulmuştur*",

إِنَّ الصَّوْمَ جُنَّةٌ فَإِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ صَائِمًا فَلاَ يَرْفُثْ وَلاَ يَجْهَلْ وَإِنِ امْرِئٌ قَاتَلَهُ أَوْ شَاتَمَهُ فَيَقُلْ إِنِّى صَائِمٌ

"*Oruç bir kalkandır. (O halde, yâni bu işin olabilmesi için, vaat edilen mükâfata erişebilmesi için) sizden biriniz oruçluyken kötü, küfürlü, müstehcen lâf söylemesin, bağırıp çağırmasın! Cahillik de etmesin! Karşı taraftaki bir adam bununla dalaşırsa, mücadele ederse, kavga ederse, küfür etmeye kalkarsa, ağzını o bozarsa; "Ben oruçluyum!" desin (ve ona bulaşmasın)*". Hz. Peygamber, "*Ben oruçluyum desin*" ifadesini iki defa tekrar etmiştir. ***"Oruç kalkandır":*** *Cünne*; savaşta insanın kendisi oktan, kılıçtan koruması için kullandığı âlet, kalkan mânâsınadır. Teşbih maksadıyla böyle söylenmiştir. Nasıl kalkan insanı kılıçtan, oktan, düşmanın saldırısından koruyorsa, siper oluyorsa, oruç da öyle bir şeydir. İnsanı fenalıktan, cehennemden korur. Yâni cehenneme düşmemesini, cennete girmesini sağlar. ***"Cahillik de etmesin!":*** Yâni âlim, fâzıl, kâmil bir insanın yapmasını doğru görmediği bir şeyi yapmasın. Cahillik demek, okuma yazma bilmemek değildir, kendisini günaha sokacak şeyin günah olduğunu bilmeyip, günahı işlemek mânâsınadır. ***"Ben oruçluyum, ben oruçluyum!" desin":*** Ya kendi kendine deyip kendisini tutsun, ya da karşı tarafın da duyacağı şekilde söylesin. Bilindiği gibi kalkan, savaşlarda kişiyi düşmanın kılıcından koruyan bir vasıta idi. Kalkan, sahibini düşmandan koruduğu gibi, oruç da aynı şekilde kişiyi kötülüklerden ve günah işlemekten korur. Oruçlu, kötülüğü başlatan kişi olmayacağı gibi, kendisine fena söz söyleyen ve kavga etmek isteyenlerin bu davranışlarına karşılık "*Ben oruçluyum, ben oruçluyum*" diyerek nefsine hâkim olacak ve kendisini kavganın içine çekmek isteyenlere uymayacaktır. Böylece oruç, bir kalkan gibi kişiyi kötülüklerden korumuş olacaktır. Oruç, kişiyi sadece kötülüklerden korumakla kalmayacak, onu cehennem ateşinden de koruyacaktır. Çünkü insanı cehenneme sürükleyen kötülüklerdir, bunlardan uzaklaşan cehennemden de uzaklaşmış demektir. Gerçek anlamda oruç tutan kimse, kelimenin tam anlamıyla ruhsal olgunluğa erişir. Bu durumun bireysel olgunluğa ve toplumsal ilişkilere, sosyal hayata, kısaca "*huzur*" ve "*iyi geçim*"e yönelik olumlu sonuçları vardır. Peygamberimizin "*Oruç bir kalkandır; sakın, oruçluyken câhillik edip de kem söz söylemeyin. Birisi size sataşacak veya dalaşacak olursa, 'ben oruçluyum, ben oruçluyum' deyin*" hadisi, "*iyi geçim*"i vurguluyor. Oruç, sadece iştah ve şehveti dizginlemek değildir, ayrıca ağzını ve dilini kötü ve çirkin söz söylemekten korumaktır.

"*Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur*",

"*Ramazan'ın ilk gecesinden itibaren şeytan ve cinlerin azgınları bağlanır. Cehennemin kapıları kapanır, artık (Ramazan'ın sonuna kadar) onun hiçbir kapısı açılmaz. Cennetin kapıları açılır ve artık (Ramazan'ın sonuna kadar) hiçbir kapısı kapatılmaz. Bir seslenici "Ey hayırda öne geçen (hayır isteyen) sen gel! Ey kötülükte ileri giden sen dur (şer isteyen kendini şerden tut)!" diye seslenir. Allah'ın o zaman cehennemden azat edilen kulları vardır. Bu her gece böyle olur*". "*Ramazan geldiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur*". Yâni beşerî suçlar ve günâhlar, gerçek oruç tutanlarda en asgarî bir seviyeye iner.

Şeytanın şerri de biter. Ancak nefsin şerrine dikkatli olmak gerekir. Her insanın iç dünyasında kendisine yuva yapmış bir şeytan bulunur. Orucun bizi aşkın/müteâl olan ile irtibata geçirmesi için, bizim kendi ellerimizle *şeytanları zincire vurma*ya teşebbüs etmemiz ve bu teşebbüsü tamamlamamız gerekir. Ramazan'ın girmesiyle "*şeytanlar*" kendiliklerinden zincire vurulmaz, onları ancak biz zincire vurabilir, ellerini kollarını bağlayabiliriz. Hz. Peygamber "*Allah'ın, yalanı ve yalanla iş yapmayı bırakmayan kimsenin yemeden ve içmeden kesilmesine ihtiyacı yoktur*" buyurmuştur. "*Oruç Allah'a ait bir ibadettir*" ama bedeni ve ruhi faydası bize aittir. Yalan, aldatma, haksızlık, haram yiyicilik, sömürü, baskı ve kutsala saygısızlık gibi cürüm ve münkerlerden kaçındığımız zaman, içimizdeki şeytan, kendi fasit dairesinde dönüp dolaşıp da bir türlü çıkış bulamayan ve sonunda kendi kendine sokan akrep gibi öfkesinden intihara kalkışır. Şu var ki, intihar etmez. Çünkü büyük şeytana kıyamete, içimizdeki şeytana da ölümümüze kadar mühlet verilmiştir. "*Şeytani zincire vurmak*" en büyük başarıdır. Bu başarıyla elde edilen mahsulün bir kısmı burada, diğeri bir kısmı da Huzur'da devşirilir. Hz. Peygamber "*Her kim Ramazan orucunu inanarak ve sevabını Allah'tan umarak tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır*" buyurmuştur.

"*Cennet seneden seneye Ramazan için süslenerek söyle der: "Allâh'ım! Bizim için bu ayda kullarından bizde kalacak insanlar kıl!*",

"*Mümin öldüğü zaman, namazı başucunda, sadakası sağında, oruç göğsünde bulunur*". Ömrün hayırlısı, Mevla'nın uğrunda harcanandır. İnsan, mezara indirilirken fânî hayatın ancak hâtıraları ile gömülecektir. Mezarlar, amel-i sâlihten başka hiçbir şeyin giremediği mekânlardır. Allâh rızâsına uygun düşmeyen bir hayat, çöllerdeki seraplara benzer. Hakîkatten nasipsiz hayâlden ibârettir.

"*Oruçta riya yoktur*". Oruçlu olan bir kimse Allah Tealâ'nın huzurunda vicdanıyla baş başadır. Oruç dışarıdan görülebilen bir ibadet değildir. Amellerin kabulü için esas olan ihlâs; müminin düşünce ve fiillerini mahlukatın mülahazasından uzak tutmasıdır. Bütün ibadet ve amellerimizde ihlâsı kazanmanın en tesirli eğitimi oruçtur. İhlâsla nefis mücahedesine alışan bir mümin, Allah Tealâ ile sıcak bir irtibat kurar ve böylece Allah'ı görüyormuş gibi hareket etme kabiliyeti kazanarak "*ihsan*" mertebesine ulaşabilir.

**B. Orucun Faziletini Kaçıran Şeyler**

Hz. Peygamber:

"*Oruç, oruçluya yakışmayan şeylerle zedelenmedikçe (tutan için) bir kalkandır*". Denildi ki "*(Oruçlu) onu ne ile zedeler?*". Buyurdular: "*Yalan ve gıybetle*". Çünkü yalan ve gıybet sahipleri, gündüzleri helâl yiyeceklerden nefislerini mahrûm bırakarak oruç tutarlar, ancak yalan ve gıybetleri sebebiyle de insan eti yiyerek mânen harâmla iftar etmiş sayılırlar. Bilindiği gibi kalkan, savaşlarda kişiyi düşmanın kılıcından koruyan bir vasıta idi. Kalkan, sahibini düşmandan koruduğu gibi, oruç da aynı şekilde kişiyi kötülüklerden ve günah işlemekten korur.

كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صَوْمِهِ إِلَّا الْجُوعُ وَالْعَطَشُ

"*Nice oruç tutan insan vardır ki, onun tuttuğu oruçtan kendisine, aç kalmaktan, susuz kalmaktan başka bir şey yoktur*". Yani bir kârı yoktur, bir sevabı yoktur. Hadisin devamı şöyledir: "*Geceleri nice namaz (terâvih ve teheccüt) kılanlar olur ki, namazlarından kendilerine kalan yalnız uykusuzluktur*",

"*Oruç, sadece yemek, içmek vs.den kesilmek değildir. Kâmil ve sevaplı oruç, ancak faydasız laftan, boş vakit geçirmekten, kötü söylemekten (dedikodudan) ve nefs-i emmârenin bütün temâyüllerinden vazgeçmektir. Şâyet biri sana söver, yahut sana karşı câhilce herhangi bir harekette bulunursa, kendi kendine "Şüphesiz ki ben oruçluyum!" de, sabret!*". Zîrâ Ramazan sabır ayıdır. Sabır, güzel ahlâkin ağırlık merkezidir. Îmânın yarısı, ferah ve saâdetin anahtarıdır. Cennet nîmetlerine kavuşturan büyük bir nîmettir. Dîn ve ahlâkta sabır, hoşa gitmeyen ve izdırap veren hâdiseler karşısında muvâzeneyi bozmadan sükûnete bürünmek, Hakk'a teslîm olmaktır. Enbiyâ ve evliyâ, sabırla Allâh'ın yardımına nâil oldular. Onlar bizim yüksek örneklerimiz olmalıdır. Sabrın dünyevî tarafı acı, âhiret tarafı çok parlaktır. Sabrın acılarını sîneye çekenler, ebediyet devleti olan cennete ve Allâh'ın rızâsına kavuşurlar. Her hâlükârda Allâh'ın emir ve yasaklarındaki nîmet, hikmet ve ilâhî mükâfâtları düşünmek sabrı kolaylaştırır. Sabrın ilk şartı olay ile ilk karsılaşma

(sadme-i ûlâ) zamanında olmasıdır. Tavı (en uygun/makbul durum ve zamanı) geçmiş bir sabrın, fazla bir mükâfâtı yoktur. Allah Teala'nın isimlerinden birisi de "*Sabûr*"dur (çok sabırlı olan, isyankarlardan acele intikam almayandır). İsm-i şerîfinin en güzel tecellî merkezi peygamberler ve evliyâullâhtır.

خَمْسٌ يُفْطِرْنَ الصَّائِمَ : اَلْكَذِبُ وَالْغِيبَةُ وَالنَّمِيمَةُ وَالْيَمِينُ الْكَاذِبَةُ وَالنَّظَرُ بِالشَّهْوَةِ

"*Beş şey var ki, oruçluyu iftar ettirir/orucunu bozar (iftar etmiş gibi oruçlunun sevabını kaçırttırır): Yalan, gıybet, nemîme (koğuculuk), yalan yere yemin etmek ve şehvetle bakmak*". Başka bir hadis-i şerif şöyledir: "*Gıybet edenin orucu bozulur*". Yâni gıybet edip yalan söyleyerek oruçlarını mânen sakatlayanlar, orucun asıl matlup olan bir kısım yüksek fazîletinden tamamen mahrûm kalırlar. **"*Nemîme*"** (Kovuculuk, Koğuculuk, Söz Taşıyıcılık): Bir kimsenin aleyhine olacak şekilde laf götürüp getirme, bir kimse aleyhindeki sözleri ifsat (arayı bozma) maksadıyla kendisine eriştirme. Söz götürme, lâf taşıma. ***"Şehvetle bakmak"*** (Harama bakmak): Bakmaması gereken bir cinse; erkekse kadına, kadınsa erkeğe şehvetle bakmasıdır. Oruçlu yemeyi, içmeyi ve şehvetini terk etmelidir. Evliyse hanımına yaklaşmamalı, bekarsa başka türlü yönlerden kendisini tehlikeye düşürecek işler yapmamalıdır. İnsanlar oruçlunun kaçınması gereken şeyleri sadece bu üçü var zannediyor. Halbuki daha başka şeyler de vardır. Bütün günahlardan kaçınmak gerekir ki, buna takvâ deniyor. Eğer böyle yapmazsak orucun sevabı kaçar. Bunları yapan kimse "*Nasıl olsa benim orucum bozuldu*" deyip yemeğe içmeğe kalkarsa; bu sefer keffaret de gerekir. Çünkü bu ve benzeri hadislerdeki kasıt, orucun mânevî bakımdan bozulduğu, sevabının kaçtığıdır.

Maddi hastalıklarımız olduğu gibi manevi hastalıklarımız da vardır. Maddi hastalıkların acısını hissedip çaresine bakıyoruz. Manevi hastalıkların bu dünyada; insanın simasının kararması, bazı hastalıklara ve vicdan azabına sebep olması, kişinin insanlar nezdinde değerinin düşmesi gibi bazı yansımaları ve acıları olsa da esas olarak acısını ahirette duyacağız. Onun için fırsat elden gitmeden tövbe ilacına sarılmamız gerekir.

Burada sayılanlar dışında pek çok günah daha olmasına rağmen Hz. Peygamberin özellikle bunlara dikkat çekmiş olmasını, oruç tutanların en çok bunlara müptela olmasıyla açıklayabiliriz.

Hz. Peygamber (bir gün) "*Müflis kimdir, biliyor musunuz?*" diye sordu. (Hazır bulunan) ashâp: "*Müflis bizim aramızda, parası olmayan ve malı bulunmayandır*" deyince, o şöyle devam etti: "*Ümmetimden müflis, kıyâmet günü namaz, oruç ve zekât sevabı ile, (ve amel defterine) şuna sövdü, buna zina iftirası yaptı, şunun malını yedi, bunun kanını döktü, şunu dövdü (diye yazılmış olarak) gelen kimsedir. Onun hasenatının sevâbından (hak sahibi olan) şuna, buna verilir. Eğer üzerindeki borç ödenmeden önce ibâdet ve iyiliklerinin sevabı tükenirse, alacaklıların günahlarından alınıp onun üzerine yüklenir. Sonra (onların günahları ile birlikte) cehenneme atılır*". Haksızlığa uğrayan mutlaka sonunda hakkını alacak, adalet yerini bulacaktır. Eğer bu, dünyada iken gerçekleşmezse, ahirette; haksızlık edenin sevabı varsa sevaplarının alınıp mağdurlara verilmesi, sevabı yoksa mağdur ettiği kişilerin günahlarının ona yüklenmesi şeklinde olacaktır. Yine Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "*Bir kimsenin diğer bir kimsenin haysiyetine (değerine, saygınlığına, itibarına, onuruna) yahut malına tecavüzden dolayı üzerinde bir hak bulunursa, altın ve gümüşün geçmediği hesap günü gelmeden helalleşsin. Aksi takdirde, yaptığı haksızlık ölçüsünde, iyi amellerinden alınıp hak sahibine verilir. İyiliği yoksa hak sahibinin günahından alınıp haksızlık eden kimseye yüklenir*".

### C. Ramazan Ayının Fazileti

Ramazan ayının dinimizde büyük bir önemi ve diğer aylar arasında seçkin bir yeri vardır. Ramazan, yanmak demektir. Çünkü, bu ayda oruç tutan ve tövbe edenlerin günâhları yanar, yok olur. Ramazan kamerî ayların 9.sudur. Ona "*On bir ayın sult*anı" denilmiştir. Bu ayın özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

**1. Kuran'da ismi açık olarak geçen tek ayıdır ve Kuran bu ayda indirilmiştir**

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"*O Ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kuran o ayda indirildi. Artık sizden kim Ramazan ayının hilâlini görürse, o gün oruç tutsun. Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar. Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez. Oruç günlerini tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden ötürü Allah'ı tazim etmenizi ister. Şükredesiniz diye bu kolaylığı gösterir*" (Bakara 2/185). *İnzâl* bir defada, *tenzîl* ise parça parça indirmek demektir. Kuran yirmi üç senede parça parça indirilmiş olduğu halde burada Ramazan ayında inzalinin beyan buyurulması dikkate değer. Bunda iki mânâ vardır: a) Tefsircilerin çoğundan varit olan rivayetlere göre Kurân Ramazan ayının Kadir gecesi denen mübarek bir gecesinde dünya semasına, Beyt-i Ma'mûr'a bir defada indirilmiş, sonra yirmi üç senede tedricen, parça parça yeryüzüne indirilmiştir. Demek ki Kuran'ın gerçekleri, yeryüzüne inişinden önce kâinat âleminde ve yeryüzüne en yakın olan gökte bir Ramazan gecesi toptan tecelli etmiş ve yeryüzüne inişi onu takip etmiştir. b) Kuran bu ayda inmeye başladı, demektir. "*Zikr-i kül, irâde-i cüz*" cinsinden mecazdır. Bu durumda Hira mağarasında "*Rabbinin adıyla oku!*" (Alak 96/1) âyetinin inişi Ramazanın Kadir gecesine tesadüf etmiştir. Ayetteki ***"ve ale'llezîne yutîkûnehû"*** ifâdesinin dil açısından (gizli bir "*lâ*" takdiri ile) oruca güç yetiremeyenler anlamına gelebileceği gibi, zorlukla güç yetirenler anlamına da gelebileceği belirtilmiştir. Hatta kimi rivâyetlerde; … فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ … "*… Sizden Ramazan ayına yetişenler o ayda oruç tutsun. …*" (Bakara 2/185) âyeti nâzil oluncaya kadar, fidye âyetinden hareketle, ashâptan dileyenin oruç tuttuğu, dileyenin de tutmayıp fidye verdiği, bu âyet nâzil olduktan sonra ise oruç tutmaya gücü yetenler hakkında fidye hükmünün kaldırılıp sadece hasta ve yaşlılar için bir ruhsat olarak devam ettirildiği belirtilmektedir. Hz. Peygamber ve sahâbenin uygulamasının da bir sonucu olarak âyetteki "*Oruç tutmakta zorluk çekenler*" ifâdesiyle, şeyh-i fâni (düşkün ihtiyar) denilen yaşlı kimselerin kastedildiği yaygın olarak benimsenmektedir. Buna göre âyet, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlıların tutamadıkları oruç için fidye vermesi hükmünü getirmiş olmakta ve fidyenin miktarını "*bir fakir doyumluğu*" olarak belirlemektedir. Fidye, fakir bir kimseyi sabah ve akşam doyuracak olan bir günlük yiyecektir. Bu, bir fitre sadakasına eşittir.

Kuran, Ramazan ayında inmeye başladığı için bu ay, bir anlamda Kuran ayıdır. Kuran'ı Peygamberimize getiren Cebrail (a), her yıl Ramazan ayında Peygamberimize gelir ve o güne kadar nazil olan Kuran ayetlerini karşılıklı olarak birbirlerine okurlardı. Peygamberimizin bu dünyadan göçtüğü yılın Ramazanında bu durum, iki defa gerçekleşmiştir. Ramazan ayında camilerimizde ve evlerde okunan ve cemaatin büyük bir manevi zevk ve huşû içinde dinlediği mukabele ve Kuran hatimleri Cebrail (a) ile Peygamberimiz arasında yapılan mukabelenin devam ettirilmesidir.

* Kuran'ı okumanın ve dinlemenin fazileti, manasını anlamanın ve onunla amel etmenin önemi

**2. Oruç ibadeti bu ayda farz kılınmıştır**

Oruç İslâm'ın beş temel şartından biridir.

**3. İçinde bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesi vardır**

**4. Terâvîh namazı bu aya mahsus bir ibâdettir**

**5. Fitre (Fıtır sadakası) bu aya mahsus bir ibâdettir**

**6. Ramazan'ın son on gününde itikâfa girmek sünnettir**

**7. Kuran okumak, diğer ibadetleri yapmak ve hayır hasenatta bulunmak ayıdır**

Ramazan ayı, hayır ve bereket ayıdır. Senenin bütün aylarının en hayırlısı olan bu mübarek ayda yapılan iyiliklerin karşılığı kat kat fazlasıyla verilir. Bu ay her yıl büyük bereket ve hayırlarla gelir. Ramazan ayı aynı zamanda insanın salih amellerini ve hayırlarını artırması için bir fırsattır. Bu fırsatı iyi değerlendirerek, bu ayda salih amellerini ve hayırlarını artıranlar Ramazan'ın getirdiği bereketlerden ve hayırlardan daha çok yararlanmış olurlar. Böylece Resulüllahın da müjdelediği üzere rahmet, mağfiret ve cehennemden kurtuluş mükafatına kavuşurlar.

İbn Abbas (r): "*Rasûlüllah (s) insanların en cömerdi idi. Onun bu cömertliği Ramazan ayı girip de kendisiyle Cebrâil (a) karşılaştığı zaman daha da artardı. Cebrâil (a) Ramazan ayı çıkıncaya kadar her gece Rasûlüllah (s) ile buluşurdu. Rasûlüllah Kuran'ı arz ederdi (okurdu). Rasûlüllah, Cebrail ile buluştuğunda insanlara rahmet getiren rüzgârdan daha cömert, daha faydalı olurdu*". Hadisten Ramazan ayında Kurân'ı hatmetmenin sünnet olduğu anlaşıldığı gibi, gücü yetenlerin çokça sadaka vermeleri, hayır ve hasenâtta bulunmalarının da büyük sevap olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygambere "*Hangi sadaka daha fazîletlidir?*" diye sorulunca, "*Ramazan ayında verilen sadaka*" buyurmuştur.

Hz. Peygamber:

"*Ramazan'dan sonra hangi oruç efdaldir?*". "*Ramazan'ı tazim için Şa'bân!*". "*Hangi sadaka efdaldir?*". "*Ramazan'da verilen!*".

"*Bu ayı oruç tutarak, ibadet ederek ve hayır için harcamada bulunarak geçirenlere ne mutlu!*",

"*Bu ayda yapılan herhangi bir hayır ve ibadet diğer aylarda yapılan farz gibidir. Bu ayda farz bir ibadeti yerine getiren kimse, diğer aylarda yetmiş farz yapan bir kimse kadar sevap kazanır*",

"*Ramazan ayı Allah'ın ayıdır. Bu ayın diğer aylar karşısındaki üstünlüğü, Allah'ın kendi yarattıklarına karşı -kıyas kabul etmez- üstünlüğü gibidir*",

"*Her kim Ramazanı, iman ederek ve sevâbını Allâh'tan bekleyerek ibâdetle geçirirse, geçmiş günahları bağışlanır*",

"*Resulullah Ramazan gecelerini ihya etmeye teşvik eder, fakat kesin olarak emretmezdi. Her kim inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Ramazanı ihya ederse, geçmiş günahları bağışlanır*". **"*Ramazanı ihya etmek*"**: Bundan maksat, namaz kılarak ihya etmektir, bu namaz da teravih namazıdır denmiştir.

Görüldüğü gibi Ramazan gecelerini ihya etmek, Müslüman için son derece menfaatli bir durumdur. Bu geceler en hayırlı bir şekilde değerlendirmelidir. Kuran okumak, Peygamberimizin hayatını okumak, tefekkür ve tezekkürle meşgul olmak, Ramazan gecelerinde yapılması gereken işlerden olmalıdır.

Müslümanların bu ayda Resulüllahı örnek edinerek hayırlarını ve hayır yolundaki harcamalarını artırmaları, dünyanın değişik bölgelerinde zulüm gören, değişik maddi sıkıntılarla karşı karşıya olan Müslüman kardeşlerini hatırlamaları gerekir.

* İnfak (Allah yolunda harcamak)

**8. Ramazan ayı en fazîletli ve en mukaddes aydır**

Hz. Peygamber Şaban ayının son günü ashâbına şöyle hitap buyurdu: "*Ey insanlar! Büyük ve bereketli bir ay gölgesini üzerinize saldı. Bu ayda bin aydan daha hayırlı olan bir gece (Kadir gecesi) vardır. Allah bu ayın orucunu farz kıldı. Gecelerini ibâdetle (değerlendirmeyi) öğütledi. Allah'ın sevgisine ermek için kim bu ayda bir hayır yaparsa Ramazan'ın dışında yetmiş farz yapan kişi gibi sevap kazanır. Kim de bu ayda bir farz yaparsa bu ayın dışında yetmiş farz yapan kişi gibi*

*sevap alır. Bu ay sabır ayıdır. Sabrın mükâfâtı ise cennettir. (Bu ay) yardımlaşma ayıdır. Müminlerin rızklarının arttırılacağı aydır. Kim bu ayda bir oruçluya iftar verirse, bu onun günahlarının bağışlanmasına ve nefsinin cehennemden kurtulmasına (sebep) olur. Ayrıca, oruçlunun sevabından bir kısmı eksiltilmeksizin ona oruçlunun mükâfâtı gibi mükâfât verilir. Bu ay, evveli rahmet, ortası mağfiret/bağışlanma ve sonu da cehennemden kurtuluş olan bir aydır. Her kim, yönetimi altında bulunan kişinin işini azaltırsa Allah onu bağışlar ve onu cehennemden kurtarır. Bu ayda dört ameli çok yapınız. (Bunlardan) İkisi ile Rabbinizi râzı edersiniz. İkisini yapmaya ise daima muhtaçsınız. Rabbinizi râzı edeceğiniz iki amel; Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına şehâdet (etmeniz) ve O'ndan affınızı dilemenizdir. Yapmaya muhtaç olduğunuz iki amel ise; Allah'tan cenneti istemeniz ve cehennem ateşinden O'na sığınmanızdır. Her kim oruçluya su içirirse, Allah ona benim havzımdan (kıyamet günün mahşer yerinde havz-ı kevserimden; cennetten gelen Kevser ırmağının suyunun aktığı havuzumdan) su içirir ve o cennete girinceye kadar bir daha susamaz*".

Hz. Aişe: "*Rasulullah (a) Ramazan ayında, diğer aylarda görülmeyen bir gayrete girerdi. Ramazanın son on gününde ise çok daha şiddetli bir gayret gösterirdi. Son on günde geceyi ihya eder, ailesini de uyandırırdı ve izârını bağlar (ibâdet için paçaları sıvar)dı*"

Ramazan ayı Kuran ayıdır, Ramazan ayı ibadet ayıdır. Bu aya erişen Müminler bunun kadrini, kıymetini iyi bilmelidirler. Bir kutsi hadiste buyuruluyor ki: "*Kulum bana nafile ibadetle yaklaşır; ben onun gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum*". Diğer bir hadîs-i kutsi şöyledir: بِالْفَرَائِضِ نَجَى مِنِّى عَبْدِى وَ بِالنَّوَافِلِ يَتَقَرَّبُ اِلَىَّ "*Farzlarla kulum benim gazabımdan (azabımdan) kurtulur. Nâfilelerle bana (benim rızama) yaklaşır*". Bizler de bu anlayış üzere hayatımızı idame etmek istiyorsak ibadetlerimize özen göstermeliyiz. Allah'a yakın olmaya çalışıp, Allah'a yaklaştırıcı ibadet etmeye gayret etmeliyiz.

## XIX. ORUCUN DERECELERİ

### A. Birinci Taksim

İmam Gazzâlî, *İhyâ* adlı eserinde orucun üç derecesinden bahseder:

#### 1. Avâmın (Sıradan insanların) orucu

Yemek, içmek ve cinsî münasebetten sakınmaktır. Bu çeşit oruç tutanlar oruç süresince yeme, içme ve cinsel ilişkiden korunmalarına rağmen, haramları islemeye devam ettikleri taktirde oruçtan elde edilecek sevap ve feyzi kaçırmış olurlar. Hz. Peygamber "*Nice oruçlular var ki, açlık ve susuzluktan başka kârları yoktur*" buyurmuştur. Bu şekilde tutulan bir oruç cehenneme kalkan olur mu, bilinmez. Zira gündüz orucu bozanlar hariç, nefsin her türlü şehvetlerini yerine getirmekle beraber, sadece yeme-içmeyi bir öğün geciktirip, iki öğünlük yemeği de aksam yemede çok büyük fayda yoktur. Şayet olsaydı o zaman bu hadisin bir manası kalmazdı. Fakat bütün bunlara rağmen Allah Tealâ şöyle buyuruyor: فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (7) وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ (8) "7- *Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur,* 8- *Zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur*" (Zilzal 99/7-8). ***"Zerre": G***örünür-görünmez derecede gayet küçük karınca, Güneş ışınında sezilebilen zerrecikler demektir. Burada maksat, beşer duyusunun ilgilenebileceği en küçük şeyle, sorumluluğun asgarisini bildirmektir. Asıl maksat, en küçük bir hayır veya şerrin Allah nezrinde kaybolmayacağını açıklamaktır. Bu yüzden ümit edilir ki, bu gibi kimseler şeklen de olsa farzı yerine getirmenin sevabını inşallah alırlar. Bu oruç, şartları yerine getirildiği için sahihtir. Ancak bunun gayesine ulaşması için oruçlunun ikinci basamağa yükselmesi lâzımdır.

#### 2. Havâsın (Özellerin / Seçkinlerin) orucu

Yukarıdaki esaslara riayet etmekle beraber, gözünü, kulağını, dilini, elini, ayağını ve diğer azalarını günahtan koruyarak oruç tutmaktır. Şu iki hadiste bu yön vurgulamaktadır:

"*Oruç bir kalkandır. Sakın oruçluyken câhillik edip de kötü söz söylemeyin. Birisi size sataşacak veya dalaşacak olursa 'ben oruçluyum, ben oruçluyum' deyin*". Bilindiği gibi kalkan, savaşlarda kişiyi düşmanın kılıcından koruyan bir vasıta idi. Kalkan, sahibini düşmandan koruduğu

gibi, oruç da aynı şekilde kişiyi kötülüklerden ve günah işlemekten korur. Oruçlu, kötülüğü başlatan kişi olmayacağı gibi, kendisine fena söz söyleyen ve kavga etmek isteyenlerin bu davranışlarına karşılık "*Ben oruçluyum, ben oruçluyum*" diyerek nefsine hâkim olacak ve kendisini kavganın içine çekmek isteyenlere uymayacaktır. Böylece oruç, bir kalkan gibi kişiyi kötülüklerden korumuş olacaktır. Oruç, kişiyi sadece kötülüklerden korumakla kalmayacak, onu cehennem ateşinden de koruyacaktır. Çünkü insanı cehenneme sürükleyen kötülüklerdir, bunlardan uzaklaşan cehennemden de uzaklaşmış demektir. Gerçek anlamda oruç tutan kimse, kelimenin tam anlamıyla ruhsal olgunluğa erişir. Bu durumun bireysel olgunluğa ve toplumsal ilişkilere, sosyal hayata, kısaca "*huzur*" ve "*iyi geçim*"e yönelik olumlu sonuçları vardır. Peygamberimizin "*Oruç bir kalkandır; sakın, oruçluyken câhillik edip de kem söz söylemeyin. Birisi size sataşacak veya dalaşacak olursa, 'ben oruçluyum, ben oruçluyum' deyin*" hadisi, "*iyi geçim*"i vurguluyor. Oruç, sadece iştah ve şehveti dizginlemek değildir, ayrıca ağzını ve dilini kötü ve çirkin söz söylemekten korumaktır.

"*Beş şey orucu bozar (yani orucun kemalâtini götürür ve sevabını azaltır): Yalan konuşmak, gıybet etmek, dedikodu yapmak, yalan yemin ve şehvetle bakmak*". Burada dil ve gözle ilgili afetlerden bahsedilerek, kâmil bir oruç için bunlardan korunmamız emredilmektedir. Diğer uzuvları korumakla ilgili ayet ve hadisleri de buna kıyas ederek, kâmil bir orucun nasıl tutulacağına dikkat edilmelidir.

Orucun asıl gayelerinden biri nefsi terbiye etmektir. Nefis terbiyesi yapılmadan uzuvları günahlardan korumak mümkün değildir. Orucu nefisle yapılan bir mücahede halinden çıkarıp perhiz şekline getirmek, gerçek bir oruç sayılmaz. Mesela helâl bir şeyi yemeyerek oruç tutup, haram ile iftar etmenin ne manası olabilir? Oruçtan maksat yeme, içme ve cinsi münasebet gibi şehvetleri mutedil hale getirmektir. Oruçlu olan bir kimse gündüz yemediğini akşam tıka-basa yerse, şehvetlerini ve Allah'ın düşmanı olan şeytanı nasıl yenebilir? Oysa haramlardan kaçınsa, mutedil yese, orucun ve diğer ibadetlerin bereketiyle kalbi cilalanır, her gece biraz daha hafifleşir. Teheccüdünü, zikrini kolaylıkla yapar. Bu sayede şeytan kalbine yaklaşamaz. Makbul olan oruç budur. Çünkü bu, organlar üzerinde olumlu etkisini gösteren ve sahibine ahlâkî faziletler kazandırarak gayesine ulaşan oruçtur.

**3. Ehassü'l-havâsın (En özellerin / En seçkinlerin) orucu**

Yukarıdakileri yerine getirmekle birlikte, kalbini adi düşüncelerden ve dünya sevgisinden arındırarak Allah'tan başka bir şeye gönlünü bağlamamaktır. Bu gibilerin kalbine Allah ve ahiretten başka bir şey veya dünyanın ahirete yarayışlı kısmından başka bir şey gelirse oruçları bozulur. Bu mertebe peygamberlerin, sıddîklerin ve mukarreblerin (*sadece ibadetle meşgul olan meleklerin, Allah'a en yakın olan meleklerin*) mertebesidir. Orucun en mükemmeli bütün hislere, azâlara, duygulara oruç tutturmak, hepsini Allah'ın râzı olacağı fillerle meşgul etmektir. Haramlardan, mekruhlardan hatta mâlâyani dediğimiz boş ve yararsız işlerden bütün âzâ ve hislere el çektirmektir. "*Nice oruç tutan vardır ki, onlardan kendilerine kalan yalnızca açlık ve susuzluktur*" nebevî ihtarındaki kimseler gibi olmamak için gayret göstermektir. Oruçta ulaşılan en yüksek derece budur. Peygamberlerin ve Allah'ın veli kullarının tuttuğu oruç budur.

Oruçlu, önce helâl olan yiyecek içecek ve cinsel arzularından geçici bir süre uzak kalarak iradesine hakim olmayı öğrenir. Bu irade terbiyesi ile organlarının her türlü kötülükten uzaklaşmasını sağlayan mümin, nihayet kalbini de kötü duygulardan arındırarak âdeta melekleşir. Maddî bağlardan, fani ihtiraslardan uzaklaştıkça kulluğun zirvesine ulaşır ve Allah'a yaklaşır. Halk, oruç sırasında besinleri mideye sokmaz. Seçkinler, günah ve kötü olan şeyleri organlarına yaklaştırmaz; en seçkinler yani ârifler, âşıklar ve kâmiller ise mâsivayı (Allah'tan gayri şeyleri) kalplerine sokmazlar. Oruçtan asıl beklenen bu son noktayı yakalamaya çalışmaktır.

Gönül ehli kişiler ahlâkî kurallara uymamayı oruçla bağdaştırmadıkları gibi, onların seçkinleri daha da ileri giderler ve "*zikr-i dâim*"den gaflet etmenin oruca zarar vereceğini belirtirler. Yine onlara göre kutsi hadiste geçen "*Oruç benim içindir*" sözünün anlamı "*Samediyyet bana aittir*" demektir (*Samed;* her şey ona muhtaç, o hiçbir şeye muhtaç değil demektir). Allah Teâlâ sanki şöyle diyor: "*Kim benim ahlâkımla ahlâklanırsa, ben onu hiçbir beşerin hayal edemeyeceği biçimde ödüllendiririm*". Bu kutsi hadîsin bir izahı da söyle yapılır: Orucun hiçbir şekilde zahirle alâkası

olmayan gizli bir ibadet oluşu ve başkalarının onda hiçbir payı bulunmaması dolayısıyla böyle varit olmuş, Yüce Allah devamında “*Onun karşılığını ben vereceğim*” buyurmuştur.

**B. İkinci Taksim**

Üç nevi oruç vardır: **1) Nefsin orucu:** Yeme içme ve harama karşı perhizkâr olmaktır. **2) Aklin orucu:** Heva ve heveslere aykırı hareket etmektir. **3) Ruhun orucu:** Aşırı ihtiraslardan uzak bulunmak ve kanaat sahibi olmaktır.

## XX. ORUCUN MADDİ VE MANEVİ FAYDALARI

Ruh ve bedenden yaratılan insan, madde ile mananın birleşiminden meydana gelen bir güzelliktir. Oruç, madde ile mana arasında bir denge ve maddenin lehine bozulan dengeyi aslına iadedir. Böylece, Allah’ı tanımak ve O’na kulluk etmek için yaratılan insan, himmetini (çalışmasını, emeğini, gayretini) yaradılış gayesine yoğunlaştırarak Allah’ın rızasına ulaşır.

Biz ibâdetleri, dünyevî faydalarından dolayı değil, Allah emrettiği için yaparız. İbadetlerde asıl olanın Allah Teâlâ'ya ihlâsla kulluktur. Ancak Allah’ın emirleri ve yasakları kulların iyiliği içindir. İslâm âlimleri bütün hükümlerin insanların faydalarını gerçekleştirme amacına yönelik olduğu konusunda görüş birliği etmişlerdir. Bu bakımdan, Allah’ın yapılmasını istediği şeylerde kullar için çok büyük faydalar, yasakladığı şeylerde ise büyük zararlar bulunduğu kesindir. Ancak teabbüdî olan hususlarda illeti tespit etmenin güç olması nedeniyle bütün emir ve yasakların yarar ve hikmetlerini bilmek de mümkün değildir. Bununla birlikte öteden beri İslâm bilginleri çeşitli ibâdetlerin yarar ve hikmetleri konusunda kafa yormuş, bunları kişisel pratik yararlarından çok, insan nefsinin arındırılması ve yükseltilmesi yolunda fonksiyonel hale getirmesine çalışmışlardır. İbâdetler, onları bir hedefe erişmenin yolu olarak görebilenler için sırtta taşınan ve bir an önce indirilmeye çalışılan bir yük olmaktan çıkar ve âdeta üzerinde yükseklere ulaşılan bir araç haline gelir.

İbadet, yapanın niyet ve maksadına göre üç dereceye ayrılır: 1) Allah'a, sevabını umarak ve azabından korkarak ibadet etmek. Yani cennet ümidi veya cehennem korkusu ile ibadet etmek. 2) Allah'a, ibadetle şereflenmek veya onun emirlerine uymuş olmak için ibadet etmek. 3) Allah'a, ibadet ve tâzime lâyık olduğu için ibadet etmek. Bu ibadetin en yüksek derecesidir. Bu dereceye hadiste *ihsan* derecesi denir. Cibril hadisinde, Cebrail’in (a) Hz. Peygambere sorduğu sorulardan birisi de *ihsan* olmuştur. Hz. Peygamber buna şöyle cevap vermiştir: “*İhsan; Allah'a sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir*”. Dolayısıyla İslâm'da ibadet insanın bütün davranışlarını kapsar.

İbadetler layıkıyla yerine getirilirse olumlu sonuçları önce kalp ve vicdanında, sonra da toplumda ortaya çıkar. Oruç ibadetinden çıkarılabilecek bazı hikmetleri şöyle sıralayabiliriz:

**A. Kişisel Faydaları**

**1. İnsanı arzularının kölesi olmaktan kurtarır**

Yeryüzünde halife olarak yaratılan insan, Allah Tealâ’ya kulluk etmediği taktirde, Allah onu masivanin (kendisinden başkasının) kölesi yaparak cezalandırır. Böylece insanoğlu, kendisine hizmet için yaratılan şeyleri gaye haline getirip onları Allah gibi sevmeye başlar ki, bu gönül ve fikir dünyasının madde tarafından tutsak edilmesi demektir:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ

“*Öyle insanlar vardır ki Allah’tan başkasını Allah’a emsal tanırlar, tıpkı Allah’ı severcesine onları severler. Müminlerin Allah’a olan sevgileri ise her şeyden daha ileri ve daha kuvvetlidir. Keşke zalimler azabı gördükleri zaman (anlayacakları gibi) bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi*” (Bakara 2/165). Bu ayet, ulûhiyyetin en önemli hususiyetlerinden birinin muhabbet yani sevilmek olduğunu gösterir. Bundan dolayıdır ki Kuran ıstılahında insan, daha çok “*kul*” vasfıyla anılır. Kulluk, kendisine kul olunan varlığa karşı beslenen sevginin en ileri derecesini ifade eder. Bu ayet gösteriyor ki Allah'tan başka

her hangi bir şeyi veya kimseyi Allah'ı severcesine seven kimse, Allah'tan başka nid (Ona denk tutulan) edinmiş sayılmaktadır. Bu sevgide niddir, yoksa Yaratma ve Rab olma vasfında nid değildir. *el-Vedûd* Allah'ın güzel isimlerinden olup; yaratıklarını çok seven ve onlar tarafından çok sevilen demektir.

Allah Teala nefsanî zevk ve sefa pesinde koşarak maddenin tutsağı haline gelen kâfirlerin hallerini muhtelif ayetlerde şöyle beyan etmektedir:

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا (43) أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا (44)

"43- *Baksana şu kendi heva ve heveslerini (isteklerini, nefsinin isteklerini, nefsinin zararlı ve günah olan arzularını) tanrı edinen kimseye! Artık sen mi vekil olacaksın ona, İşlerini sen mi yürüteceksin?*". Hz. Peygamber "*Gök kubbesi altında Allah'tan başka tapılan şeyler içinde hevadan daha müthişi yoktur*" buyurmuştur. 44- *Yoksa sen onlardan çoğunun söz dinlediğini, yahut aklını çalıştırdığını mı sanıyorsun? Doğrusu onlar davarlar gibidirler, hatta onlar yolca daha da sapkındırlar*" (Furkan 25/43-44).

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ

"*Muhakkak ki Allah iman edip, makbul ve güzel işler yapanları, içinden ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. Kâfirler ise dünyada zevklerini yaşamak ister, davarlar gibi yerler, işte onların barınağı ateştir*" (Muhammed 47/12). Hayvanlar rızkın kim tarafından yaratıldığını, bu nimetler karşılığında kendisinden ne beklendiğini düşünmezler. Çünkü bunlar yükümlü değildirler.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

"*Biz cehennem için cinlerden ve insanlardan öyle kimseler yarattık ki onların kalpleri vardır ama bu kalplerle (yeterince) idrâk etmezler, gözleri vardır onlarla (hakkı) görmezler, kulakları vardır onlarla (hakkı) işitmezler. Hasılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır*" (A'râf 7/179). Bu ayet "*Birçok cin ve insan vardır ki, biz onları sadece cehenneme göndermek ve cehenneme yakıt yapmak için yarattık*" diye bir mânâya gelmez. Fakat ayetin ifade ettiği anlam şudur: Biz onları yarattık ve onlara kalp, akıl, göz ve kulaklar verdik, fakat bu kötü insanlar o yetenekleri Hakk'ı bâtıldan ayırt etmek için kullanmadılar ve kötü amelleriyle kendilerini cehennem için yakıt yaptılar. Yukarıda kullanılan üslup beşer dilinde şiddetli bir hasret ve üzüntüyü belirtir. Mesela çocukları genç yaşta savaşta öldürülen bir ana "*Ben onları bu mermilere yem olsun diye büyütmüşüm*" dediğinde, bu anne onların gerçekten bu gaye için büyütüldüğünü söylemek istememekte, bilâkis son derece büyük olan üzüntüsünü göstermek ve savaştan sorumlu olanları yermek istemektedir.

Bu ayetler her ne kadar iman etmeyenleri tasvir ediyorsa da, madde, makam, şöhret gibi şeylerin tutsağı haline gelen müminler de anılan ayetlerin muhatabı olmaktan kurtulamazlar. İşte müminleri bu esaretten kurtaracak en tesirli ibadet oruçtur. Çünkü oruç, nazarları maddenin ve midenin ötesine çekerek, insana yaratılış gayesini hatırlatır. Bu yüzden bütün ilâhî dinlerde oruç vardır:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"*Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz*" (Bakara 2/183).

**2. Kişiyi ruhsal yönden terbiye eder, iradesini güçlendirir, sabırlı kılar**

İnsanlarda nefis ve akıl, hayvanlarda ise sadece nefis vardır. İnsanlara menfaati, yeme-içme ve zevk almayı her şeyin üstünde gösteren, kişisel çıkar için her çeşit kötülük, ahlâksızlık ve haramları normal gösterip sahibine emreden duygunun adıdır nefis. İnsanın melekten ayrılan en önemli yönü, insanda nefsin bulunmasıdır. Hayvandan ayrılan en önemli yönü ise, aklını kullanarak nefsine hâkim olması, onu sınırlamasıdır. İnsanlar, nefislerinin her isteklerine uyarlarsa, yeryüzü

menfaat kavgalarından geçilmeyen, sömürü (başkalarının emeğine ve onların yarattıkları değerlere el koymak; başkalarının kaynaklarından, ekonomik değerlerinden çıkar sağlamak; bir kimseden veya bir şeyden haksız ve sürekli çıkarlar sağlamak), zulüm ve kargaşa içindeki bir arenaya (gösteriler yapılan alana; mecaz siyasi çekişmelerin geçtiği yere) döner. Nefsi sınırlamak, hem kişi, hem de toplum menfaati açısından zarûrîdir. Nefsin arzu ve isteklerini, şehvetlerini kırmak için en güzel yol, kişinin dış baskılarla değil, insanda doğuştan mevcut din duygusuyla Rabbinden korkarak O'nun emir ve yasaklarına boyun eğmektir. İnsan bu mücâdelede nefsine gâlip gelirse, egoist (yalnız kendini düşünen, kendi çıkarlarını herkesinkinden üstün tutan, hodbin, hodkâm bencil) arzularına ve şehvetlerine (nefsinin meyli ve arzularına, cinsel isteklerine, aşırı isteklerine) sınır koyarsa, melekleşir ve hatta derece itibarıyla onlardan daha yükselir. Çünkü yiyip içmek ve cinsî zevkler meleklerin şânından (namından, şöhretinden; tabiatından, huyundan, âdetinden; halinden, keyfiyetinden) değildir. Kişi, bunları sınırlayarak meleklerin Allah'a yakınlığı gibi O'na yakın olup günahsızlaşabilir. Kişi, nefsine ambargo (yasak, engelleme, caydırmak amacıyla yaptırım) koyamayıp ona esir olursa, aklını ve kendi benliğini nefsi yönetmeye kalkarsa, Rasûlullahın ifadesiyle büyük savaştan (nefsine karşı savaştan) mağlûp olarak çıkar, dünya imtihanını kaybetmiş olur. Dünyada hem kendi, hem başkaları zarar görür. Nefis ve şehvetleri, insanın yapısına gâlip olursa, insan canavarlaşır (masallarda sözü edilen acımasız cana kıyan yabani yırtıcı hayvan gibi olur; korkunç, ürkütücü bir durum alır, hırçınlaşır), Kuran tâbiriyle hayvandan daha aşağı olur:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا
أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

"*Biz cehennem için cinlerden ve insanlardan öyle kimseler yarattık ki onların kalpleri vardır ama bu kalplerle (yeterince) idrâk etmezler, gözleri vardır onlarla (hakkı) görmezler, kulakları vardır onlarla (hakkı) işitmezler. Hasılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır*" (A'râf 7/179). Bu ayet "*Birçok cin ve insan vardır ki, biz onları sadece cehenneme göndermek ve cehenneme yakıt yapmak için yarattık*" diye bir mânâya gelmez. Fakat ayetin ifade ettiği anlam şudur: Biz onları yarattık ve onlara kalp, akıl, göz ve kulaklar verdik, fakat bu kötü insanlar o yetenekleri Hakk'ı bâtıldan ayırt etmek için kullanmadılar ve kötü amelleriyle kendilerini cehennem için yakıt yaptılar. Yukarıda kullanılan üslup beşer dilinde şiddetli bir hasret ve üzüntüyü belirtir. Mesela çocukları genç yaşta savaşta öldürülen bir ana "*Ben onları bu mermilere yem olsun diye büyütmüşüm*" dediğinde, bu anne onların gerçekten bu gaye için büyütüldüğünü söylemek istememekte, bilâkis son derece büyük olan üzüntüsünü göstermek ve savaştan sorumlu olanları yermek istemektedir.

Bedeni, akıl ve ruha tâbi kılmak, bedenin kuvvetini frenlemek ve ruhun gücünü arttırmak gerekir. Bu hususta hiçbir şey açlık, susuzluk ve hayvanî arzulardan vazgeçmek kadar, yani oruç kadar tesirli değildir. İnsan tabiatı, bazen ruha ve akla uyma, bazen de isyan halindedir. Bu itibarla bir kimsenin hayvanî arzularına, nefse [kendisine, arzu (istek, dilek; heves/eğilim/gelip geçici istek) ve kötü isteklerine] gem vurması için, şartlarına riâyet ederek oruç ibâdetini yerine getirmeye ihtiyacı vardır. Yememek-içmemek, meleklerin özelliğinden olduğu için, bu rejimi (sağlığı korumak veya zayıflamak amacıyla belirli yiyecekleri yemeği; sağlığı korumak veya düzeltmek amacıyla uygulanan beslenme düzenini; diyeti; pehrizi; yani orucu) yerine getirmekle insan, gittikçe kendini meleklere benzetir. Bunu da Allah'a itaat kastıyla yaptığından O'na yaklaşır ve O'nun rızâsını elde eder ki bu da bir Müslüman'ın ilk ve en son ve de en önemli gâyesidir.

Nefse hâkimiyeti ve onu sınırlamayı insana öğreten en güzel okul Ramazan ve oruçtur. Müslüman bu okulda her sene en az bir ay hem eğitim, hem de öğretim yapmak zorundadır. Oruç, dinimizin, akl-ı selimin (iyiyi kötüyü fark edip, insana hak ve hakikati, iman ve İslâmiyet'i takip ettiren akıl ve düşünüş; normal ve müspet düşünce) ve müspet ilmin (deney sonuçlarına dayanan bilimin; pozitif bilimin) yasakladıklarından sakındıran bir ibâdettir. Meselâ çok yemenin veya sigara içmenin zararlı olduğunu bildiği ve bırakmak istediği halde irâdesine sahip olamayan insan, oruç sâyesinde uzun müddet bunları yapamayacak, sonunda irâdesine ve nefsine hâkim olup, bu

güzel antrenmanla (alıştırma ile; *mecaz* herhangi bir konuda yapılan hazırlıkla; yani Ramazan boyunca oruçla) bunları bırakmış olacaktır.

Bir hadiste şöyle geçer: Cenâb-ı Hakk nefse "*Ben neyim, sen nesin?*" demiş. Nefis "*Ben benim, Sen sensin!*" demiş. Cenâb-i Hakk nefse azap vermiş, ateşe atmış ve yine aynı soruyu sormuş, nefis yine "*Ben benim Sen sensin!*" cevabını vermiş. Hangi azap verilirse verilsin nefis firavunluktan vazgeçmemiş. Daha sonra Cenâb-ı Hakk nefsi aç bırakmış ve "*Ben neyim, sen nesin?*" sorunu tekrarlamış. Nefis "*Sen Rahîm olan Rabbimsin, ben ise âciz bir kulunum*" demiş.

İnsanın kötülüklere ve günahlara meyletme yönünü kırmada en önemli etken olan orucun bu yönünü Kuran şöyle anlatmaktadır:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"*Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, (fenalıklardan) sakınırsınız diye oruç sizin üzerinize de farz kılındı*" (Bakara 2/183). Bu ayeti kerimede orucun temel gayesi, fenalıklardan sakınmak yani takva olarak ortaya konmaktadır. Takva, nefis terbiyesiyle kazanılan bir vasıftır ve tüm ahlâki güzellikleri şamildir. Çünkü takva Allah'ın yasakladığı her şeyden sakınmanın ve Allah'ın emrettiği her şeyi yerine getirmenin genel adıdır. Oruç da insana takvayı kazandıran etkili bir nefis terbiyesi metodudur. Takva, kalplerin uyanıklığını sağlar. Kalplerin uyanıklığı da Allah'ın rızasını kazanmaya vesiledir. Kalplerin bozularak günaha yönelmesini engelleyen şey takvadır. Günlük hayat, kişisel ilişkiler, karşılaşılan sıkıntılar insanda bazen yıpranmaya ve paslanmaya dolayısıyla takvasının kısmen de olsa tahrip olmasına sebep olur. Yılda bir ay boyunca her gün tutulan oruç sayesinde işte bu tahribat giderilir. Zarar gören yerler onarılır. Böylece takvanın yeniden kalbi kuşatması için gayret sarf edilir. Oruçta gerek ruhumuz, gerek bedenimiz için pek çok fayda vardır. Oruç, nefsin şehvetlerini kırar, önüne geçilmez ihtiraslarını, azgınlıklarını dizginler. Bundan dolayı Peygamberimiz orucun kötülüklere karşı bir kalkan olduğunu ifade etmiştir: "*Ey gençler! İçinizden kimin evlenmeğe gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenmek gözü haramdan korur (gözü sakındırır ve ferci korur). Buna gücü yetmeyen oruç tutsun. Çünkü oruç, onun şehvetini kırar*". Hadisin başka bir varyantı (aslından az çok ayrılan değişik biçimli olanı) şöyledir: "*Ey gençler! Kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin; çünkü evlilik gözü sakındırır ve ferci korur. Kimin de gücü yetmez ise, oruç tutması gerekir, çünkü onun için bir kalkandır*". Bu hadisten orucun şehvetlere engel olduğu ve hiddetini kestiği anlaşılmaktadır. Şehvetler ateşe götürür; oruç ise, ateşle oruç tutanın arasına girmekle engel olur. Dolayısıyla orucun ateşe karşı bir kalkan olduğu, kulun onun ile ateşten korunduğunu açıklayan hadisler gelmiştir: "*Hangi kul Allâh yolunda bir gün oruç tutarsa; Allâh bu oruçla onun yüzünü ateşten yetmiş sene uzaklaştırır*", "*Oruç kalkandır, kul onunla ateşten korunur*", "*Oruç insanı Cehennem ateşinden koruyan bir kalkandır. Tıpkı sizi harpte ölüme karşı muhafaza eden bir kalkan gibi*". Oruç, mükellefi her türlü şehvetten alıkoyan ve ihlâsı artıran bir ibadettir. Açlığa, susuzluğa ve nefsin diğer arzularına karşı direnmek oldukça önemlidir. Müminler oruç ibadeti ile kuvvetli bir iradeye sahip olurlar.

Kuran'da orucun farz kılındığını bildiren ayetin sonundaki "*ta ki korunasınız*" ifadesi orucun hikmetine dikkatimizi çekmektedir. Allah Tealâ her derde bir deva, her hastalığa bir ilaç verdiği gibi kötülüklere karşı da korunma vasıtaları vermiştir. İşte orucun bir özelliği de bizi kötülüklerden koruyan bir ibadet oluşudur. Nitekim Peygamberimiz orucun bu özelliğini hepimizin kolayca anlayabileceği şekilde güzel bir benzetme ile açıklayarak şöyle buyurmuştur: "*Oruç bir kalkandır, o halde oruçlu kötü söz söylemesin. Kendisi ile çekişip kavga etmek isteyen kimseye iki defa "Ben oruçluyum" desin*". Bilindiği gibi kalkan, savaşlarda kişiyi düşmanın kılıcından koruyan bir vasıta idi. Kalkan, sahibini düşmandan koruduğu gibi, oruç da aynı şekilde kişiyi kötülüklerden ve günah işlemekten korur. Oruçlu, kötülüğü başlatan kişi olmayacağı gibi, kendisine fena söz söyleyen ve kavga etmek isteyenlerin bu davranışlarına karşılık "*Ben oruçluyum, ben oruçluyum*" diyerek nefsine hâkim olacak ve kendisini kavganın içine çekmek isteyenlere uymayacaktır. Böylece oruç, bir kalkan gibi kişiyi kötülüklerden korumuş olacaktır. Oruç, kişiyi sadece kötülüklerden korumakla kalmayacak, onu cehennem ateşinden de koruyacaktır. Çünkü insanı cehenneme sürükleyen kötülüklerdir, bunlardan uzaklaşan cehennemden de uzaklaşmış demektir. Gerçek anlamda oruç tutan kimse, kelimenin tam anlamıyla ruhsal olgunluğa erişir. Bu durumun bireysel olgunluğa ve

toplumsal ilişkilere, sosyal hayata, kısaca "*huzur*" ve "*iyi geçim*"e yönelik olumlu sonuçları vardır. Peygamberimizin "*Oruç bir kalkandır; sakın, oruçluyken câhillik edip de kem söz söylemeyin. Birisi size sataşacak veya dalaşacak olursa, 'ben oruçluyum, ben oruçluyum' deyin*" hadisi, "*iyi geçim*"i vurguluyor. Oruç, sadece iştah ve şehveti dizginlemek değildir, ayrıca ağzını ve dilini kötü ve çirkin söz söylemekten korumaktır.

Oruç insandaki melekî yönü güçlendirir. Oruç sâyesinde insan büyük ölçüde meleklere benzer bir hâl alır; artık melekler onu severler. Bu sevgi nihâyette insandaki hayvânî yönü zayıflatır. Aynı zamanda oruç hayvânî gücün zayıflaması oranında hatâlara da keffâret olur. Rûhu cilâlamada, nefsi kontrol altına almada ondan daha tesirli bir ibâdet yoktur.

Her kötülüğün başı, Allah'ı unutmak ve sorumluluk duygusunu kaybetmektir. Halbuki oruç, bize daima Allah'ı hatırlatır, sorumluluk duygusunu geliştirir. Bir ay boyunca devam eden bu manevî eğitim sonucu Allah korkusu kalplere iyice yerleşir, bunun olumlu tesiri ile de insan davranışlarını kontrol altına alarak her türlü kötülükten uzaklaşmış olur.

Hz. Peygamber:

"*Âdemoğlu, midesinden daha şerli bir kap doldurmamıştır. Belini doğrultacak birkaç lokmacık ona yeter. Yok, birkaç lokma ile yetinmeyecekse (nefsinin galebesiyle) ille de midesini dolduracaksa hiç olmazsa onu üçe ayırsın: (Karnının) üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğine, üçte birini de nefesine (ayırsın, üçte birden fazlasına yemek koymasın)*,

"*Benden sonra, ümmetim için üç hususta korkuyorum. Bunlar, sapık arzular, bilgiden sonra gaflet, çok yemek ve şehvetlere tutulmaktır*",

"*Az yiyenin içi nurla dolar*",

"*İnsanın kalbi, tarladaki ekin gibidir. Yemek de yağmur gibidir. Fazla su ekini kuruttuğu gibi, fazla gıda da kalbi öldürür*".

Bir zât, Rasulullahın yanında geğirmişti (midede toplanan gazı ağızdan sesli bir biçimde çıkarmıştı). Rasulullah ona şöyle buyurdu: "*Geğirtini bizden uzak tut. Zira dünyada insanların en çok doymuş olanları, kıyâmet günü en çok aç kalacak olanlardır*". Hadiste geğirti diye tercüme edilen *cüşâ* kelimesi; doyma sırasında mideden çıkan gaz diye târif edilir ki, çok yemenin belirtisidir. Rasûlüllah öğürmeyi kınamakla, onun sebebi olan çok yemeyi takbih etmiş olmaktadır. Nitekim hadisin devamından çok yemenin kötülüğü rahatlıkla anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu hadis, çok yemenin ölçüsü hakkında bir ipucu vermektedir: Öğürme oluşturacak kadar yememek gerekir. Rasûlüllah gayr-ı irâdî olarak meydana gelen bir olaydan dolayı kimseyi kınamazdı. Öğürme irâdî değildir; ama ona sebep olan çok yeme irâdeye bağlıdır.

Hz. Lokmân oğluna söyle nasîhat ederdi: "*Miden doyunca, fikrin uykuya dalar, hikmet (adalet, ilim, amel, nübüvvet, Kur'ân, Allah'a itaat, dinî anlayış, Allah korkusu, akıl, söz ve işte isabet, hakkı bilme ve hayır işlemek demektir. Hikmetin özü; anlayış, gerçeği bilme, düşünme yeteneği, sezgi gücü, iş ve sözlerde isabetli olma, düşünce planında kalmayıp eyleme dönüşen yararlı ve derin bilgi, ilim ve akıl ile doğruyu bulmadır) susar, âzâlar ibâdetten geri kalır*".

Sabır, başarıya ulaşmanın en önemli şartlarından biridir. Sahip olduğu helâl şeylere oruçlu olduğu için el sürmeyen kimse iradesine hakim olmuş, nefsini zorluklara alıştırarak terbiye etmiş ve üstün bir meziyet kazanmış olur. Böyle bir insan hayatta karşısına çıkabilecek sıkıntılar karşısında sarsılmaz, bunlara kolaylıkla sabreder ve güçlükleri yenerek başarıya ulaşır. Acılı ve üzüntülü durumlar karşısında sabır ve tahammül göstererek soğukkanlılığını korur. Orucun askerlik ve yurt savunması bakımından da ayrı bir önemi vardır. Savaş zamanlarında cephedeki asker, yiyecek ve içecek bulamadığı zaman açlığa ve susuzluğa katlanmak zorunda kalabilir. Oruç tutmaya alışmış olanlar, böyle zorluklara daha kolay dayanırlar. Kötü alışkanlıklardan, söz, fiil ve davranışlardan uzak durmak büyük bir sabır gerektirir. "*Oruç sabrın yarısıdır*" hadisinin ve orucun Allah için olup mükâfatını da Allah Teala'nın bizzat kendisinin hesapsız olarak vereceğini bildiren hadislerin ortak anlamı; orucun sabır boyutunu ve bunun fazîlet ve sevâbının yüksekliğini anlatır. Sabrın dinimizde çok önemli bir yeri vardır. Sabır Kuran'da 104 yerde zikredilir. Bunların bir kısmı şöyledir:

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

"*Sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin. Gerçi bu çok zor bir iştir, fakat içi saygı ile ürperenlere değil*" (Bakara 2/45),

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

"*Ey iman edenler, sabır ve namazla (Allah'tan) yardım dileyin. Allah sabredenlerle beraberdir*" (Bakara 2/153),

... وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ ...

"*Sabretmeniz ise sizin için daha iyidir*" (Nisâ 4/25),

وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

"*Fakat kim sabreder, affederse şüphesiz bu, çok önemli işlerdendir*" (Şûrâ 42/43),

وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ …

"*Biz, sabredenlerin karşılığını, yaptıklarının en güzeliyle vereceğiz*" (Nahl 16/96),

… إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"*Sabredenlere, mükâfatları hesapsız/sınırsız ödenecektir*" (Zümer 39/10). Ayrıca bkz. Bakara 2/155-157, 177; Âl-i İmran 3/120, 142; Hud 11/9-11.

Oruç, insanı sabra, dayanıklı olmaya alıştırır. Bugün isteğiyle oruç tutan kimse, bir gün savaş, deprem veya başka felâketler gibi zor şartlar karşısında yiyecek bulamadığı zaman, daha önce kendisini aç kalmaya alıştırdığı için dayanır. Ama hiç oruç tutmayan insanlar, birkaç saat aç kalınca açlıktan öleceklerini zanneder, daha işin başında rûhen çökerler.

**3. Ahlâkı güzelleştirir**

Oruç, belirli bir süre basit bir aç kalma olayı değildir. Onu sadece bu yönüyle değerlendirmek son derece yanlış olur. Oruç, köklü bir irade terbiyesi, insanı kötü alışkanlıklardan temizleyen, çirkin davranışlardan uzaklaştıran ve iyi huylar kazandıran bir ahlâk eğitimidir. Peygamberimiz şöyle buyuruyor: "*Her kim yalan söylemeyi ve yalanla iş görmeyi bırakmazsa Allah onun yemesini, içmesini bırakmasına değer vermez*". Bu hadiste orucun yüksek hedefi açıkça gösterilmiş, oruç tuttuğu halde kötü huyları terk etmeyenlerin oruçlarına Cenab-ı Hakk'ın değer vermeyeceği bildirilmiştir. Hz. Peygamber başka bir hadiste konunun önemine biraz daha açıklık getirir: "*Çok oruç tutanlar var ki onlara tuttukları oruçlardan sadece açlık ve susuzluk kalır. Çok gece ibadet edenler vardır ki onlara da bundan kalan sadece uykusuzluktur*". Bu kimseler helâl olan şeylerden uzaklaştıkları halde, esas uzaklaşmaları gereken haramlardan uzaklaşmadıkları için ibadetlerinden bekledikleri karşılığı bulamayacaklardır. Görülüyor ki orucun asıl gayesi, insanı kötülüklerden uzaklaştırarak olgunlaştırmak, ahlâk ve fazilet sahibi olmasını sağlamaktır.

Oruç nefsin kötü olan sıfatlarını eğiterek iyileştirir. Böylece mümin, gücü nispetinde *nefs-i emmâre* (insanı kötülüğe teşvik eden içindeki hayvâni duygu; kötülüğü emreden nefis; İnsanın çirkin ve şeytanın teşviklerine itirazsız ve karşı koymadan/mücadele etmeden tâbi olması hâli) mertebesinden *nefs-i mutmaine* (iyiliği kötülükten ayırt ettirerek insanlık vazifesini tanıttıran ve vicdanına rahatlık veren hâl; insanı Allah'a yaklaştıran hâl; günaha meyleden kötü sıfatlardan temizlenmiş ve güzel ahlâk ile muttasıf olarak kurb-u İlâhiye itmi'nan ve istikrar kazanmış olan insan iradesi; nefsin, Allah'ın emirleri altına sakin ve şehevâta itiraz ederek/karşı çıkarak ıstıraptan kurtulmuş olma hâli) makamına doğru yükselir. Bu suretle Allah'ın rızasını kazanıp ateşten korunmuş olur. Onun için Hz. Peygamber buyurur ki: "*Oruç ateşe karşı bir perde, müstahkem bir kaledir*".

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

"*(Hz. Yusuf:) Nefsimi temize çıkarmam. Çünkü Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder. Doğrusu Rabbim Gafurdur; affı boldur, Rahimdir; merhameti boldur*" (Yusuf 12/53),

يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ (27) ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً (28) فَادْخُلِي فِي عِبَادِي (29) وَادْخُلِي جَنَّتِي (30)

"27- *Ey mutmain (tatmin bulmuş) nefis!/Ey gönül huzuruna ermiş ruh!* 28- *O, senden, sen de O'ndan hoşnut olarak Rabbine dön!/Razı edici ve razı edilmiş olarak Rabbine dön.* 29- *Sen de katıl (has) kullarımın içine.* 30- *Gir cennetime!*" (Fecr 89/27-30). ***"Nefs-i mutmainne":*** Allah'ı tek ilah kabul edip O'nun peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği bütün buyruklara bütün gönlü ile inanan,

tam bir teslimiyetle imanının gereğini yapan mümin demektir. Bu söz, ona, rûhunu teslim edeceği sırada söylenecektir

**4. Nimetlerin kıymetini öğretir**

Nimet elde iken değeri gereği gibi bilinemez. İnsan sahip olduğu nimetlerin değerini ancak bunlar elden çıktıktan sonra anlayabilir. Fakat iş işten geçtiği için artık bunun yararı olmaz. Oruç tutmakla bir süre nimetlerden uzak kalan kimse bunların değerini daha iyi anlar. Sahip olduğu nimetlerden bir süre uzak kalmak insana, onları daha iyi korumasını, israf etmemesini ve nimetleri kendisine veren Allah'a daha çok şükretmesini öğretir. Nimetlere şükür ise onların çoğalmasına vesile olur:

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

"*Ve düşünün ki: Rabbiniz şöyle ilan buyurdu: "Eğer şükrederseniz, Ben nimetlerimi daha da artırırım, ama nankörlük ederseniz haberiniz olsun ki azabım pek şiddetlidir!*" (İbrahim 14/7).

**5. Sağlık açısından pek çok faydası vardır**

Hz. Peygamber "*Oruç tutun, sıhhat bulursunuz*" buyurmuştur. Normal, sağlıklı, hatta istisnâlar dışında rahatsız bir bünye için, orucun vücut üzerinde zararlı bir etkisinin olmadığı birçok tıbbî araştırma ve incelemeler neticesinde ispatlanmıştır.

İç organlar ve sindirim organları devamlı çalışmaktadır. Sindirim organlarını dinlendirmek, Allah'ın en güzel şekilde yarattığı, her şeyiyle en mükemmel bir fabrikaya benzeyen vücudun içyapısını revizyona (yenilenme, yenileme, yeniden gözden geçirip düzeltme) ve bakıma almak, makinelerin (bir alet veya taşıtın hareket etmesini sağlayan mekanizmaların) sağlamca çalışması için gereklidir. Onun için birçok hastaya perhiz (sağlığı korumak veya düzeltmek amacıyla uygulanan beslenme düzeni, diyet, rejim) tavsiye edilir veya tedâvi için belli saatlerde yemekten alıkonulur. "*Mide hastalıkların evi, perhiz ise tedâvinin başıdır*" sözü tarihin çok eski devirlerinden beri birçok doktor tarafından tekrar edilmiş, tecrübe eden halk tarafından doğrulanmıştır.

Kimi insanların düzensiz beslendiği, kimilerinin obur Romalılar gibi tıka basa yediği bir dünyada, gün boyu süren perhizin beden sağlığı üzerinde çok önemli etkileri vardır. Hekimlerin ifadesiyle en başka ciğerler bir ay süren bayram yaparlar. Diğer organlar da Ramazan boyu bir tür nadasa çekilir (dinlenmeye bırakılır tıpkı tarlanın sürülerek dinlenmeye bırakılması gibi), toparlanırlar (sağlığı düzelir; daha iyi duruma gelir). Ramazan orucu, bedenin kendini rektifiye (rectify) etmesidir (düzeltmesidir, tashih etmesidir).

1994'de yapılan uluslararası katılımlı "*Sağlık ve Ramazan*" konulu kongreye sunulan geniş kapsamlı 50 çalışmada; orucun hafif ve orta derecede ve düzende olan, insüline [pankreas (midenin arkasında bulunan, boşaltıcı kanallarıyla onikiparmak bağırsağına bağlı, iç ve dış salgıları olan iri bir bez) tarafından salgılanan, kanda şeker oranını ayarlayan, birçok hücre için büyüme faktörü olarak görev yapan, protein yapılı bir hormona] bağımlı olmayan diyabet (şeker hastalığı), şişmanlık, esansiyel (nedeni bilinmeyen hastalıklar için kullanılan sözcük) hipertansiyon (normalden yüksek olan atardamar basıncı), gastrit [midedeki iltihap (vücudun mikroplara karşı koymak için herhangi bir yerine fazla kan hücumu ile orada şişkinlik, kırmızılık, ısı ve ağrı ile beliren irin toplaması)] gibi bazı hastalıkların düzelmesi için ideal bir fırsat olduğu, bu tip hastalıkları olanlarda orucun hastalık parametrelerinde [Değişik sayı değerleri alabilen niceliklerde (bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen veya azalıp çoğalabilen durumu, kemiyet, miktar, kantite), ölçülebilir büyüklüklerde, değişkenlerde, değişebilen yani farklı değerler alabilen büyüklerde, bir ana kütleye ilişkin sayısal karakteristiklerde (ayırt edici özelliklerde)] düzelme sağladığı, kötüleşme görülmediği bildirilmiştir.

Şişmanlık (obezite), insan sağlığına çok zararlıdır. İftarları ve sahurları ölçülü yemek şartıyla insan, oruç tutarak vücutta birikmiş zararlı kiloları, yükleri atmış olur. Konunun uzmanı olan tıp doktorlarını dinleyelim: "*Oruç normal sıhhatli olan insanlar için çok faydalı bir perhiz teşkil eder. Oruç tutanlar az yemek ve itidal ile yaşamak sonucu genellikle Ramazan'da bir kaç kilo zayıflarlar. Bu suretle 11 ay zarfında vücutta depo edilen zararlı yağlar erimiş olur. Bu ise asrımızda herkese tavsiye edilen en mühim sağlık kuralıdır. Çünkü şişmanlık şeker hastalığına*

*yakalanma riskini çok artırır. Ayrıca damar sertliği, kalp hastalığı, tansiyon yüksekliği ve buna bağlı pek çok hastalığa müsait bir zemin hazırlar. Demek oluyor ki oruç, bütün bu dertlerden insanı koruyucu bir etki yapar*". Bu gerçeği, sadece bizim bilim adamlarımız değil, konuyu inceleyen yabancı bilim adamları da dile getirmektedirler. 1940 Nobel Tıp ödülünü kazanan ünlü bilim adamı Dr. Alexis Carrel (Aleksi Karel) "*L'Hamme, Cet İnconnu*" adlı eserinde şöyle der: "*Oruç sırasında organizmalarda depo edilmiş besin maddeleri harcanır, sonradan bunların yerine yenileri gelir. Böylece bütün vücutta bir yenilenme olur. Bunun için oruç sağlık bakımından çok yararlıdır*".

Hz. Peygamber: لِكُلِّ شَيْءٍ زَكَاةٌ وَزَكَاةُ الْجَسَدِ الصَّوْمُ "*Her şeyin bir temizlenmesi, zekâtı vardır. Vücudun zekâtı da oruç tutmaktır*". Zengin malından zekât verdiği zaman, fakirin hakkı çıkarıldığı için mal temiz olur. Vermediği zaman ise pis, iyi olmayan bir kazanç ve mal olmuş olur. Oruç tutmak da vücudun paklanmasını, maddeten ve mânen temizlenmesini sağlayan bir ibadettir.

Oruç ibadetinin kişinin kendi nefsine dönük temel özellikleri yanında medeniyet (uygarlık, Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü) perspektifiyle (bakış açısıyla) ilgili önemli bir yönü de vardır. Bugün hala Türk hamamlarında kullanılan kurnaların [musluk altında bulunan, içinde su biriktirilen, yuvarlak, mermer, taş veya plastik teknelerin (uzun ve geniş kapların)] Romalılardan kaldığı bilinir. Onlar güç, iktidar ve servetin doruğuna ulaştıklarında, güç ve şehvete aşırı tutkunluk gösterdiler. Yemeğe olan düşkünlükleri öyle boyutlara vardı ki, saat başı yemek yiyen güç ve servet sahibi Romalılar, yediklerinin doğal yollarla hazmedilmesini beklemeden onları çıkarmaya başladılar. Kurnalar her konakta (büyük ve gösterişli evde) tıka basa yiyenlerin hindi tüyüyle kusarken kullandıkları tastan kaplar oldu. Bugün halkının yüzde altmışı şişman olan Amerikalıların yemeğe olan aşırı düşkünlüklerinin Roma'nın son döneminde yaşadığı bu tecrübeyle herhangi bir ilintisi (ilgisi, ilişkisi, bağı) var mı acaba?

Oruç, bir ibâdet olduğundan, sırf o gâye ile icrâ edilmelidir. Onun faydaları gâye hâline getirilirse ibâdet olmaktan çıkar.

Orucun faydaları sadece bedenimizle ilgili değildir. Onun ruhumuzda ve sinir sistemi üzerindeki olumlu etkileri ve bu ibadetten oruçlunun duyduğu iç huzuru, pek çok manevî rahatsızlığı tedavî ederek kişiye güçlü bir moral kazandırır. Dr. Halûk Nurbakî: "*Oruçta asıl sinir sistemi tam bir rahatlama içindedir. Bir ibadeti yerine getirme mutluluğu bizdeki gerginliklerin, huzursuzlukların hemen hemen tümünü yok eder. Günümüzün en önemli iç sorunlarından olan stresler [ruhsal (ruhla ilgili olan, psikolojik) gerilimler (gerginlikler, iç veya dış uyaranların kamçıladığı güçlü duygu durumları)] böylece büyük ölçüde kalkar*".

Oruç tutanlarda huzur ve sükûnet hali ön plana çıkar. Sınırlı ve taşkın (aşırı) hareketlerin azalmasında fizyolojik (vücutla ilgili) mekanizmanın (sistemin, organların işleyiş biçiminin) da payının olduğu düşünülmektedir: Kan şekerinin yükselmesine aşırı cevap veren insülin [pankreas (midenin arkasında bulunan, boşaltıcı kanallarıyla onikiparmak bağırsağına bağlı, iç ve dış salgıları olan iri bir bez) tarafından salgılanan, kanda şeker oranını ayarlayan, birçok hücre için büyüme faktörü olarak görev yapan, protein yapılı bir hormon] karşıtı sistemin oluşturduğu "*reaktif hipoglisemi*" diye bilinen, stresli bir tablo oruç tutan bir insanda gelişmez. Oruçluyken tartışmak bile yasaklanmıştır; bu da kişisel düşmanlık hisleri ve gerilimi minimum düzeyde tutar.

Vücut bakımından sağlam ve karakterli [karakteri (ayırt edici niteliği; kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özelliği; tutumu, duygulanma ve davranış biçimi) sağlam olan] insanların yetişmesinde orucun büyük faydaları vardır. Peygamberimiz ve asr-ı saâdet devrinde insanların çok az hasta olduğunu, çok az yedikleri halde maddî ve mânevî yönden çok daha kuvvetli olduklarını tarih haber vermektedir. Asırlardır dinlerinin emirlerini yaşayan, oruç tutan ve az yiyen dindar Müslümanların durumu da bunu ispatlamıştır.

Güzel sözler:

"*Az yemektir âdeme mahz-ı şifâ / Çok yemekten olur emrâz-ı belâ*",

"*Azıcık aşım, ağrısız başım*".

**B. Toplumsal Faydaları**

**1. Açlık ve yokluk çekenlerin durumunu fiilen hatırlatır**

Orucun fert bakımından pek çok faydaları yanında toplumun huzuruna da sağladığı çok önemli faydaları vardır. Oruç, insanın şefkat (başkasının kederiyle alâkalanmak, acıyarak ve koruyarak sevmek) ve merhamet (acımak, şefkat göstermek) duygularını geliştirerek bunun topluma sevgi ve yardım şeklinde yansımasını sağlar. Hayatında açlık nedir bilmeyen bir insan yoksulların çektiği açlık ve sıkıntıyı gereği gibi anlayabilir mi? "*Bir eli yağda, bir eli balda*" olan varlıklı bir kimse yoksulların çektiği ızdırabı yüreğinde duyabilir mi? Elbetteki gereği gibi duyamaz. Fakat oruç tutan kimse açlığın ne demek olduğunu bizzat tatmış olduğundan, yokluk içinde kıvranan fakirlerin, kimsesizlerin çektikleri sıkıntıları bizzat içinde duyduğundan şefkat ve acıma duyguları gelişir. Bunun sonucu olarak da fakirlere yardım elini uzatarak sıkıntılarını giderir, toplumun huzur ve mutluluğuna katkıda bulunur. Dinimiz, bütün Müslümanları tek bir vücut gibi kabul etmiş, Müslümanların birbirlerinin dertleri ile ilgilenmelerini istemiştir. Peygamberimizin "*Yanı başında komşusu aç olduğu halde tok yaşayan, olgun mümin değildir*" sözü, konunun önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bizim için en güzel örnek olan sevgili Peygamberimiz insanların en cömerdi idi. Ramazan ayında cömertliği doruk noktasına ulaşır, elinde ne varsa yoksullara dağıtırdı. Peygamberimizin saygı değer eşi Hz. Aişe diyor ki: "*Allah'ın Rasûlü üç gün peş peşe karnını doyurmamıştır. İsteseydi doyururdu. Lâkin o, yoksulları doyurup kendisi aç kalmayı tercih ederdi*". Onun ahlâk ve fazilet dolu yaşayışını örnek alan Müslümanlarda da aynı davranışları görüyoruz. Hz. Ömer'in halifeliği zamanında dokuz ay süren bir kıtlık olmuştu. Hz. Ömer "*ihtiyaç sahipleri bize gelsin*" diye halka duyuru yapmış, kendisi de Müslümanlar bolluğa kavuşuncaya kadar ekmekle beraber zeytin yağından başka katık yemeyeceğine yemin etmiştir.

Fiilî bir fakirlik hali olan oruç, sosyal adâlet (toplumun değişik kesimlerinde hayat standardı, gelir düzeyi vb. birtakım ölçülerin fırsat eşitliği çerçevesinde dikkate alınmasıyla sosyal alanda sağlanan denge durumu) fikrini (düşüncesini) ve arzusunu kafalara ve kalplere işleyen bir ibâdettir. Çünkü hem her arzu ettiğini yiyebilecek durumda olan zengin, hem de yiyeceğini zor temin eden insan, oruçlu iken aynı bedenî durumdadır. Zengin bir mümini bedenen ve rûhen fakirliğin sınırları içine çeken oruç, böylece yardım edilecek insanların sıkıntılarını pratik olarak insana yaşatır. Tedaviyi yapabilecek olana hastalığı teşhis ettirir. Yardımlaşma duygularını geliştirir. Kiminin yiyip kiminin baktığı, zenginle fakir arasındaki kıskançlık ve düşmanlığın büyük boyutlara ulaştığı, açlıktan ölen insanların milyonları aştığı günümüz dünyasında, toplum huzurunun ve iç barışın sağlanmasında, tokun aç insanın halinden anlamasını kolaylaştırdığı için orucun sosyal faydası çok büyüktür. Bu sebeplerden dolayı oruç tutan Müslümanlar, Ramazan ayında daha çok cömert olurlar, evlerine misafir götürüp sofralarında başkalarının ve özellikle fakirlerin bulunmasına gayret ederler. Yine Ramazan ve orucun bu sosyal atmosferinden (mecaz içinde yaşanılan ve etkisinde kalınan ortamından, havasından; yeri veya herhangi bir gök cismini saran gaz tabakası) dolayı, Müslümanlar, akraba ve tanıdıklara, hatta tanımadıklarına maddî yardımları artırırlar, sadaka verirler.

Oruç, yoksulların durumunu daha iyi anlamaya, dolayısıyla onların sıkıntılarını giderme yönünde çaba sarf etmeye de vesile olur. "*Tok, açın halinden anlamaz*" atasözü de bunu ifâde eder. Oruç, insanın duygu ve düşüncelerini inceltir. İnsanı şefkatli (başkasının kederiyle alâkalanan, acıyarak ve koruyarak seven), merhametli (acıyan, şefkat gösteren) yapar. Oruç tutan insan, açlığın ne demek olduğunu, sürekli olarak açlık ve sefâlet (yoksulluk, yoksulluk sıkıntısı) içinde kıvrananların ıstırabını anlar; onlara elinden geldiğince yardım etmeğe çalışır. İftar vaktine kadar Allah Tealâ'nın kendisine lütfettiği nimetlerden nefsini mahrum bırakan oruçlu, bu nimetlerden devamlı mahrum olan insanları keşfeder. Kalbi yumuşar, merhameti galebe eder ve elindeki imkanlarıyla başkalarını gözetmeye başlar. Fakir fukaraya yardım eder, iftar ettirir. Böylece makam-mevki farkı söz konusu olmadan toplumda huzur, itimat, muhabbet ve kardeşlik gelişir ve büyür.

"*Komşusu açken tok yatan Biz'den değildir*" (Hadis)

"*Tok olan, cümle cihanı tok sanır, / Aç olan, âlemde ekmek yok sanır*"

"*Açın halini tok bilmez; hastanın halini sağ bilmez*"

**2. Savaş ve kıtlık gibi zor şartlara hazırlar**

Her devlet, halkını ileride ihtimal dâhilinde olabilecek olan savaşa hazırlar, onun için hemen hemen her ülkede askerlik sistemi vardır. Gençler askere alınıp ileride çıkması muhtemel bir savaşın her türlü eğitimine ve zor şartlarına dayanabilecek duruma getirilmeye çalışılır. Savaş, her türlü zor şartlara sabretmeyi, aç ve susuz kalmayı gerektirebilir. Oruç, tüm insanları, ileride toplumların savaş, doğal âfet ve benzeri sosyal çalkantılarda doğabilecek zor şartlara karşı hazırlar.

Bazı yiyecekler, bazı memleketlerde hiç değilse bazı zamanlarda azalabilir, kısmen de olsa toplum veya önemli bir çoğunluk, yokluklarla, hatta açlıkla karşı karşıya kalabilir. Oruç, insanları, bazı nimetlerden mahrum kalmayı normal karşılamayı, böyle bir durum olursa, çalkantı ve kargaşalık olmadan bunları atlatmayı, böylesine sıkıntılara insanların hazır olmaları gerektiğini öğretir.

**3. Fuhşiyatı önlemeye katkı sağlar**

Cinsel duygulara gem vurmayı öğretmesi yönünden, toplum ahlâkını düzeltmek doğrultusunda orucun faydalarını hatırlamak yerinde olur. İnsanoğlu, içgüdüsel (içgüdü ile ilgili. İçgüdü: Bir canlı türünün bütün bireylerinde akıl ve düşünceden bağımsız olarak doğuştan gelen bilinçsiz her türlü hareket ve davranış, insiyak, sevkıtabii; organizmayı o türe özgü olan bir amaca ulaşmaya sürükleyen davranış eğilimi) olarak karşı cinse eğilim duymaktadır. Fakat bunu, toplum kurallarını ve genel ahlâkı zedeleyecek boyutlara vardırırsa birçok problem ve kargaşa kendini gösterecektir. Bugün dünya gençliği, seks (cinsel ilişkide bulunma) buhranını (bunalımı, krizi) en acı şekilde yaşıyor. Aile hayatları temelinden sarsılmış, üremeler iyice azalmış, sağlıklı nesiller yerini yalnız hayvanî duygulardan başka bir şey düşünmeyen gençliğe bırakmıştır. Kız veya kadınlar, erkeklerin cinsel duygularına her yönüyle hitap edip, onu kendine ve cinsel duygularına esir etmiş, erkekler de kadınları kendi zevklerine yarayan bir makine, bir eğlence aracı olarak görmüş, karı-kocanın yatakta yaptıklarını sokakta her türlü kuralları çiğneyerek açıktan ve hiç utanmadan (onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntüsü duymadan, korkmadan, mahcup olmadan, sıkılmadan, çekinmeden) yapabilen, bu konuda hayvanlaşan insanlar her tarafı kaplamıştır. Bir-iki nesil sonra, bu ahlâksızlığın sonunun nereye varacağı, önemli bir sorudur. Cevabı da annelik-babalık kavramının (bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımının, mefhumunun) bile tarihe karışabileceği, her türlü ahlâksızlığın sanat kabul edileceği, cadde ortasında karşı cinslerin, hatta eşcinsellerin birbirleriyle zinâ yapabileceği, birçok toplumun bu ahlâk buhranından dünyada bile çok büyük kayıplar ve sarsıntılar geçireceği de muhakkaktır.

İşte bütün bunları önlemenin en büyük yolu, cinsel duyguları frenlemeyi, Allah'ın yasaklarına yaklaşmamayı öğreten oruçtur. Oruçlu iken hanımı ile beraber olmayı bile terk eden kişi, başkalarının kadın ve kızlarına şehvet nazarıyla bakmayacak, kötü düşünce ve sözlerden sakınacak, şehvetini kontrol altına alacak, zinâya ve ahlâksızlığa götüren her yoldan oruçlu olmadığı zamanlara göre daha fazla kaçacak, hem kendini hem de toplum ahlâkını en güzele götürecektir. Bunun için Yüce Peygamberimiz, orucun ahlâk ve özellikle toplum ahlâkı açısından bu faydasını şu mübârek (kutlu, kutsal, uğurlu, verimli, bereketli, hayırlı) tavsiyesiyle dile getirmiştir: "*Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenme külfetine gücü yeterse evlensin! Zira evlenme, gözü (haramdan) daha çok önler ve iffeti [namusu (bir toplum içinde ahlâk kurallarına karşı beslenen bağlılık, dürüstlük, doğruluk, edep, hayâ, utanma), nefsi behimî (hayvani) temayüllerden men etmek, helâle razı olup haramdan kaçınmak, cinsel konularda ahlâk kurallarına bağlılık] de o nispette korur. Evlenme masrafına gücü yetmeyen kimse de oruca devam etsin. Çünkü oruç onun için bir kalkandır*". Böylece oruçlu genç, hem kendi ahlâkını korumuş, hem de topluma ahlâk yönüyle zararı olmamış olacaktır. Cinsel suç ve sapıklıkların (tavır ve davranışları normal olmamaların veya geleneklerden, törelerden ayrılmaların, anormalliklerin) toplumları derinden etkilediği, insanların cinsel duygularını, hem de paralar harcatarak sömüren (başkalarının emeğine ve onların yarattıkları değerlere el koyman; başkalarının kaynaklarından, ekonomik değerlerinden

çıkar sağlamayan; bir kimseden veya bir şeyden haksız ve sürekli çıkarlar sağlayan) binlerce mihrak (herhangi bir düşüncede, nitelikte olan kimselerin kaynağı veya bir şeyin toplandığı, yoğunlaştığı yer, odak) bulunduğu günümüz dünyasında insanların oruca ve orucun yetiştirdiği talebelere ihtiyacının büyük olduğu her akıl sahibi insan tarafından kabul edilmelidir.

Fuhşiyat (çirkin işler, günahlar), toplumun temeli olan aileyi sarsan en büyük tehlikedir (büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek durumdur; gerçekleşme ihtimali bulunan fakat istenmeyen sakıncalı durumdur). Bunalımı (tehlikeli sonuç doğurabilecek gerginliği, buhranı, krizi) doğuran şey beklentidir. Tartışma beklentisi olmazsa gerilim (gerginlik) azalır. Cinsel beklentiler olmadığında başıboş şehvet (nefsin meyil ve arzu, cinsel istek, aşırı istek) hisleri ortaya çıkmaz. Helâl olan gıdadan bile ümidini en azından yarım gün kesebilen insan, harama dair düşüncelerden ve beklentilerden uzaklaşmak için bulunmaz bir fırsata kavuşur. Peygamberimiz "*Oruç, sabrın yarısıdır*" buyurmuşlardır. İnsanı bunalımlara ya da yanlış yollara sürükleyen de hep sabırsız olması değil mi?

**4. Toplumsal huzurun teminine katkı sağlar**

Toplum bireylerden oluştuğu için, bireyin iyi olması, toplumsal hayatın da iyi olmasını beraberinde getirir. Suç oranlarının Ramazan ayında azaldığı saptanmıştır. Mesela İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün verdiği bilgiye göre, 1998 senesi yılbaşının Ramazan'a rastlaması sebebiyle, o geceki trafik kazaları ve âsayiş olayları geçmiş yıllara kıyasla fevkalâde az sayıda olmuştur.

Toplumsal hayatta huzursuzluklara yol açan taşkınlıklar, büyük ölçüde insanın hayvanî yönünü tatmin eden maddî zevklere düşkünlükten kaynaklanır. Maddî zevk deyince de akla, yeme içme ve cinsel ilişki gibi zevkler gelir. Oruç, insanı maddî zevk ve şehvetler peşinde koşturan nefs-i emmâreyi teskin etmenin bir ilâcı, aşırılıkları törpülemenin (törpü ile düzeltmenin; mecaz sivri noktalarını gidermenin; mecaz inceltmenin, terbiye etmenin) bir çaresidir.

**5. Bolluk ve berekete neden olur**

Oruç ayı, bolluk ve bereket ayıdır. Ramazan'da en fakir âilenin dahi evinde bolluk-bereket olur. Allah oruç tutan o insanlara ummadıkları yerden rızıklar gönderir. Bunu her Müslüman âilesi bilir ve görür.

**C. Az Yemenin Faydaları**

Az yemenin çok yemekten daha iyi olduğu bir gerçektir. Vücut için, yeterli enerji alındıktan sonra belli zamanlarda yemek yemek; faydalı-faydasız şeylerle mideyi doldurmaktan daha iyi, daha sıhhîdir. Aslında bu özellik, oruçlunun iftar sırasında da az yemesiyle gerçekleşir. O zaman orucun faydası daha büyük olur. Rasûlullahın sünneti ve tavsiyesi de budur. Terâvihi de mutlaka kılmak lâzımdır. Terâvih, ibâdet yönünden orucun tamamlayıcısı olduğu gibi; dolan midenin, yemekleri kolayca sindirmesine de yardımcı olur.

İlim de kabul etmektedir ki, çok yemek zararlıdır. Romatizma [kaslarda (tellerden oluşan ve kasılarak vücut hareketlerini sağlayan organ ve bu organın telsi dokusu, adale) ve özellikle eklemlerde kendini gösteren ağrılı hastalıkların genel adı], kalp hastalıkları, kan dolaşımındaki bozukluklar, şeker vb. hastalıklarda, bu hastalıkları başlatan veya artıran büyük etkenlerin başında çok yemek gelir. Çok yemekte vücudun lüzumundan fazla kilo alması vardır ki, bu sebeple kalbin etrafı yağ tabakasıyla kaplandığı için, insan rahat nefes alıp veremez. Kollestrin (kanda yağ birikmesi) denilen hastalığın başlıca sebebi yine çok yemektir. Çok yemek neticesinde böbrekler vaktinden önce yorulur ve bozulur, vazifesini yapamaz olur. Mide doğal halini kaybeder, büyür, elastikiyetini (esnekliğini) muhâfaza edemez. Dolayısıyla yenilenleri kolay kolay hazmedemez (sindiremez, Sindirmek: Yenilen besin maddesini sindirim sisteminde gereken değişikliklere uğratarak kana karışabilir bir duruma getirmek,). Bu yüzden bütün vücut da rahatsız hale gelir. Çok kere mide ülseri, mide veya kalın bağırsakta çıban meydana gelir. Bu saydıklarımız ve daha birçok rahatsızlıklar hep çok yiyip içme neticesi meydana gelen zararlardandır. Bu gibi hastalıkların oruç tutulmayan yerlerde ve oruç tutmayan kimselerde daha çok bulunduğunu hatırlatalım. Onun için her yıl, on iki aydan birinde vücudun dinlendirilmesinde büyük faydaların olduğu inkâr edilemez.

Hz. Peygamber:

"*Benden sonra, ümmetim için üç hususta korkuyorum. Bunlar, sapık arzular, bilgiden sonra gaflet, çok yemek ve şehvetlere tutulmaktır*",

"*Az yiyenin içi nurla dolar*",

"*Tıka basa yiyip içmekten sakının. Bu, bedeni yıpratır, hastalık getirir*",

"*Tembellik ve karın büyüklüğünden Allah'a sığınırım*",

"*Az ye, çok yaşa!*".

**1. Gönlü saflaştırır ve inceltir**

Az yemekle gönlün Hakk'a bağlılığı artar. Çok yemekle kalp katılığı oluşur, kalbin nuru kaybolur. Nitekim Peygamber Efendimiz "*İnsanın kalbi, tarladaki ekin gibidir. Yemek de yağmur gibidir. Fazla su ekini kuruttuğu gibi, fazla gıda da kalbi öldürür*" buyurmaktadır. Az yemekle kalpte tatlı bir hüzün, güzel bir kırıklık olur, şımarıklık yok olur. Lüzumsuz ferah ve taşkınlığın başlangıcı olan, aynı zamanda büyük mahrûmiyetlerin sebebi olan gurur (kendini beğenme, büyüklenme, kibir, övünme) ve böbürlenme (övünerek kabarma, kurulma) duygusu gider. Nefis açlıkla kırıldığı kadar hiçbir şeyle kırılmaz. Aç insan, belâları (afet, sıkıntı, tasa, kaygı, musibet, içinden çıkılması güç, sakıncalı durum, büyük zarar ve sıkıntıya yol açan olayları) unutmaz, zararlara (yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuçları, ziyanları) ve âfetlere (musibet, büyük felaket, yıkımlara) dûçar (yakalanmış, çatmış, düşmüş, mübtela) olanları hatırlar, sömürülen, zayıf düşürülen insanları ve fakirleri, ezilmişleri aklından çıkarmaz.

**2. Fazla uykuyu ve gafleti def eder**

İnsana tembellik, uyuşukluk ve ahmaklık (zekâsı az gelişmiş olma durumu, budalalık, anlayışsızlık, akılsızlık) veren fazla uykuyu def eder. Çok yiyenin gafleti artar. Gafleti (dalgınlık, dikkatsizlik, boş bulunma, aymazlık, dalgı, ihtiyatsızlık, endişesizlik, vurdumduymazlık; Cenab-ı Hakk'a itaat gibi işleri bilmeyip başka kıymetsiz şeylerle uğraşmak, nefsine ve hevasına tâbi olarak Allah'ı ve emirlerini unutmak) çok olan ise zarara uğrar ve pişman olur (yaptığı bir işin yanlış veya uygunsuz sonuç verdiğini anlayarak üzülür). Bütün bunlardan dolayı Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "*Âdemoğlu, midesinden daha şerli bir kap doldurmamıştır. Belini doğrultacak birkaç lokmacık ona yeter. Yok, birkaç lokma ile yetinmeyecekse (nefsinin galebesiyle) ille de midesini dolduracaksa hiç olmazsa onu üçe ayırsın: (Karnının) üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğine, üçte birini de nefesine (ayırsın, üçte birden fazlasına yemek koymasın).* Hz. İsa'nın da şöyle söylediği rivâyet edilir: "*Sizler karnınızı aç tutunuz, fazla yemeyiniz. Ola ki kalbinizle Rabbinizi göresiniz*".

**3. İlim ve ibadete devamı kolaylaştırır**

Az yemekle ibâdete devam kolaylaşır. Çok yiyen, ibâdetlere zor eğilir. Çok yemekte çok yorgunluk ve çok zahmet vardır. Çok yemeğe yetecek kadar para kazanmakta, yemekleri hazırlamakta, yedikten sonra da hazmetmekte çeşitli zahmet ve meşakkatler mevcuttur. Az yemekte ise bütün bu zahmetler azaldığı için insanoğlu yüce işler için daha fazlaca vakit ayırabilir, vakitlerini ilimle, ibâdetle geçirebilir. Sünnete uygun yenildiğinde kadınların ömrü mutfakta heder olmaktan çıkacak, kadına bu yönden yapılan zulüm, yerini hayırlı faâliyetlere bırakacaktır.

**4. İdraki ve zekâyı artırır**

Çok yemek, ilim ve idrâki (anlama yeteneği, anlayış, akıl erdirmeyi), zekâyı (insanın düşünme, akıl yürütme, objektif/nesnel gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamı) azaltır. Çok yiyen değil, koşudan önce rejim yapan (sağlığı korumak veya zayıflamak amacıyla belirli yiyecekleri yemeyen) bir at koşuyu kazandığı gibi, insanın, vücudundan ve ruhundan âzamî istifadesi için de az yemesi şarttır. Hindistan millî kahramanı Mahatma Gandhi, kendisi Müslüman olmadığı halde, aynen İslâm'da olduğu gibi sık sık oruç tutar, önemli bir karar öncesi veya duâ edeceği mühim bir durum olunca, orucu ihmal etmezdi. Orucun faydalarını Müslümanlar üzerinde gördüğünü başkalarına anlatırdı.

**5. Maddi sıkıntıyı giderir**

Az yemeyi alışkanlık yapan, az mala da kanaat eder (yetinir, yeter bulur, hoşnut olur). Sade bir hayat sürer, sıkıntısı (problemi) olmaz. Hem kendisi, hem içinde yaşadığı sistem israftan, ekonomik ve iktisadî zorluklardan, lüzumsuz harcamalardan kurtulur. Borç-harç içinde huzursuzca yaşamak yerini, "*azıcık aşım, ağrısız başım*" anlayışına götürür. Müslüman'ın kazancı, daha çok yiyebileceği rahat bir yaşama biçimine müsâit olsa bile, o, bunu toplum için daha hayırlı yerlere sarf eder. Az yemenin kanaati doğurduğu, kanaatin de tükenmez bir hazine (altın, gümüş, mücevher vb. değerli eşya yığını, büyük servet; gömülü veya saklıyken bulunan değerli şeylerin bütünü; değerli şeylerin saklandığı yer; değerli bir şeyin çok bulunduğu yer) olduğu dinimizce beyan edilir. Peygamberimiz de "*İktisatlı yaşayan (israf ve lüzumsuz harcamalar yapmayıp tutumlu olan) fakir olmaz*" buyurmuştur. Atalarımız "*İşten artmaz, dişten artar*" demişlerdir. Geçim sıkıntısının önemli bir sebebi, gereksiz mutfak harcamalarıdır. Sünnet çizgisinde ve selim akıl (iyiyi kötüyü fark edip, insana hak ve hakikati, iman ve İslâmiyet'i takip ettiren akıl ve düşünüş; normal ve müspet düşünce) ölçüsünde gerçekten ihtiyaç olmayan yiyecek ve giyecekler devreden çıkarılırsa, bereket (bolluk, çokluk) artar, huzur çoğalır, sıkıntılar azalır.

**6. Kişiyi kanaat sahibi yapar**

Az yemek kanaati (yetinmeyi, yeter bulmayı, hoşnut olmayı) doğurur. Kanaat ise tükenmez hazinedir. Hz. Peygamber Ebû Gazvan adında bir kâfiri misafir olarak ağırlamıştı. Derhal onun için bir keçinin sağılmasını emretti. Keçi sağıldı. O kâfir onun sütünü içti. Sonra diğer bir keçinin daha sağılmasını emretti (adam doymadı). Bu sûretle tam yedi keçinin sütünü içti. Adam yatıp, sabah olunca Müslüman oldu. Rasulullah bir keçi sağılmasını emretti. Adam onun sütünü içti, sonra ikinci bir keçi daha sağıldı. Fakat bunun sütünü tamamen içemedi. Bunun üzerine Rasulullah "*Mümin bir mideye (yer) içer; kâfir ise yedi mideye (yer) içer*" buyurdular. Akıllı kimseler, hep açlığı övmüşler, çok yemeyi zemmetmişlerdir.

Peygamberimiz aza kanaat etme, az yeme ve beraber yiyenlerin sayısı arttıkça yemeğin bereketinin de artacağı konusunda şöyle buyurur:

"*Bir kişinin yemeği iki kişiye kâfidir. İki kişinin yemeği üç-dört kişiye kâfidir. Dört kişinin yemeği, beş-altı kişiye kâfidir",*

*"Birlikte yiyin, ayrı ayrı yemeyin. Zira beraber olunca bir kişilik yemek, iki kişiye de yeter*".

**7. Sağlığı korur**

Asr-ı Saâdette, hükümdarlardan biri Hz. Peygambere hizmet için bir doktor göndermişti. Bu tabip, Resul-i Ekremin yanında uzun müddet kalarak ashâp ve ehl-i beytten hastaları tedâvi için beklemiş, fakat tedâviye çok az kimsenin muhtaç olduğunu görüp memleketine dönmek için izin isteyince, az hastalanmanın sebebi hakkında Hz. Peygamber şöyle açıklar: "*Ashâbın iyice acıkmadıkça yemek yemezler ve yemekten iyice doymadan ayrılırlar*". Az yemek konusunda bugünün tıbbı da şöyle diyor: Sofradan doymamış olarak kalkmalı, mideyi alabildiği kadar doldurmaya çalışmamalıdır.

Eskiden kuvvetli gıdalar almakla ve çok yemekle sağlıklı olunacağı ve daha uzun yaşanacağı zannedilirdi. Halbuki şimdiki tıp ilmi az yemeyi tavsiye ediyor. Araştırmacılar, farelere her zamanki yedikleri normal yiyeceği azaltarak sadece yüzde kırkını verdiler. Neticede bunların ömürlerinin uzadığını gördüler. R. Walford gibi bilim adamları, az yiyen insanların daha çok yaşayacaklarına inanmaktadırlar. Walford ve üç meslektaşı kendilerine iki sene süreyle az kalorili bir diyet uyguladılar. Neticede tansiyonlarının ve kandaki kolesterol seviyelerinin düştüğünü gördüler. Bugünkü tıp ilmi şişmanlığı bir hastalık, fazla yemeyi de zehir (organizmaya girdiğinde kimyasal etkisiyle fizyolojik/vücutla ilgili görevleri bozan ve miktarına göre canlıyı öldürebilen madde) olarak kabul etmektedir. Bilim adamları, ayrıca sağlıklı ve uzun ömürlü olmak isteyenlere, sigara ve içki içmemeyi, bol jimnastik yapmayı (vücudu çevikleştirmek ve güçlendirmek için hareket yapmayı) ve az yağlı yemeyi tavsiye ediyorlar. Amerika Milli Yaşlanma Enstitüsü Araştırmaları tarafından bildirildiğine göre, küçük canlılarda ispatlanan az yiyerek daha uzun yaşama kuralı, maymunlarda ve insanlarda da geçerli olabilir.

İlim de kabul etmektedir ki, çok yemek zararlıdır. Romatizma, kalp hastalıkları, kan dolaşımındaki bozukluklar, şeker vb. hastalıklarda en büyük etkenlerin başında çok yemek yemek gelir. Çok yemenin sonucu, vücut lüzumundan fazla kilo (vücut ağırlığı) alır ki, bu sebeple kalbin etrafı yağ tabakasıyla kaplandığı için, insan rahat nefes alıp veremez. Kollestrin (kanda yağ birikmesi) denilen hastalığın başlıca sebebi yine çok yemektir. Çok yemek neticesinde böbrekler [kandaki zararlı maddeleri süzüp idrar olarak salan, omurganın (sırt boyunca uzanarak vücuda destek sağlayan, kemikten, kıkırdaktan veya her ikisinden oluşan, içinde omuriliği barındıran kemik yapının) sağ ve sol yanında bulunan çift organdan her biri] vaktinden önce yorulur ve bozulur, görevini yapamaz olur. Mide doğal şeklini kaybeder, büyür, elastikiyetini (esnekliğini) koruyamaz. Dolayısıyla yenilenleri kolay kolay hazmedemez (sindiremez, yenilen besin maddesini sindirim sisteminde gereken değişikliklere uğratarak kana karışabilir bir duruma getiremez). Bu yüzden bütün vücut da rahatsız hale gelir. Çok kere mide ülseri (yarası), mide veya kalın bağırsakta çıban (deride veya deri altında şişkinlik, kızartı, ağrı ve ateş ile kendini gösteren irin birikimi) da meydana gelir. Bu saydıklarımız ve daha birçok rahatsızlıklar hep çok yiyip içme neticesi meydana gelen zararlardandır. Bu gibi hastalıkların oruç tutulmayan yerlerde ve oruç tutmayan kimselerde daha çok bulunduğunu hatırlatalım.

Müslüman hayatını yalnız yeme içme, egoist (yalnız kendini düşünen, kendi çıkarlarını herkesinkinden üstün tutan, hodbin, hodkâm bencil) duygu ve sınırsız arzuları tatmin etme felsefesine (dünya görüşüne, düşüncesine) dayandıramaz. O yeme için yaşamaz; ibadete güç yetirebilmek, kulluk bilincine (anlamasına, kavramasına) katkı (yardım) için ve o miktarda yer ("Yemek için yaşamayın, yaşamak için yeyin" denilmiştir). Sünnete uygun yeme içme kültürü (tarihî, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler, düşünce, bilgi), insanı doldur-boşalt makinesi olmaktan, sömürüye (başkalarının emeğine ve onların yarattıkları değerlere el koymaya; başkalarının kaynaklarından, ekonomik değerlerinden çıkar sağlamaya; haksız ve sürekli çıkarlar sağlamaya) kurban olmaktan, "*çok kazan çok tüket*" felsefesinden kurtaracaktır.